

LAPSI JA LAPSILÄHTÖISYYS LASTENSUOJELUN ASIAKASKERTOMUKSISSA

Taina Levomäki

Tampereen yliopisto,

Porin yksikkö

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Sosiaalityön pro gradu-tutkielma

Tammikuu 2018

SISÄLLYSLUETTELO

1.	JOHDANTO.....	5
2.	LAPSILÄHTÖINEN SOSIAALITYÖ.....	7
2.1.	LASTENSUOJELUN AVOHUOLTO.....	7
2.2.	LAPSILÄHTÖISEN SOSIAALITYÖN TAUSTA.....	12
2.3.	LAPSILÄHTÖINEN SOSIAALITYÖ JA LAPSEN OIKEUDET	14
2.4.	LAPSEN KOHTAAMISEN HUOMIOIMINEN	16
3	DOKUMENTOINTIA LASTENSUOJELUSSA.....	21
3.1.	SOSIAALITYÖN DOKUMENTOINTI	21
3.2.	LASTENSUOJELUN ASIAKASKERTOMUS	27
3.3.	LAPSI DOKUMENTEISSA	30
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	34
4.1.	TUTKIMUKSEN NARRATIIVINEN LÄHESTYMISTAPA	34
4.2.	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	36
4.3.	AINEISTONA ASIAKASKERTOMUKSET.....	37
4.4.	NARRATIIVIS-DISKURSIIVINEN ANALYYSITAPA	40
4.5.	TUTKIMUKSEN EETTISYYS.....	43
5	KERRONTATAVAT LAPSESTA JA NUORESTA.....	46
5.1.	SIVUSSA OLEVAT PIENET LAPSET	46
5.2.	LAPSESTA KESKUSTELLAAN AIKUISTEN KESKEN.....	49
5.3.	ARJESTAAN KERTOAVAT NUORET TOIMIJOINA.....	52
5.4.	NUORESTA KERROTAAN	57
6	LAPSILÄHTÖISYYDEN KRITEERIT ASIAKASKERTOMUKSISSA.....	62
6.1.	LAPSILÄHTÖISTÄ TIEDON KÄYTTÖÄ	62
6.2.	LAPSILÄHTÖISYYDEN PUUTTUMINEN KERTOMUKSISTA	66
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	70
	LÄHTEET	77

Tampereen yliopisto, Porin yksikkö, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
LEVOMÄKI TAINA, Lapsi ja lapsilähtöisyys lastensuojelun asiakaskertomuksissa
Pro gradu -tutkielma, 81s.
Sosiaalityö
Ohjaaja: YTT Tuija Eronen
Tammikuu 2018

Tutkimuksen tehtävänä on tutkia lapsilähtöisyyden näkymistä lastensuojelun avohuollon asiakaskertomuksissa. Tutkimuskysymykset rajautuivat selvittämään mitä asiakaskertomuksiin on kirjattu lapsen näkemyksinä sekä miten lapsilähtöisyys asiakaskertomuksissa näkyy. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimii lapsilähtöinen sosiaalityö. Lapsilähtöistä sosiaalityötä lähestyin siitä näkökulmasta, miten lapsi ja lapsen puhe näkyvät asiakaskertomuksissa sekä miten lapsesta syntynyttä tietoa käytetään.

Tutkimuksen aineisto koostui 14 lastensuojelun avohuollon asiakaslapsen asiakaskertomuksesta. Kuusi lapsista olivat iältään 3-6-vuotiaita pienempiä lapsia ja kahdeksan lasta olivat iältään 12-17-vuotiaita nuoria. Aineiston muodostaneet asiakaskertomukset valikoituivat tietyllä ajanjaksolla vuoden 2016 aikana alkaneista lastensuojelun avohuollon asiakkuuksista. Asiakaskertomuksia tarkastelin narratiivis-diskursiivisella analyysitavalla tarkkaa luentatapaa toteuttaen.

Tutkimuksen päätuloksena voidaan todeta, että lastensuojelun avohuollon asiakaskertomusten kerrontatavat vaihtelevat lapsen iän mukaan. Nuorten näkemykset tulivat hyvin esille ja nuori näyttäytyi toimijana omassa lastensuojelun asiakkuudessaan. Asiakaskertomuksissa nuoren arkea kuvattiin monipuolisesti ja laajasti. Kertomuksissa oli esillä nuoren omia toiveita ja ajatuksia sekä hänen elämästään, että lastensuojelun asiakkuuteen liittyvistä asioista. Pienten lasten näkemyksiä oli kertomuksissa esillä vain vähän ja pienemmistä lapsista keskusteltiin lähinnä aikuisten kesken. Asiakaskertomusten perusteella työskentely pienten lasten kanssa oli vähäistä ja pienet lapset olivat sivussa. Tutkimuksen toisena päätuloksena voidaan todeta, että lapsilähtöisyys ei rakennu yhden tapaamisen kirjaamisesta, vaan siitä, miten asiakaskertomuksessa olevaa tietoa hyödynnetään lapsen eduksi lastensuojelun asiakkuuden aikana. Tämän tutkimuksen perusteella tämä toteutui nuorten asiakaskertomuksissa. Vastaavasti pienten lasten asiakaskertomuksissa lapsilähtöisyys oli puutteellista työskentelyn kohdistuessa enemmän vanhempiin.

Asiakaskertomusten dokumentointitapa näyttäytyi hyvin yhteneväiseltä, vaikka sosiaalityöntekijöiden kirjaamistyyliässä saattoi olla vaihtelua. Tutkimus on ajankohtainen sosiaalityöhön tulevien dokumentointiohjeistusten valossa. Asiakkaan osallisuus häntä itseään koskeviin asiakirjoihin tulee lisääntymään ja tällä tulee olemaan suoria vaikutuksia sosiaalityön dokumentointitapoihin.

Avainsanat: lastensuojelun avohuolto, lapsilähtöinen sosiaalityö, sosiaalityön dokumentointi, asiakaskertomus

University of Tampere, School of Social Sciences and Humanities, Pori Unit
LEVOMÄKI TAINA, Child and child orientation in child welfare reports
Master's Thesis, 81 pages
Social Work
Supervisor: YTT Tuija Eronen
January 2018

The purpose of the research is to examine the outlook of child orientation in the customer reports of child welfare open care. The research questions were confined to clarify what has been recorded in the customer reports as a child's viewpoint and how the child-centeredness is shown in the customer reports. The theoretical reference framework for research is child-oriented social work. I approached child-oriented social work by defining how child and child speech can be seen in the customer reports and how information about the child is used.

The study material consisted of 14 customer care reports from the Customer Care Child Care Advocacy Service. Six children were between 3 and 6 years of age and eight children were between 12 and 17 years of age. The customer reports that formed the material were selected from the customer care benefits of child welfare services that began in 2016 during a certain period of time. I reviewed the customer reports with a narrative-discursive method of analysis, using the precise reading method.

As a main result of the research, it can be stated that the narratives of the customer care reports of child welfare services vary according to the age of the child. The views of young people were given emphasis and the young person appeared as an actor in his/her child welfare relationship. In the customer reports, the everyday life of a young person was described in a versatile and extensive way. The reports featured young people's own hopes and thoughts on both their life and the issues of child welfare affairs. Little children's views were reported in the reports, and smaller children were discussed mainly among adults. Based on customer reports, working with young children was not frequent and small children were aside. As the second main result of the study, it can be stated that child orientation is not built on the registration of one appointment but on how the information contained in the customer report is utilized for the benefit of the child during the child welfare relationship. Based on this study, this was realized in the youth customer reports. Likewise, in the customer reports of young children, the child-centeredness was inadequate and work was done mostly with their parents.

The way in which customer reports were documented was very similar, although there could be variation in the registration style of social workers. The research is timely in the light of the upcoming documentation guidance for social work. The customer's involvement in his/her documents will increase and this will have a direct impact on the methods of documenting social work.

Keywords: child welfare, child-centered social work, social work documentation, customer report

1. JOHDANTO

Tämän pro gradu-tutkielman kiinnostuksen kohteena on lapsilähtöisyyden tutkiminen lastensuojelun dokumentoinnissa. Lastensuojelun tutkimuksen ja käytännön tasolla keskustelua lapsilähtöisestä lastensuojelutyöstä on käyty jo pitkään. Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöhön lapsilähtöinen työote on juurtunut 2000-luvun aikana ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden voi sanoa erikoistuneen lasten kanssa työskentelyyn. Pikkuhiljaa yleinen käsitys lapsikeskeisyydestä lastensuojelun kontekstissa on alkanut selkeytyä ja kehittämistyö on muuttanut työn tekemisen tapaa lasta huomioivampaan suuntaan. Useimmiten lapsilähtöisyys mielletään lapsen edun ja tarpeiden ensisijaisuutena lastensuojelun toimenpiteissä. Myös lastensuojelulain (417/2007) muutokset antoivat mahdollisuuden lapsilähtöisempään työskentelyyn. Lakimuutoksen tavoitteena oli yhtenäistää lastensuojelun käytäntöjä ja korostaa lapsen näkymistä prosesseissa. Toisinaan lasten auttamiselta huomiota saattaa viedä vanhempien moninaiset ongelmat. Lastensuojelun kaksijakoinen rooli toimia tukena vanhemmille sekä samalla asettaa lapsi etusijalle tuovat haasteita käytännön työhön. Sosiaalityöntekijältä vaaditaan ponnisteluja ajankäytön suhteen kiireen ja vähäisten resurssien vuoksi.

Tällä hetkellä käynnissä on Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma (LAPE 2016-2018). Ohjelmassa keskeisenä tavoitteena on lapsi- ja perhepalveluiden uudistaminen ja yhtenäistäminen, jossa lapsen etu sekä hänen perheensä tukemien kokonaisvaltaisesti ovat muutoksissa ensisijaisia. Muutosohjelman yhtenä osana on selvitetty myös asiakastiedonkulun parantamista, jossa asiakastiedonkulun sujuvoittamiseksi ja palveluiden asiakaslähtöisyyden parantamiseksi eri toimijoille luotaisiin yhteinen sähköinen tietojärjestelmä. Toteutuakseen tämä vaatisi lakimuutoksia. (STM 2017.) Lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä dokumentoinnin merkitys tulee korostumaan entisestään. Se on keskeisesti vaativa osa työtä ja huolellinen kirjaaminen on aina myös lapsen etu.

Tutkielmani aiheena on selvittää lapsen ja lapsilähtöisyyden näkymistä lastensuojelun avohuollon asiakastyön dokumentoinnissa. Tutkimuksen aineisto rajautuu koskemaan lastensuojelun

avohuollon asiakkuuden aikaisia, pääasiassa sosiaalityöntekijän laatimia asiakaskertomuksia. Tutkimuksen näkökulma keskittyy lapsilähtöisen sosiaalityön tarkasteluun dokumentoinnin perusteella. Tarkastelun kohteena ovat, miten pienet lapset ja nuoret näkyvät asiakaskertomuksissa ja mitä heidän näkemyksinään kertomuksiin on kirjattu. Olen kiinnostunut tutkielmassani siitä, mitä sosiaalityöntekijät lapsen kertomista asioista ovat kirjanneet. Tämä tutkimusraportti antaa vain yhden näkökulman lapsilähtöisyydestä ja lastensuojelun dokumentoinnista. Samasta aineistosta toinen olisi saattanut tehdä erilaisia johtopäätöksiä ja tulkintoja. Johdannon jälkeen pro gradu- tutkielma etenee seuraavasti. Aluksi jäsenän tutkimuksen teoreettista taustaa lapsilähtöistä sosiaalityötä määrittelemällä sekä esittelen sosiaalityön dokumentointikäytäntöjä erityisesti lastensuojelutyön näkökulmasta. Seuraavaksi käsittelen tutkimuksen toteuttamisen tapaa ja tutkimusetiikkaa. Tämän jälkeen esittelen tutkimuksen keskeisimmät tulokset ja lopuksi tuon esille omia johtopäätöksiäni ja pohdintaani.

2. LAPSILÄHTÖINEN SOSIAALITYÖ

Tässä luvussa kerron tutkielman toimintaympäristönä toimivasta lastensuojelun avohuollosta sekä lapsilähtöisen sosiaalityön toteuttamistavoista. Lapsilähtöistä työskentelyä käsittelen tässä kappaleessa siihen sisältyvien sekä toisiinsa liittyvien käsitteiden ja näkökulmien kautta; erityisesti lapsen kohtaamisen ja osallisuuden, osallistumisen sekä toimijuuden ja lain näkökulmista. Tutkimusta tehdessä havaitsin, että lapsilähtöistä työskentelyä voidaan kuvata myös muilla hyvin samaa tarkoittavilla termeillä: lapsen huomioiminen, lapsikeskeisyys, lapsisensitiivisyys, lapsiystävällisyys tai jopa lapsen suuntaan auki oleva asenne työskentelyssä. Lapsi ja lapsilähtöisyys ovat olleet koko 2000-luvun ajan keskeisenä kiinnostuksen kohteena sosiaalityön kentällä. Käytännön sosiaalityössä on opeteltu lapsen yksilöllistä huomioimista ja kohtaamista, mutta toisaalta yhteiskunnallisesta näkökulmasta on oltu huolissaan lasten asemasta ja pahoinvoinnista. Yhteiskunnallisesta asemasta katsoen lapsen näkyminen on lisääntynyt esimerkiksi lasten yhteiskunnallisia oikeuksia ajamaan vuonna 2005 perustetun lapsiasianvaltuutetun muodossa. (Forsberg & Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 5–6.)

2.1. Lastensuojelun avohuolto

Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöllä on yhteiskunnallisesti tärkeä rooli lasten hyvinvoinnin edistämisessä ja lasten kasvuoloihin vaikuttamisessa. Lastensuojelun sosiaalityötä kuvaa hyvin seuraava näkemys. *”Lastensuojelu on erityistä räätälöityä eriarvon tasoitusta, ja siihen tarvitaan monipuolista ja toimivaa palvelujärjestelmää, joka vastaa ihmisten erilaisiin tarpeisiin ja voi tarjota konkreettista käytännön apua niin aineellisesti, sosiaalisesti kuin henkisestikin.”* (Bardy & Heino 2013, 20.) Lastensuojelun sosiaalityön ydin on siis avun ja tuen räätälöiminen lapsen ja hänen perheensä selviytymisen mahdollistamiseksi (emt. 20). Suomalaisen lastensuojelun sosiaalityön ideologia on tänä päivänä laaja-alaisessa lapsen hyvinvoinnin edistämisessä, varhaisessa interventiossa ja ennalta-ehkäisevissä palveluissa. Lastensuojelupalveluissa keskeistä on pyrkiä vaikuttamaan suotuisasti lapsen tarpeisiin ja kehitykseen. Lasten-

suojelun orientaatiossa korostuu lapsen yksilöllisyyden huomioiminen. Työskentelyssä korostuvat lapsen oikeudet ja erityisesti lapsen oikeudet osallistua työskentelyyn ja tulla kuulluksi. Tätä orientaatiota kutsutaan lapsikeskeiseksi malliksi (child-focused orientation). (Gilbert & Parton & Skivenes 2011, 252–256.)

Lastensuojeluun saattaa ohjautua asiakkaita, jotka eivät syystä tai toisesta ole saaneet riittävää tukea tai tulleet autetuksi perus- tai erityispalveluissa. Yhtenä syynä voi katsoa olevan peruspalveluiden toimimattomuus. Tämä asettaa luonnollisesti lastensuojelulle haasteita. Lastensuojelun näkökulmasta muut lapsen perus- ja erityispalvelut tulisi saada pysymään lastensuojelun yhteistyökumppaneina lapsen tukemisessa. Erityisesti suurimmissa kaupungeissa lastensuojelun avohuoltoa kuvaavat kuormittuneisuus ja isot asiakasmäärät, jolloin suunnitelmallisesta työstä joudutaan tinkimään. Haasteita tuottaa myös muiden palveluiden todetessa, ettei perhe tule niissä autetuksi ja odotukset lastensuojelun tarjoamaa apua kohtaan ovat epärealistisia. Tyypillisesti ristiriitaa herättää yhteistyökumppaneiden toive tai ”tilaus” lapsen huostaanotosta. (Muukkonen 2008, 49.) Uudistetun sosiaalihuoltolain tarkoituksena on vastata tähän epäkohtaan ja tukea lasta ja vanhemmuutta myös perustason sosiaalityöllä. Lisäksi voidaan ehkäisevästi tukea lasten hyvinvointia tekemällä yhteistyötä esimerkiksi varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa. Sosiaalihuoltolain tarkoituksena on siis vahvistaa perheiden tuen saantia varhaisessa vaiheessa, jolloin voidaan ehkäistä ongelmien pahenemista ja täten vähentää erityispalveluiden tarvetta. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas, 2015, 31, 38.)

Vuonna 2014 lastensuojelun avohuollon asiakkaana oli 90 269 lasta, vastaavasti vuoden 2015 tilastossa lastensuojelun avohuollon asiakkaina oli 73 872 lasta, asiakasmäärän laskun taustalla oli lakimuutos. 1.4.2015 voimaan tullut sosiaalihuoltolain uudistus muutti lastensuojelun asiakkuuden alkamisen määritelmää. Aikaisemmin lapsen asiakkuus alkoi, kun lastensuojeluasian vireille tulon johdosta ryhdyttiin selvittämään lastensuojelun tarvetta. Uuden lain myötä lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun palvelutarpeen arvioinnin perusteella todetaan tarve lastensuojelulle ja lastensuojelun palveluille. (THL:n tilastoraportti, 2016, 10.) Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsen avohuollon asiakkuus alkaa, kun todetaan lapsen kasvuolosuhteiden vaarantuneen, kasvuolosuhteiden vaarantavan lapsen terveyttä tai kehitystä, lapsen

omalla käyttäytymisellään vaarantavan kehitystään ja terveyttään tai lapsen tarvitsevan lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. THL:n vuosina 2013–2015 toteutetun Huosta-hankkeen raportissa (2016) todetaan, että sosiaalihuoltalain uudistamisen myötä lapsen kynnys päästä lastensuojelun asiakkaaksi on entistä korkeampi. Se on tarkoittanut muutosta siinä, että lastensuojelun asiakkaaksi päätyneiden lasten ja nuorten tarpeisiin vastaaminen on aiempaa vaikeampaa. Lastensuojelun piirissä olevien lasten ja heidän perheidensä tilanteet ovat monitahoisempia ja ongelmat kietoutuneempia. Tutkimusjoukon lasten vaikeaa tilannetta kuvastaa se, että heistä 85% oli ollut sijoitettuna ennen tutkimusvaiheen sijoitusta ja lähes joka toinen lapsi oli ollut kiireellisesti sijoitettuna. (Heino & Hyry & Ikäheimo & Kuronen & Rajala 2016, 105–106.)

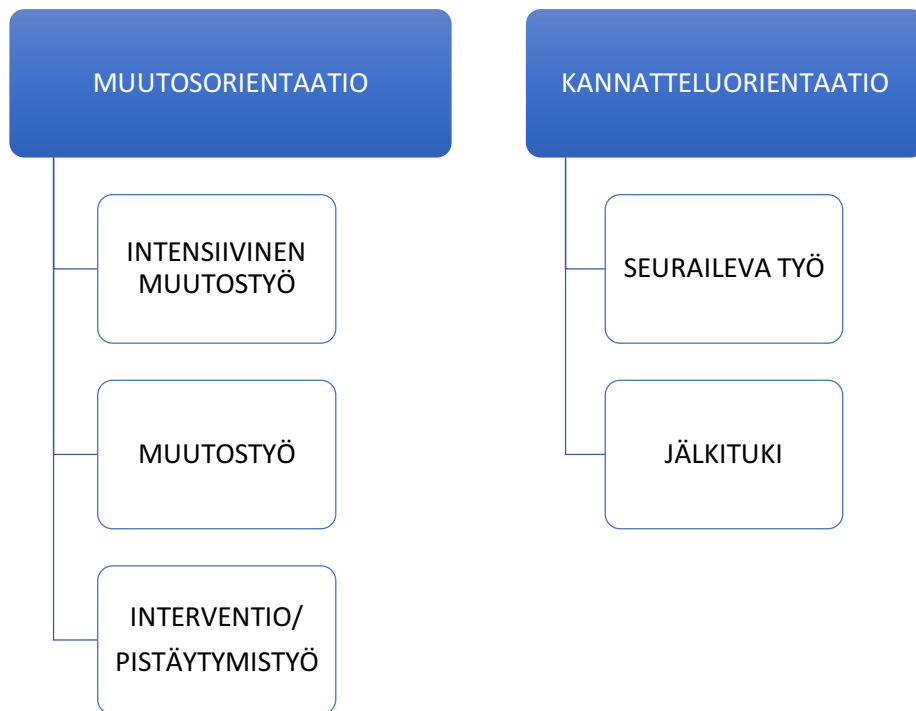
Lastensuojelussa sosiaalityö on luonteeltaan ennen kaikkea kontrollin ja tuen yhteispeliä. Toisaalta perhettä tuetaan eri tukimuodoin selviytymään elämässään, mutta samalla perheen elämänsä voidaan kontrolloida voimakkaastikin. Lastensuojelun sosiaalityön kontrollia tulee toteuttaa siten, ettei se ole asiakkaalle nöyryyttävää tai alistavaa. Vuorovaikutussuhteen asiakkaan ja työntekijän välillä tulee olla sellainen, jossa esimerkiksi tukimuodoista keskustelu on mahdollista ja rakentavaa. Samanaikaisesti asiakasta on tuettava ottamaan vastuuta omasta elämästään. (Juhila 2006, 216–217.) Lastensuojelun sosiaalityön intervention voi todeta kriittisemmin edustavan asiakkaan yksityisyyteen kohdistuvana hallintavaltana, sääntelynä ja kontrollina. Lastensuojelun perheinterventio on osa suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipoliittista hyvinvointijärjestelmää. Lapsen voidaan nähdä olevan suhteessa myös yhteiskuntaan ja olevan oikeutettu apuun ja tukeen riippumatta perheyhteisöstä, jossa hän elää. Lastensuojelun interventio kohdistuu perheen tukemisen kautta vaikuttamisena lapsen kasvuolosuhteisiin. Perheinterventiota voidaan toteuttaa monin eri tavoin, lastensuojelutarpeen selvittämisenä ja erilaisten avohuollon tukitoimien avulla. (Hämäläinen 2011, 48, 50–51.)

Lastensuojelun sosiaalityö jakautuu avohuoltoon, sijaishuoltoon sekä jälkihuoltoon. Suurin osa lastensuojelun sosiaalityöstä on avohuoltoa, jossa sosiaalityön ydin on tukea lasta ja hänen perhettään avohuollon tukitoimien avulla, jotta lapsi voisi kasvaa ja kehittyä omassa kodissaan. Avohuollon toteuttamiseen kuuluu tarvittavan avun, tuen ja palveluiden järjestäminen lapselle

ja hänen perheelleen. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on tukea lapsen kehitystä ja hyvinvointia myönteisesti. Lisäksi tarkoitus on vahvistaa ja tukea lapsen vanhempien kasvatustaitoja ja kasvatustarpeita. Lastensuojelun avohuollon asiakkuuden aikana perheen kanssa toteutetaan pitkäkestoista ja suunnitelmallista työskentelyä lapsen, vanhempien ja erilaisten yhteistyöverkoston kanssa. Työskentely vanhempien ja muiden lapsen läheisten kanssa on osa lapsen kanssa työskentelyä. Muutostarve lapsen tilanteesta määrittyy useimmiten palvelutarpeen arvioinnin aikana ilmenneiden lastensuojelullisten huolenaiheiden kautta. Yhdessä lapsen ja perheen kanssa suunnitellaan tukitoimia ja niistä myös sovitaan mahdollisimman pitkälle yhteistyössä. Asioista sovitaan hyvin konkreettisella tasolla, jotta sekä lapsella, että muilla asianosaisilla on selkeä kuva sovituista asioista ja suunnitelmista. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 237–239.)

Lapsen asiakassuunnitelma ohjaa ja tukee avohuollon sosiaalityötä. Asiakassuunnitelmaan kirjataan lapsen näkökulmasta katsoen työskentelyn tavoitteet ja sovitut toimenpiteet. Asiakassuunnitelmanneuvotteluissa lapsen ja vanhempien kanssa yhdessä suunniteltuja tukitoimia voivat olla esimerkiksi perhetyö, lapsen tukihenkilö, tai tukiperhe. Kriisitilanteita ja perheen ongelmien pahenemista pyritään ennalta ehkäisemään oikea-aikaisella työskentelyllä. Aina tämä ei kuitenkaan ole mahdollista ja perheen kanssa voidaan joutua etsimään ratkaisuja akuutteihin kriisiluonteisiin tilanteisiin. Lastensuojelun perheissä saattaa olla useampia samanaikaisia ongelmia, kuten päihde- ja mielenterveysongelmia yhdistettynä elämäntilanteen puutteisiin. Perheiden elämässä voi olla välillä huonompia kriisijaksoja, jolloin tarvitaan akuutisti tiivistä työskentelyä. Lastensuojelun sosiaalityötä leimaa tietynlainen ongelmakeskeisyys, tasapainoiltaan lastensuojelulain toteuttamisen puitteissa, minkälaisissa tilanteissa ja minkälaisin keinoin lapsen tilanteeseen on puututtava. (Juhila 2006, 218–219.) Avohuollon sosiaalityöhön sisältyy olennaisena myös työskentelyn vaikuttavuuden arviointi. Arvioinnin mukaisesti työskentelyn suuntaa voidaan muuttaa, tukitoimia voidaan lisätä tai vähentää. Keskeistä on toteuttaa tämä yhteistyössä asiakkaiden kanssa. (Lastensuojelulaki 417/2007.; Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 239.)

Avohuollon sosiaalityö voi vaihdella intensiivisestä työskentelystä harvakseltaan tehtävään työhön. Lapsen tapaamiset ja niiden tiheys voivat siis vaihdella lapsen prosessin vaiheesta riippuen. Muukkosen (2008, 52.) mukaan avohuollon sosiaalityön voidaan nähdä jakaantuvan varsinaiseen muutostyöhön sekä sitä seuraavaan kannattelutyöhön. Oheinen kuvio havainnollistaa suunnitelmallisen muutostyön vaiheita.

Taulukko 1. Suunnitelmallisen sosiaalityön vaiheen orientaatiot ja variaatiot. (Muukkonen 2008, 52.)

Muutosorientoituneessa työssä pyritään asiakassuunnitelmaan kirjattuihin muutoksiin sosiaalityön eri keinoja ja menetelmiä toteuttaen. *Intensiivisen muutostyön vaihe* sisältää selkeän ja tiiviin työskentelysuhteen sekä vanhempiin että lapseen, heitä voidaan tavata sekä yhdessä että erikseen. Työskentely tähtää muutokseen eri tukitoimien avulla ja tavoitteiden etenemistä seurataan tiiviisti. *Muutostyössä* lapsella voi olla säännöllisiä ja ennakolta suunniteltuja tapauksia esimerkiksi sosiaaliohjaajan kanssa. Tähän vaiheeseen sisältyy myös arviointia, jolloin voidaan sopia työskentelysuunnan muuttamisesta joko tiiviimpään ja intensiivisempään vaiheeseen tai kannattelevampaan suuntaan. *Interventio- ja pistäytymistyön vaiheella* tarkoitetaan kriisivaiheen tai äkillisen muutoksen aikaista työskentelyä. Tällöin lyhyellä aikavälillä lapsen

tai/ja vanhemman kanssa voidaan tavata hyvin tiiviisti pyrkien työstämään kriisitilannetta. Tämä vaihe voi sisältyä muiden vaiheiden ”sisään”. Harvakseltaan toteutettavassa *kannatteluorientoidussa työssä seurailevan ja jälkituen vaiheissa* lasta kohdataan silloin tällöin. Seurailevan tai jälkituen vaiheessa lapsen muiden palveluiden toteuttamista seurataan etäämmältä ja pyritään ylläpitämään lapsen ja perheen tilanne. Tällöin lopputuloksena voi olla myös asiakkuuden päättäminen. (Muukkonen 2008, 52-55.)

2.2. Lapsilähtöisen sosiaalityön tausta

Lapsen näkökulman merkitykset ovat vaihdelleet suomalaisessa sosiaalityössä. 1980-luvulla kehittynyt lapsilainsäädäntö aktivoi keskustelua lasta esiintuovasta lastensuojelutyötä. Keskustelussa esillä olivat sekä lapsen näkemysten esiin tuominen, että perhekeskeinen työskentelytapa, joka korosti enemmän vanhemman kanssa työskentelyä. 1980-90-luvuilla vallalla oli ”kiista” lapsen ja vanhemman näkökulmien välillä, pohdittiin niiden välistä ristiriitaa ja yhteensovittamista. Kysymys oli julkisen vallan arvovalinnasta, jossa lapsen etu asetettiin etusijalle. (Mäenpää & Törrönen 1996, 11–12; Heino 2006, 199–200.) Toisaalta voidaan todeta sosiaalityön kiinnostuksen lapsiin ja lapsuuteen alkaneen jo varhain. Teollistumisen myötä köyhissä oloissa elävät lapset nousivat keskeiseksi huolenaiheiksi sosiaalityön alkuvaiheille etenkin ylä- ja keskiluokan hyväntekeväisyysjärjestöissä. Lasten parissa tehtävän sosiaalityön juuret paikannetaan 1800- ja 1900-luvun taitteeseen, jolloin ennaltaehkäisevän suojelukasvatusideologian voidaan sanoa kehittyneen. Lasten erityisyys nousi esiin muusta sosiaalityöstä ja köyhäinhoidosta, lastensuojelu käsitteenä ja instituutiona onkin muotoutunut pikkuhiljaa näistä lähtökohdista. Lapsen etu oli käsitteenä kuitenkin vielä tuntematon ja ajatuksena oli lähinnä kansakunnan etu. Hyvinvointivaltion muotoutuessa lapsi paikannettiin keskeisesti perheeseen, vaikka lastensuojelun sosiaalityön lähtökohtana on aina ollut kiinnostus lapsen tilanteen suojaamiseen ja turvaamiseen. Lastensuojelun sosiaalityölle on kuitenkin ollut ominaista aikuiskeskeinen lähestymistapa ja pitkään työskentelyä ohjasivat lähinnä perhe- ja vanhempikeskeisyys kuin lapsikeskeisyys. (Forsberg ym. 2006, 11–12.)

2000-luvun alusta alkaen lapsinäkökulma ja lapsen oikeuksia painottava diskurssi on noussut keskeiseen rooliin etenkin lastensuojelun tutkimus- ja kehittämistyössä sekä näiden myötävaikuttamana siirtynyt lastensuojelun sosiaalityön käytäntöihin. Lapsilähtöisyyden toteutumista lastensuojelun toimenpiteissä voidaan varmistaa erilaisin lähestymistavoin, esimerkiksi lapsen elämään liittyvinä hyvinvoinnin ja turvattomuuden uhkina sekä riskeinä tai lapsen tarpeina tai voimavaroina. Tutkimustyössä näiden kiinnostuksen kohteet ovat vaihdelleet, mutta etenkin lapsen osallisuus on noussut vahvaksi trendiksi tutkimuksen ja kehittämisen saralla. (Bardy & Heino 2013, 21.) Lapsilähtöisyyden puolesta puhuu esimerkiksi Riitta Hyytisen (2007) tutkimus, joka tarkastelee lapsen todellistumista; asemaa, kokemuksia ja tarpeita osana huumeperheen kuntoutusprosessia. Hyytisen sosiaalityön tutkimus kategorisoituu sekä päihdetutkimuksen että lapsuustutkimuksen osa-alueille (Hyytinen 2007, 33). Myös Johanna Hurtig (2003) on korostanut vahvasti lapsen näkökulmaa tutkimuksessaan ”Lasta suojelemassa”. Tutkimuksessaan Hurtig kritisoi lastensuojelun käytäntöjä tuoden esille, että lastensuojelun ammattilaisilla saattaa olla ajoittain epäselvää työn perustehtävän toteuttaminen eli lapsen auttaminen. Hurtigin mukaan lapsen aidossa kohtaamisessa ei onnistuta, mikäli on epäselvää, miltä lasta tulisi suojella ja minkälaisin keinoin. Pahimmillaan tällöin on kyse Hurtigin nimeämästä seuralais- ja palvelukioskityyppisestä toiminnasta. (Hurtig 2003, 189.)

Tämän ajan sosiaalityössä lapsikeskeisyyden toteuttaminen on sidoksissa myös yhteiskunnan sosiaalipoliittisen suuntaukseen, jotka ohjaavat lastensuojelun järjestelmä- ja ideologiatasoisia lähtökohtia. Valtion taholta on ollut eri hallitusohjelmissa ohjauspyrkimyksiä lasten hyvinvointia tukevaan ja ennalta ehkäisevään työhön sekä varhaiseen puuttumiseen. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisessa kehittämisohjelmassa (Kaste) vuosina 2008–2011 ja Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmassa vuosina 2007–2011 pyrittiin painottamaan lasten ja perheiden osallisuutta. Myös lastensuojelun suunnitelma ja sosiaalihuoltolain uudistus ovat valtionohjauksen esimerkkejä. (Bardy & Heino 2013, 26–29.) Vuonna 2014 Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisema lastensuojelun laatusuositus on myöskin vahvasti ohjaamassa ja tukemassa lapsilähtöiseen sosiaalityöhön. Laatusuosituksen mukaan avohuollon työntekijöillä tulee olla valmiutta kohdata lapsi ikätason mukaisesti sekä olla vuorovaikutussuhteessa lapsen kanssa. (Lastensuojelun laatusuositus, 2014, 18.)

Pääkaupunkiseudulla toimivan sosiaalityön tutkimus- ja kehittämissyksikkö Socca:n ja Heikki Waris Instituutin lastensuojelutyötä kehittävät hankkeet ovat olleet oleellisia lapsilähtöisen työotteen juurruttamisessa suomalaiseen lastensuojelutyöhön. Laajalti vaikuttaneessa Kohtaavaa lastensuojelua - hankkeessa (2001– 2004) kehitettyjä malleja ja ideoita on hyödynnetty kansallisesti sekä vuonna 2008 uudistetussa lastensuojelulaissa. Hankkeessa tavoiteltiin keinoja, joilla lapsi tulisi paremmin nähdäksi ja kuulluksi. Lisäksi hankkeessa kehitettiin konkreettisia välineitä sosiaalityöntekijöille lapsen kanssa työskentelyyn. (Ervast & Tuulensalo 2006, 10.) Jatkohankkeessa, Lapsen kanssa – hanke (2006–2008), kehitettiin lastensuojelun suunnitelmallista muutostyötä; sen prosessia, sisältöjä ja menetelmiä. Kehittämisen periaatteena oli lapsen näkökulman esiin saaminen. (Muukkonen 2008, 12.)

2.3. Lapsilähtöinen sosiaalityö ja lapsen oikeudet

Lastensuojelun avohuollossa lapsilähtöisyys näkyy lasten olemisena yhteistyön kumppaneina siinä missä heidän vanhempansakin. Lapsen roolia korostettaessa kyse on siitä, miten hän voi olla mukana määrittämässä, toteuttamassa ja arvioimassa etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Lapsilähtöisyys on lapsen huomioimista silloinkin, kun lapsi ei itse olisi läsnä, lapsilähtöisyys on ikään kuin kaikkea lastensuojelutyötä ohjaava yläkäsite. Ervast:n ja Tuulensalon mukaan (2006) lapsilähtöisyys on laaja-alaista ja kokonaisvaltaista, jossa kyse on työntekijöiden ajattelutavasta pitää lapsi mielessä kaikessa perheen hyväksi tehtävässä työssä. Tämä tarkoittaa sitä, että kaiken tehtävän työn tulisi tähdätä lapsen auttamiseen ja hyödyttää lasta. Tällöin lapsen asema asiakkaana vahvistuu ja selkeytyy, mutta lapsi nähdään myös osana perhettä. Selvä on, että lapsi on aina riippuvainen vanhemmistaan. Kuitenkin hänet voidaan kohdata ainutlaatuisena yksilönä. (Ervast & Tuulensalo 2006, 118–119.)

Lapsilähtöisyys avohuollon sosiaalityössä näkyy työskentelysuhteen luomisena sekä lapseen, että vanhempaan. Asiakastapaamisissa lapsia kohdataan sekä yksin, että yhdessä heidän vanhempiensa kanssa. Lapselle on tärkeää ilmaista, että sosiaalityöntekijä toimii hänen etuaan ajatellen. Lapsilähtöisyyttä selvennetään kaikille osapuolille kertomalla, että työtä tehdään lap-

sen hyväksi. Lapselle annetaan mahdollisuus kertoa omin sanoin omasta elämästään, vanhemman kautta saatava tieto lapsesta ei siis pelkästään riitä. Asiakkuuden fokus on lapsessa, joten apu ja tuki kohdistuvat aina lapsen hyväksi. Lapsilähtöisesti ajatellen avohuollon sosiaalityössä ensisijaista onkin varmistaa lapsen turvallisuus, suojeleminen sekä lapsen muista tarpeista huolehtiminen koko työskentelyn ajan. (Tulensalo & Muukkonen 2005, 306–307.)

Lapsilähtöisen työn perusta on ennen kaikkea lainsäädännössä. Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsi on asianosainen häntä koskevissa lastensuojeluasioissa. Lapsen kanssa työskentelyssä työntekijän tulee tehdä yhteistyötä lapsen kanssa, kuunnella häntä, sekä ottaa lapsen mielipiteet huomioon. Lapsen mielipide on aina selvitettävä, myös alle 12-vuotiaan lapsen, ikä ja kehitystaso huomioiden. Lastensuojelulain taustalla on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Sopimuksen sisällössä ovat keskeisinä teemoina lapsen oikeus osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskevaan päätöksen tekoon, oikeus erityiseen suojeluun ja hoivaan sekä riittävään osuuteen yhteiskunnan varoista. (Lapsen oikeuksien sopimus 60/1991.) Myös Suomen perustuslaissa (731/1999), sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) sekä laissa koskien sosiaalihuollon asiakkaan asemaa ja oikeuksia (812/2000) mainitaan lapsella olevan aina oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, eikä ikä ole peruste laittaa kansalaisia eriarvoiseen asemaan. Lapsen oikeus osallistumiseen kaikissa häntä koskevissa asioissa on siis suojattu erittäin vahvasti lainsäädännöllä.

Lastensuojelulaissa keskeisenä käsitteenä sekä lapsilähtöisyyteen kiinteästi liittyvän osallisuuden ajatuksena on lapsen mahdollisuus olla itse toteuttamassa, määrittämässä ja arvioimassa hänen etunsa turvaamiseksi tehtävää työtä. Mikko Oranen (2008) tuo lapsen osallisuutta tutkivassa tutkimuksessaan esille lapsella olevan oikeus saada tietoa itseään koskevista asioista, lisäksi hänellä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa asioihin ilmaisemalla mielipiteensä niistä. Tällöin lapsi kokee tullessa kuulluksi siten, että myös hänen mielipiteensä ovat arvokkaita ja niillä on ollut painoarvoa lapsen omaan asiaan, parhaimmillaan se voimaannuttaa lasta. Lapset voivat herkästi kokea ulkopuolisuutta, jolloin asiat ”vain tapahtuvat” hänen elämässään. Oranen korostaakin, että juuri lapsen kokemus vaikuttamisesta ja kuulluksi tulemisesta ovat keskeisiä lapsen osallisuuden toteutumisessa. (Oranen 2008, 9,16,42.)

Eskonen, Korpinen ja Raitakari (2006, 21–22) tuovat esille lastensuojelussa tapahtuviin kohtaamisiin väistämättä liittyvän aina vallan ja kontrollin läsnäolon, tätä voidaan kutsua institutionaaliseksi kohtaamiseksi. Siinä korostuu instituution värittämät reunaehdot, joiden myötä tulevat suunta ja seuraamus lapsen kanssa työskentelylle. On huomioitava lastensuojelun erilaisen vuorovaikutustilanteiden muodostavan erilaisia merkityksiä, sekä myös määrittävän eri tavoin lapsen tuottaman tiedon luonnetta. Tuleekin pohtia, miten lapsilähtöisyys tapaamisella toteutuu suhteessa valtaan ja kontrolliin? Tapaamiselle ennalta asetettu tavoite jäsentyy eritavoin kohdatessa lasta esimerkiksi päätöksentekoon liittyen tai perhetyön intensiivisen prosessin vaiheessa. Kyse onkin sosiaalityöntekijän herkistymisestä tilannekohtaiselle vuorovaikutustilanteessa lasta aidosti voimistavalle ja ainutkertaiselle kohtaamiselle. Lisäksi tulee huomioida lapsen kokemus- ja elämämaailmaa. Tämä tuo työntekijälle myös haastetta, on toimittava tasapainoillen instituution tuoman tehtävänanto huomioiden. (Emt. 42–44.) Myös Oranen tuo esiin saman havainnon, että lapsen osallistumisen kautta työntekijälle mahdollistuu herkistymisen kautta löytää välineitä hänen ajatustensa ja kokemustensa ymmärtämiseen (Oranen 2008, 16).

2.4. Lapsen kohtaamisen huomioiminen

Kohtaavaa lastensuojelua - hankkeessa (2006) todettiin lapsen kanssa työskentelyn myötä lapsen asioiden tulevan sosiaalityöntekijälle läheisemmiksi. Lapsen tutustuminen ja lapsen kokemusten kuuleminen helpottavat sosiaalityöntekijöiden työtä monella tavalla. Lasta koskevia ratkaisuja on helpompi tehdä ja perustella, kun tuntee lapsen. Lapsen tuntemisella myös varmistetaan lapsen edun toteutumista. Tärkeä lähtökohta lapsilähtöiselle työlle on ajatus lapsessa itsessään olevan aina jotakin hyvää, vaikka lapsen asiat olisivat rankkojakin. Kun lapsen tapaamisella ei keskitytä pelkästään hänen elämässään olevaan pahuuteen, on mahdollista nähdä myös sitä hyvää, mitä jokaisessa lapsessa on. Hankkeen aikana nähtiin vaativan lastensuojelutyön suurimman mielekkyyden syntyvän juuri lasten kohtaamisista. Hankkeen merkittävintä tulosta todettiin lastensuojelutyön kannalta olleen asiakkaana olevien lasten saama mahdollisuus tulla kohdatuksi. (Ervast & Tulensalo 2006, 119,142,153.)

Lapsen osallistumisen huomioiminen on ensiarvoista ja lapsikeskeisen työn toteuttamisessa sen onnistumista pidetään työn edellytyksenä. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on kannustaa lasta osallistumaan häntä koskevien asioiden käsittelyyn ikä- ja kehitystaso huomioiden, antaa lapselle mahdollisuus vaikuttamiseen sekä lastensuojeluasian käsittelytapaan. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 236.) Lapsen kanssa työskennellessä tarvitaan taitoa virittäytyä lapsen aaltopituudelle, jolloin rakennetaan luottamuksellista ja turvallista kertomisen tilaa. Lapsen osallistumista varmistetaan suhtautumalla lapseen arvostavasti ja kunnioittavasti osoittaen, että hänestä ollaan kiinnostuneita. Lapsen ilmaisussa puheen rooli on pienempi kuin aikuisten kanssa työskennellessä. Lapsen kertomisen tavat ovat usein toiminnallisia, eleitä, ilmeitä, ja leikkiä hyödyntäviä. Kohtaamisessa työntekijä myös havainnoi lasta ja lapsen tunnetiloja. Lasta ei voi pakottaa yhteistyöhön, hänellä on oikeus olla myös osallistumatta. Työskentelyn lähtökohtana on aina lapsen halukkuus osallistua työskentelyyn. Lapsen osoittaessa, ettei hän halua puhua enempää, asian käsittelyä ei jatketa. Lapsella on kuitenkin oikeus saada tietoa siitä, miten lastensuojelu toimii ja auttaa lasta sekä lisäksi on oikeus tietää, miksi hänen kanssaan työskennellään. Lapsi ei ole tiedon tuottaja, vaan hän voi puhua omista kokemuksistaan. Lapsen on saatava kokea työskentelyyn osallistuminen mielekkäänä ja merkityksellisenä eikä lapsi saa kokea olevansa väline perheen tilanteen urkkimiseen. (Ervast & Tuulensalo 2006, 19–20, 32–33, 52, 61.)

Hyytisen (2007) mukaan lapsi tulee näkyväksi, kun sille tehdään työskentelyssä riittävästi tilaa. Tämä edellyttää paitsi lapsen huomioimista tasaveroisena subjektina vanhemman kanssa. Jotta lapsi säilyy työskentelyn keskiössä vaaditaan sosiaalityöntekijältä jatkuvaa ponnistelua, sillä lapsi ohjautuu helposti työskentelyprosessin reunalle ja ”kulkee mukana”. Työskentelyn fokus suuntautuu helposti muihin, lasta näennäisesti tärkeämpiin osallisiin ja asioihin. Hyytisen tutkimuksessa havaittiin, että kuntoutuksen aikana lapsen oli sallittua puhua kokemuksistaan turvallisessa ilmapiirissä hänen nähdessään vanhempiansakin prosessoivan perheen ongelmia. (Hyytinen 2007, 18, 108–109.)

Muukkonen (2008) korostaa lapsen kohtaamisen olevan jo arvo sinänsä ilman tapaamisesta tulevaa, lapsen prosessin kannalta oleellista tietoa. Toivottava hyöty saadusta tiedosta voi tarkoittaa kohtaamisissa sitä, että lapsi on osallinen tietoon, sen tuottamiseen ja käsittelyyn sekä

aikanaan myös tiedon arviointiin. Tätä Muukkonen kutsuu lapsen kohtaamisosallisuudeksi. Kysyttäessä lapselta asioista, hän saa kokemuksen osallisuudesta ja tunteen siitä, että hän on merkittävä ja tärkeä. Kun lapselle annetaan mahdollisuus tulla kuulluksi, hän voi halutessaan päättää, miten vahvasti osallistuu ja lähtee vuorovaikutukseen. Asiakkuuden aikana ja osallisuuskokemuksen karttuessa lapsi saa kokemusta mitä yhteistyö lastensuojelussa voi olla. Toivottavaa on, että kokemus lisää lapsen luottamusta aikuisen antamasta turvasta sekä rohkaisisi häntä osallistumaan enemmän. Vaikka lapsi ei lähtisikään kovin aktiivisesti osalliseksi vuorovaikutukseen, tapaamisten tarjoama mahdollisuus saattaa kuitenkin tehdä hänet tietoisemmaksi omasta elämästään, tarpeistaan ja tunteistaan. (Muukkonen 2008, 155–157.) Onnistuneessa kohtaamisessa lapsen kanssa onkin saatu luotua ilmapiiriä, jossa vallitsee molemmin puolinen luottamus. Lapsi on kohtaamisissa saanut kokemusta, että häneen ja hänen kertomukseensa luotetaan. (Hyytinen 2007, 145.) Lapsen kokemuksessa kyse on myös siitä, että aikuisen vallankäyttö ei ole ohittanut lapsen mahdollisuutta vaikuttaa päätöksiin, vaan ajatellaan lapsen olevan aidosti osallisena toiminnassa (Oranen 2008, 9).

Lapsilähtöisessä kohtaamisessa eettisyys on keskeinen periaate. Lastensuojelun laatusuosituksessa muistutetaan asiakkaan hyvään kohtamiseen kuuluvan arvostus, empatia ja inhimillisuus (Lastensuojelun laatusuositus 2014, 15). Lapsen kohtaamisen onnistuessa keskeistä on hienovaraisuus, kunnioittaminen, rehellinen kohtaminen sekä lapsen hyväksyminen omana itsenään. Sosiaalityöntekijän tulee huomioida kiinnipitävä ja välittävä asenne instituution tuomasta kontrollista huolimatta. Lapsi on saattanut kokea kaltoin kohtelua ja työntekijä voi tarjota lapselle lämmintä ja hyväksyvää kohtamista. Se tarjoaa lapselle myös korjaavia kokemuksia. Lapsi kokee tulevansa hyväksytyksi omana itsenään kokemuksistaan huolimatta. Kohtaamisessa myös luotettavuuden ja toiveikkuuden ylläpitäminen ovat keskeisiä. Hyytisen mukaan asiakassuhde, jossa vallitsee luottamus, mahdollistaa myös vaikeiden asioiden esiin nostamisen. Lisäksi selviytymisen mahdollisuuksien ja toivon ylläpitäminen työskentelyssä luo lapselle luottamusta. (Hyytinen 2007, 150, 187–188.)

Asiakkuudessa tapahtuvan osallisuuden myötä lapsi voi parhaimmillaan saada vahvemman kokemuksen osallisuudesta omaan elämäänsä. Lastensuojelussa voidaan myötävaikuttaa lap-

sen osallistumiseen perheen, suvun ja elämänpiiriin kuuluvien yhteisöjen elämään ja toimintaan. Tällä tavoitellaan lapsen ymmärryksen lisääntymistä itsestään sekä yhteisöistä, joihin lapsi kuuluu. Lapsi oppii osallistumisen kautta sosiaalisia taitoja, eli yhdessä elämistä muiden ihmisten kanssa. Lastensuojelussa pyritään siis vaikuttamaan laajasti myös näihin lapsen kasvun ja kehityksen perusedellytyksiin kuuluviin asioihin. (Hotari & Oranen & Pösö 2009, 117.)

Lapsen osallisuutta voi liittää myös laajempaan näkökulmaan liittyen vaikuttamiseen ja osallistumisen oppimiseen. Johanna Kiili (2006) on tutkinut väitöskirjassaan ”Lasten osallistumisen voimavarat” lasten osallistumista ja osallisuutta lapsiparlamentissa ja kouluyhteisössä. Kiili toteaa lasten osallistumisen tapahtuvan toimimalla suhteissa. Tällöin aikuisten ja lasten väliset keskinäiset suhteet nousevat tärkeään rooliin. Tutkimuksessa se näkyi esimerkiksi keskeisenä siinä, että tutkimuksen onnistumiseksi merkittävää oli koulun aikuisten hyväksyntä ja yhteistyöhalu. Kiilin (2006, 29, 58, 206) mukaan aikuisten vallan voimavaroihin on suhtauduttava kriittisesti ja korostettava lasten toimijuutta sekä annettava lapsille mahdollisuus tuottaa tietoa aikuisista huolimatta. Lasten tuottamaa tietoa tulee nostaa esille sille kuuluvaan arvoonsa.

Lapsilähtöisessä työssä pyritään tapaan, jossa lapsi on aikuiseen nähden tasa-arvoinen toimija osallistuen ja tehden päätöksiä häntä koskevissa asioissa. Tällöin osallisuus konkretisoituu toimintaan osallistumisena. Lapsilähtöisyyttä voidaankin tarkastella myös toimijuuden käsitteen kautta. Liisa Hokkasen (2013) mukaan toimijuus liittyy yksilön tai yhteisön toimijuuteen, jossa toimijalla on mahdollisuus toimia, mahdollisuus tehdä haluamaansa, saada tavoitteellisesti aikaan jokin tapahtuma tai lopputulos. Toimijuuteen liittyvät myös ennakoivuus, reflektioisuus ja itseohjautuvuus, toisaalta myös määrätietoisuus tai valta. Asiakkaan toimijuuden mahdollisuuksia määriteltessä siihen liittyvät valinnan mahdollisuus, kuulluksi tuleminen, subjektius, voidaan puhua myös yhteistoimijuudesta työntekijän kanssa. Se taas on samaa tarkoittava käsite kumppanuuden kanssa. Asiakaslapsen kohdalla valta saattaa olla esteenä lapsen toimijuuden toteutumiselle, lapsi voi kokea alistaisuutta, eikä asetu toimijuuteen avohuollon asiakkuudessaan. (Hokkanen 2013, 59–73.)

Lapsen toimijuus saattaa tulla parhaiten esille toiminnallisessa tekemisessä. Lastensuojelussa onkin oivallettu lapsille ominaisten toimintatapojen huomioiminen ja nostettu niitä esiin perinteisen keskustelutyön rinnalle. Lapsilähtöisyys voi toteutua parhaiten erilaisten toiminnallisten menetelmien avulla, sillä lapselle keskustelu ei välttämättä ole ominaisin tapa esimerkiksi omien kokemusten esille tuomiseen. Keskeistä on, ettei ylläpidetä aikuisten toiminnasta luotuja työmenetelmiä ja käsitteistöä, vaan löydetään lapsen maailmasta sopivia menetelmiä, joihin aikuinen sopeuttaa oma toimintaansa. Tällöin voidaan löytää lapsista uusia osaamisen alueita, kun heille ominaiset tavat toimia ja leikkiä huomioidaan. (Karlsson 2006, 176, 178.)

3 DOKUMENTOINTIA LASTENSUOJELUSSA

Tässä luvussa kerron sosiaalityön dokumentoinnista ja siihen liittyvistä näkökulmista. Osio painottuu erityisesti lastensuojelun dokumentoinnin käytäntöihin, tuoden lisäksi esille, miten lapsi näkyy dokumentoinnissa lastensuojelutyön dokumentointia koskevan tutkimuksen mukaan. Esittelen lyhyesti myös tulevia muutoksia dokumentointiin liittyen.

3.1. Sosiaalityön dokumentointi

Asiakkaasta kirjattava dokumentointi on kontekstuaalista, eli kertoo aina vain niistä sosiaalityöhön liittyvistä tapahtumista ja kohtaamisista sekä paikoista, joissa sosiaalityöntekijä tai muu ammattilainen on saanut asiakkaasta tietoa ja kirjannut sitä asiakirjoihin. Asiakkaan omia näkemyksiä on kirjattu sosiaalityöntekijän tekeminä valintoina ja tulkintoina. Asiakkaan elämäntapahtumia on kirjattu vain niiltä osin, kuin asiakas on ollut jollakin tavoin yhteydessä viranomaiseen. (Mäenpää & Törrönen 1996, 15.) Nämä jo 20 vuoden takaiset huomiot ovat edelleen oleellisia dokumentoinnissa. Asiakkaasta kertyvä tieto ei siis heijasta todellisuutta sellaisenaan, joka on syytä muistaa asiakirjoja lukiessa ja niistä tulkintoja tehdessä.

Kääriäinen (2005) toteaa sosiaalityöntekijän tekevän valintoja siitä mitä hän kirjoittaa, sekä myös siitä, mitä kirjauksesta jää pois. Dokumentointi ei ole koskaan pelkkää kirjaamista tai raportointia tehdystä työstä, vaan siihen sisältyy useita tiedon prosessointiin, käyttämiseen ja säilyttämiseen liittyviä funktioita. Asiakkaasta kertyvää tietoa Kääriäinen kutsuu myös ”asiakirjatoellisuudeksi”, tällä hän tarkoittaa asiakkaan tietoja ja asioita, jotka jäävät elämään asiakirjatoellisuuteen, vaikka ne todellisuudessa olisivat jo taakse jäänyttä asiakkaan elämää. (Kääriäinen 2005, 159–160, 162.) Vierula (2017) toteaa asiakkaiden saattavan kokea asiakirjojen sisältämän tiedon lukkiuttavan asiakassuhdetta negatiivisesti. Osa asiakasvanhemmista kokee asiakirjojen sisältämien tietojen vaikuttavan pitkäkestoisesti heidän elämäänsä, ikään kuin institutionaalinen tieto määrittää myös henkilökohtaista elämää. Vastaavasti osa vanhemmista näkee asiakirjojen olevan vain yksi pieni osa heidän elämäänsä.

Dokumentoinnilla tarkoitetaan asiakirjojen kirjoittamista ja asiakassuhteessa sekä muissa siihen liittyvissä tapahtumissa syntyvien tietojen tallentamista. Asiakirjalla tarkoitetaan viranomaisen sosiaalihuollon järjestämiseen liittyviä asiakirjoja, jotka sisältävät asiakasta ja muita hänen asiaansa liittyviä henkilöitä koskevia tietoja. Sosiaalityöntekijät ovat viranomaisroolissaan useimmissa tapauksissa velvollisia dokumentoimaan asiakkaan asiakkuuteen ja palveluiden järjestämiseen liittyviä asioita. Asiakirjoihin dokumentoidaan vain sellaisia tietoja, jotka ovat kunkin käyttötarkoituksen mukaan perusteltuja. Sosiaalityöntekijän ammattitaitoa on dokumentoida vain asiakastyön välttämättömät ja tarkoituksenmukaisimmat tiedot. (Laaksonen, Kääriäinen, Penttilä, Tapola-Haapala, Sahala, Kärki & Jäppinen 2011, 10–14.) Kirjattujen dokumenttien lisäksi asiakkaasta koostuvaa tietoa voi syntyä toimitettuina asiakirjoina ja tiedoksisaanteina, kuva- tai äänitallenteena, piirroksina tai valokuvina (Kääriäinen 2003, 15).

Sosiaalityössä dokumentointi on välttämätöntä ja lakisääteistä työtehtävää. Sosiaalihuollon dokumentointia ohjaavat useat lait; hallintolaki (434/2003), julkisuuslaki (621/1999), henkilötietolaki (523/1999), laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015), laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000), sosiaalihuoltolaki (2014/1301) ja lastensuojelulaki (417/2007). Lain ohjaus korostuu etenkin lastensuojelun dokumentoinnissa, lastensuojelulaki ohjaa esimerkiksi lapsen asiakassuunnitelmaan sisällytettäviä asioita. Oikeudellisen päätöksenteon kannalta dokumentit ovat merkittävässä osassa, sillä päätöksentekoa perustellaan usein asiakirjoihin vedoten, dokumentoinnin merkitys korostuu myös asiakkaan oikeusturvan osalta. (Kääriäinen 2005, 164.) Työtä ohjaava lainsäädäntö on monitahoista, jolla on vaikutusta sosiaalityön dokumentoinnin osaamiseen. Lainsäätäjän ohjeistuksen pirstaloituminen useampaan lakiin asettaa sosiaalityöntekijän vaativaan tehtävään dokumentointiosaamisen suhteen. (Kääriäinen, Leinonen & Metsäranta 2007, 11–13.)

Uusin dokumentointia ohjaava laki, laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (254/2015) ohjeistaa jonkin verran yhtenäisempiin ja selkeämpiin kirjaamiskäytäntöihin. Ennen kaikkea se velvoittaa dokumentointiin ja systemaattisempaan kirjaamiskulttuuriin. Laissa todetaan, että

”sosiaalihuollon ammatillinen henkilöstö sekä avustava henkilöstö, joka osallistuu asiakastyöhön, ovat velvollisia kirjaamaan sosiaalihuollon järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen, seurannan ja valvonnan kannalta tarpeelliset ja riittävät tiedot

määrämuotoisina asiakirjoina. Velvollisuus kirjata asiakastiedot alkaa, kun palveluntaja on saanut tiedon henkilön palveluntarpeesta tai ryhtynyt toteuttamaan sosiaalipalvelua. Tieto asiakkuuden päättymisestä on kirjattava asiakasasiakirjaan. Kirjaukset on tehtävä viipymättä sen jälkeen, kun asiakkaan asiaa on käsitelty. Palveluntoteuttajan on huolehdittava, että laissa määritellyt asiakastiedot kirjataan. Asiakasasiakirjoissa käytettävän kielen on oltava selkeää ja ymmärrettävää, ja niissä saa käyttää vain yleisesti tunnettuja ja hyväksytyjä käsitteitä ja lyhenteitä” (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015 2 luku, 4§-6§)

Asianmukainen dokumentointi on oleellinen osa sosiaalityötä. On sekä työntekijän että asiakkaan kannalta tärkeää, että tehty työ dokumentoidaan asiakirjoihin. Sosiaalityössä muodostuvia dokumentteja ovat esimerkiksi asiakaskertomus, asiakassuunnitelma, päätöstekstit sekä asiakkaan tilannetta koskevat lausunnot, yhteenvedot, hakemukset ja arviot. Asiakkaan kanssa tehtävä työ, esimerkiksi kotikäynneillä käydyt keskustelut, sosiaalityöntekijän arviot ja suunnitelmat kirjataan asiakkaan asiakirjaan. (Laaksonen ym. 2011, 10–14.) Dokumentointikäytännöt vaihtuvat ja painottuvat eri sosiaalityön toimipisteissä, esimerkiksi lastensuojelussa lapsen asiakirjoissa ja aikuissosiaalityön aikuisasiakkaan asiakirjoissa saattaa olla huomattaviakin eroavaisuuksia. Dokumentoinnin parempi hyödynnettävyys tuo ennen kaikkea asiakkaan näkyväksi, mutta myös konkretisoi asiakkuudet lainsäädäntöä, tilastointia ja suunnittelua varten (Kääriäinen 2005, 161). Epäselvää kuitenkin on, mitä tietoa esimerkiksi lastensuojelun asiakkaista tulisi kerätä (Huuskonen & Korpinen & Ritala-Koskinen 2010, 325).

Asiakkuuden aikana muodostuneet erilaiset dokumentit ovat keskeinen osa sosiaalityöntekijän työvälineistöä. Dokumentoitujen tietojen avulla asiakastyön toteuttaminen, suunnittelu, arviointi ja seuranta tulevat mahdollisiksi. Tehty asiakastyö havainnollistuu kirjallisten dokumenttien avulla niin sosiaalityöntekijälle itselleen, asiakkaalle, kollegoille ja yhteistyökumppaneille. Muut sosiaalityön ammattilaiset voivat hyödyntää sosiaalityöntekijän kirjaamia asioita, se voi useimmiten olla asiakkaan etu. Erityisesti sosiaalityöntekijän vaihtuessa asianmukaisesti toteutettu dokumentointi on tärkeää niin asiakkaan kuin uuden työntekijänkin kannalta. Dokumentoinnin ollessa puutteellista asiakas joutuu tahtomattaan kertaamaan tietojaan ja sovittuja tukitoimia vaihtuville työntekijöille. Asiakkaalla on oikeus odottaa, että häntä koskevat tarpeelliset tiedot

löytyvät dokumentoinnista. Asianmukainen dokumentointi lisää täten asiakkaan luottamusta sosiaalihuollon toimijaa kohtaan. (Laaksonen ym. 2011, 10–14.) Kääriäinen (2005) näkee dokumentoinnin olevan paljon muutakin kuin tietojen tallentamista, se on osa sosiaalityöntekijän arviointia, erilaisten näkökulmien ja toimintojen näkyväksi tuomista. Kääriäinen toteaa huolellisen asiakastyön dokumentoinnin kautta asiakirjoista muotoutuvan ”työn tekemisen ja tiedonmuodostuksen toimiva väline”. (Kääriäinen 2005, 167.) Sosiaalityön laatua ja vaikuttavuutta voidaan huomioida myös asianmukaisella dokumentoinnilla.

Asiakkaan tulee olla tietoinen hänestä laadituista dokumenteista. Asiakkaalla on oikeus saada tietää mitä hänestä kirjoitetaan, mihin tietoja käytetään, mistä tietoja on hankittu ja mihin niitä voidaan luovuttaa. Tällä hetkellä voimassa olevien lakien mukaan asiakkaalla on oikeus pyynnöstä saada itselleen häntä koskevia tietoja, joita tietojärjestelmiin tai asiakaskansioihin on talletettu. (henkilötietolaki 523/1999., sosiaalihuoltolaki 2014/1301., julkisuuslaki 621/1999.) Tarja Vierula (2015) tarkastelee juuri valmistuneessa väitöskirjassaan asiakkaiden kokemuksia lastensuojelusta. Tarkastelun keskiössä ovat asiakkaan ja dokumenttien välinen suhde. Vierulan mukaan asiakasnäkökulma dokumentoinnissa on oleellista huomioida etenkin asiakirjojen pysyvyyteen ja luotettavuuteen liittyvissä seikoissa. Artikkelissaan Vierula erittelee erilaisia lukutapoja, joilla asiakasvanhemmat asiakirjoja lukevat. Asiakkaan tilanteesta riippuen lukutapa voi olla esimerkiksi silmäilevä tai analyttinen, erityisesti huostaanoton kynnyksellä asiakkaan lukutapa saattaa olla kriittisen analyttinen. Asiakkaat voivat olla erimielisiä erityisesti sosiaalityöntekijöiden tekemistä tulkinnoista, asiakkaan näkemys saattaa olla oikea, sillä vallitsevilla olosuhteilla kirjaamistilanteessa voi olla vaikutusta, kirjaus on saatettu tehdä kiireellä tai tulkintaan ovat voineet vaikuttaa psykologiset tekijät. Toisaalta asiakas lukee eri tavoin hänestä kirjattua dokumentointia, kirjatut asiat voivat herättää asiakkaassa voimakkaita tunteita ja kipeitä muistoja. (Vierula 2015, 134–146.)

Asiakkaan osallisuuden ulottumisesta dokumentointiin on käyty laajalti keskustelua, mutta vielä se ei ole kovinkaan vakiintunut käytäntö. Toimiva lastensuojelu selvitysryhmän raportissa (2013) todettiin, että asiakkaan tulkinta ja tieto dokumenteista saattaa olla ristiriidassa, mutta vaikutusmahdollisuus niiden muuttamiseen on vaikeaa, sillä työntekijät uskovat useimmiten dokumentteja enemmän kuin asiakasta itseään. (Toimiva lastensuojelu 2013, 37.) Toisaalta sosiaalityöntekijän dokumentointiin kirjaama yhteenveto tilanteesta on saattanut koostua erinäisten

tapahtumien ja pitkien työprosessien kautta. Usein kuitenkin asiakkaan huomio saattaa kiinnittyä juuri yksittäisiin lauseisiin kuin siihen monimuotoiseen ja vaihtuvaan kokonaisuuteen. (Kääriäinen 2003, 168.)

Dokumentointiin liittyy myös instituution tuoma ristiriita. Sosiaalityöntekijän kirjoittaessa asiakkaan tietoja dokumentointiin hän toteuttaa viranomaisvaltaansa. Dokumenttien voidaan siis ajatella olevan sosiaalityön vallankäytön väline sekä olevan osa yhteiskunnallisia valtasuhteita. Dokumentit osallistuvat myös hallinnolliseen ja organisatoriseen päätöksentekoon ollen aktiivisesti toiminnassa osallisena. Dokumenteilla voidaan ilmaista yhteiskunnallisia valtasuhteita, sillä dokumentti on yhteiskunnan ympäröimä sekä sen edellyttämä väline. Dokumenteilla ylläpidetään ja tuotetaan tiettyä todellisuutta, jolloin niistä ikään kuin muodostuu ”virallisia totuuksia”. Morénin (1999, 329–333.) mukaan sosiaalityön dokumentointi pyrkii mukauttamaan asiakkaan dokumenttiin enemmän kuin dokumentin asiakkaan elämäntilanteeseen ja unohtavan tällöin asiakaslähtöisyyden. Hän kritisoi sosiaalityön dokumentteja siinä, että hänen mukaansa niissä painottuu lähes yksinomaan hallinnolliset ja lailliset perusteet, eivätkä ne täten välttämättä tosiasiallisesti auta asiakasta. Morén näkeekin sosiaalityön dokumentoinnissa kehittämistarpeita.

Sosiaalihuollon ja erityisesti lastensuojelun dokumentoinnin kehittäminen on ollut koko 2000-luvun keskeinen osa sosiaalihuollon tietotekniikan valtakunnallista kehittämistyötä, jota on toteutettu eri hankkeiden voimin (kts. Kortelainen 2010). Tämä laajamittainen kehittämistyö jatkui sosiaalialan tietoteknologiahankkeessa Tikesos 2005–2011. Hankkeessa määritellyistä asiakastietojen kokonaisuudesta luotiin yhtenäinen sosiaalihuollon asiakastietomalli. Asiakastietomallin avulla voidaan luoda sosiaalihuollon yhtenäiset ja hyödynnettävät tietorakenteet asiakasasiakirjoista, luoda tietokomponentteja sekä saada erilaisia luokituksia ja kuvata näiden välisiä suhteita. Kehitetty asiakastietomalli tarjoaa ratkaisuja asiakastietojärjestelmien yhteentoinivuuden kehittämiseen sekä yhtenäistää sosiaalihuollon asiakastyössä kerättävää tietoa. Kehittämistyön tuloksena syntyi julkaisu Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa (2011), jossa kuvataan hyvän asiakastyön dokumentoinnin periaatteita pyrkien näin yhtenäistämään

dokumentointikäytäntöjä. Julkaisu myös selkeyttää omalta osaltaan moniulotteista lainsäädännön tulkintaa erityisesti lastensuojelutyöstä. (Laaksonen ym. 4, 6–7.; Sosiaalialan tietoteknologiahanke: Hankesuunnitelma 2008–2011.)

Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmän mukaan lasten ja perheiden tilanteiden arviointikäytäntöjä ja -menetelmiä on yhtenäistettävä ja pitkän aikavälin tavoitteena tulisi olla lasten, nuorten ja perheiden palvelujen kokoaminen järjestelmäksi. Raportissa todetaan, että lastensuojelun dokumentoinnissa tulisi soveltaa strukturoituja yhtenäisiä menetelmiä, joilla on yhteinen tietopohja, viitekehys ja systemaattisesti käytetyt yhteiset menetelmät. (Toimiva lastensuojelu 2013, 69–72.) Kääriäinen (2003, 179) toteaa, että ennen kaikkea dokumentoinnin tulee kuitenkin palvella asiakasta eikä tilastointia. Tietojärjestelmien kehittämisessä keskeistä on lisäksi käytännön huomioiminen niin, että tietojärjestelmä helpottaa sosiaalityöntekijän työtä hänen työvälineenään.

Tarja Vierula (2013) kohdistaa artikkelissaan kriittisen huomionsa asiakkaan osallisuuden toteutumiseen tai toteutumattomuuteen lastensuojelun asiakirjakäytännöissä. Vierulan aineistona olleista lastensuojelun asiakaslapsen vanhempien teemahaastatteluista oli löydettävissä traumaattinen ja/tai alistava asiakkaan ja asiakirjan välinen suhde. Vierulan huomio kiinnittyi dokumentointiohjeistusten normien ja ihanteiden väliseen ristiriitaiseen suhteeseen, jossa näyttäytyivät hyvää tarkoittavien normien ja ihanteiden tahattomat seuraukset. Artikkelissa todetaan kärjistäen osallisuutta tuotettavan virallisissa dokumentointiohjeissa asiakkaan ylä- ja ulkopuolelta. Kirjaukset voi nähdä asiakkaan kohteellistajina, jolloin asiakkaat kokivat, ettei heillä ollut vaikutusmahdollisuutta asiakirjojen sisältöön. Asiakkaat kokivat olevansa kirjausten objekteja ja ihmettelivät erilaisia kirjattavaksi valittuja asioita. Lisäksi asiakkaat mainitsivat kirjaamiseen liittyvistä väärintulkittamisen mahdollisuuksista niin asiakirjojen kirjoitus- kuin niiden lukemisvaiheessa. Asiakirjat toimivat vanhemmille menneistä muistuttavina osin tuskallisistakin tapahtumista ja asiakaspalavereista. Kirjauksilla oli myös stigmatisoiva vaikutus asiakkaille. Artikkelissa todetaan, etteivät asiakirjat välttämättä lisää asiakkaan osallisuutta, elämänhallintaa tai luottamusta, toisin kuin dokumentointiohjeistuksissa tavoitellaan. Artikkelissa todetaan kriittisesti niiden toimivan sen sijaan yleistämisen ja objektivoinnin välineenä tuottaen asiakkaan ja sosiaalityöntekijän valta-aseman eroa korostavaa institutionaalista järjestystä. (Vierula 2013.)

Dokumentoinnin merkitys tulee tulevaisuudessa oleellisesti korostumaan, sillä sosiaalityön toimialalle on tulossa toimintatavan muutos asiakastietojärjestelmiin liittyen. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen Kansa-hanke käynnistää tietojärjestelmämuutosta, jossa sekä muille ammatillisille, että asiakkaille mahdollistuu tietojen saanti asiakastietojärjestelmästä. Tulevaisuudessa asiakkaalla on mahdollisuus päästä omiin tietoihinsa Omakanta-palvelun kautta. Hanke-suunnitelmassa kuvataan määrämuotoisen kirjaamisen käyttöönottoa sekä valtakunnallisten tietojärjestelmäpalveluiden tehtäviä ja käyttöönottoa sekä minkälaisia tehtäviä nämä edellyttävät Kanta-palveluun liittyviltä toimijoilta ja organisaatioilta. Määrämuotoisella kirjaamisella tarkoitetaan tiedon tallentamista asiakirjoihin ennalta päätetyssä ja yhteneväisessä muodossa. Kehitettävän asiakastietomallin tarkoituksena on tukea valtakunnallisen sosiaalihuollon asiakastiedon arkiston käyttöönottoa. Sosiaalihuollon asiakastietomallia kehittää ja ylläpitää Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (Rötsä & Berling & Huovila & Hyppönen & Peksiö & Mykkänen, 2016, 12–14.) Kyse on siis mittavasta muutoksesta koko sosiaalihuollon toimialueella. Tämän tutkimusraportin kirjoitusvaiheessa Kansa-hankkeesta käydään keskustelua, mutta sen käyttöä muokkaavia toimenpiteitä ei ole vielä selkeästi nähtävillä.

3.2. Lastensuojelun asiakaskertomus

Tutkimuksessa tutkimuskohteenani on lastensuojelun asiakaskertomus. Suurin osa avohuollon asiakkuudessa olevan lapsen dokumenteista koostuu sosiaalityöntekijän laatimasta lastensuojelun asiakaskertomuksesta. Asiakuudessa olevan lapsen kohdalla asiakastietojärjestelmästä löytyy lisäksi muitakin dokumentteja. Näitä voivat olla vireillepanodokumentit, joita ovat esimerkiksi saapuneet lastensuojeluilmoitukset. Lisäksi lapsella saattaa olla mahdollisen sijoituksen kautta syntynyttä laitoksen päivittäisraportointia tai perhetyön asiakaskertomusta. Mikäli asiakkaalle on ostettu palvelua yksityiseltä palveluntuottajalta, ovat näiden tahojen tuottamat raportit lapsen asiakirjakansiossa.

Sosiaalityöntekijän tehtävänä on kirjata asiakaskertomukseen asiakaslasta koskevat oleelliset tiedot selkeästi näkyville. Kirjauksesta tulee selvittää, miten lasta on tavattu ja minkälaisia tukitoimia toteutettu, mitä päätöksiä ja toimenpiteitä on tehty ja mitä toimenpiteillä on saavutettu.

Asiakaskertomuksesta tulee selvittää myös, mitä havaintoja, tulkintoja ja arvioita sosiaalityöntekijä on tehnyt asiakkuuden eri vaiheiden aikana. Tämän lisäksi dokumentoinnista tulee käydä selville lapsen oma mielipide häntä koskeviin asioihin. (Kääriäinen ym. 2007, 21–22.) Voimassa olevassa lastensuojelulaissa (417/2007) ohjeistetaan asiakkuuden vaiheiden kirjaamiseen sekä korostetaan dokumentoinnin tärkeyttä koko lapsen asiakkuuden prosessin ajan. Lastensuojelulain mukaan lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin tulee kirjata lastensuojeluasian vireille tulosta lähtien kaikki lapsen tarvitsemien lastensuojelutoimenpiteiden järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä toimenpiteiden suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta tarpeelliset tiedot.

Lapsen asiakaskertomusta kuvastaa asiakasprosessin vaiheiden kirjaaminen. Asiakastyössä ilmenneistä erilaisten vaiheiden kirjauksista koostuu ajallinen jatkumo tehdystä työstä. Parhaimmillaan asiakaskertomuksesta on luettavissa jo tapahtuneet asiat ja niiden yhteenvetoa, jolloin nämä kirjaukset toimivat suunnannäyttäjänä tulevaan. Onnistunut asiakaskertomus onkin aukoton jatkumo, joka antaa kuvan lapsen asiakkuuden kaaresta. Käytännössä jokaisen puhelun ja pienimmänkin tiedon kirjaaminen on kuitenkin aikaa vievä työtehtävä. Asiakaskertomuksen vaillinaisuuteen vaikuttaa oleellisen tiedon ytimen määrittäminen kaikkien asiakkaiden kannalta yhdenmukaiseksi. Oleellisimman ja tärkeimmän tiedon kirjaamiseen vaikuttaa perheen ja lapsen tilanne ja huolenaiheet, lapsen ikä ja hänen perheensä kokoonpano. Asiakaskertomusten laajuus vaihtelee eri asiakkuuksien kesken, laajuuteen vaikuttaa edellisten asioiden lisäksi työskentelyn tiiviys ja sisältö. (Huuskonen ym., 2010, 332–333.)

Asiakaskertomuksen sisältöön ja laajuuteen saattaa vaikuttaa myös sosiaalityöntekijöiden erilaiset kirjaamistavat. Sosiaalityöntekijöille on muodostunut samankaltainen kirjoittamisen tyyli ja ammattikunnan kesken vallitsee yhteinen ymmärrys dokumenteista tehdyistä tulkinnoista, mahdollisuuksista ja seurauksista. (Kääriäinen 2003, 152.) Kuitenkin käytännön kirjaamistavat vaihtuvat ja muotoutuvat eri tavoin, kirjaamiskäytänteitä opitaan useimmiten muilta sosiaalityöntekijöiltä (Huuskonen ym. 2010, 331). Toimiva lastensuojelu-raportissa huomioitiin lastensuojelun dokumentointitapojen ja -laadun vaihtelevan alueittain, kunnittain sekä työntekijöittäin (Toimiva lastensuojelu 2013, 37).

Toisaalta myös lastensuojelun sosiaalityön luonne vaikuttaa, sillä asiakaskertomuksen kieli ja sisältö voivat vaihdella lain- ja hallintolähtöisen tai asiakaslähtöisen kirjaamistavan välillä. Asiakaskertomuksessa tulee näkyä sosiaalityöntekijän omaa ammatillista näkemystä lapsen tilanteesta. Näkemys sisältää sen hetkisen tilanteen kuvausta ja arvioita, tämän esiin tuominen vaatii rohkeutta, mutta myös epävarmuuden sietämistä. Oliko asia niin kuin sen arvioin? Muistiinpanojen kirjaaminen saattaa olla sosiaalityöntekijälle yksi keino purkaa asiakastyön hankalia ja monitahoisia vaiheita. Kirjoittamalla asiakastyöstä syntynyttä tietoa näkyville kertomukseen, tulevat ne samalla arvioitavaksi. Kirjoittamisen tiedonmuodostuksen prosessissa kyse onkin erilaisten tietojen punnitsemisesta. Ammatillisen tiedon perusteluiden näkyminen kertomuksessa asettaa sosiaalityöntekijän toiminnan ymmärrettävään muotoon. Usein tämä tarkoittaa yksityiskohtaistenkin tietojen kirjaamista, esimerkiksi ilmeiden, eleiden tai tilanteiden kuvaus tuo tekstin sisällön lähemmäs lukijan ymmärrystä. Yksityiskohtaisilla kuvauksilla, asiakkaan näkökulmasta joko myönteisillä tai kielteisillä, voidaan samalla varmistaa totuudellisuutta. Lastensuojelussa todellisten olosuhteiden esiin tuominen on oleellinen osa asiakasprosessia sekä toimii myös pohjana työn suunnittelulle ja päätöksenteolle. (Kääriäinen ym. 2007, 24–26.)

Lastensuojelun asiakaskertomukset koostuvat hyvin paljon myös muiden kuin sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä. Kääriäisen (2003) mukaan lastensuojelun asiakaskertomuksia voidaan kutsua moniäänisiksi. Tällä tarkoitetaan kirjoittamistapaa, jossa tietyssä tapahtumassa olleille osallisille annetaan kirjauksissa oma ääni. Asiakaskertomuksessa näkyy sosiaalityöntekijän äänen lisäksi muiden ammattilaisten, vanhempien ja lasten ääntä. Vaikka kirjoitukset ovat sosiaalityöntekijän laatimia, sisältää teksti eri osapuolien näkemyksiä ja puheenvuoroja. Kääriäinen kutsuu dokumenttia osuvasti pieneksi näyttämökäsikirjoitukseksi. (Kääriäinen 2003, 50, 63–64.)

3.3. Lapsi dokumenteissa

Lapsen näkymistä asiakirjoissa on sivuttu useammassa sosiaalihuollon dokumentointia koskevissa tutkimuksissa. Lastensuojelun asiakirjoja koskevissa tutkimuksissa lastensuojelun asiakirjoja on kuvattu pääosin aikuiskeskeisiksi, joissa lapsi jää useimmiten objektin asemaan. Lisäksi saattaa olla tapauskohtaista mitä lapsesta ja hänen tilanteestaan kirjataan. Pahimmillaan lapsen oma ääni saattaa puuttua jopa kokonaan kirjauksista. (Reinikainen 2007, Kääriäinen 2003, Heino 1997, Mäenpää & Törrönen 1996.) Kääriäinen (2006) tuo esille lapsen näkymättömyyden dokumenteissa mahdollisesti liittyvän osittain myös tutkijan tulkintaan. Tutkija saattaa tarkastella dokumenttia ”erityisten silmälasien” läpi, jolloin hän luo kirjoitetulle tekstile merkityksiä. Sen sijaan lapsilähtöisen sosiaalityön näkökulmasta tulee pohtia, tuleeko lapsilähtöisyyden näkyä ja millä tavoin dokumenteissa. Tämä on omassa tutkielmassani kiinnostuksen kohteena. (Kääriäinen 2006, 46, 66.)

Tarja Heinon (1997) tapaustutkimuksessa ”Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa” aineistona käytettiin lastensuojelun asiakirjoja ja sosiaalityöntekijöiden kanssa käytyjä keskusteluja. Heino toteaa asiakirjoissa lapsen jäävän sivurooliin ja pääroolissa näyttäytyvän esimerkiksi vanhemman tai toisen viranomaisen. Heinon mukaan lapsi vaikuttaa olevan lastensuojelun asiakirjoissa lähes näkymätön, etenkin asiakkuuden vireille tulon ja alkuvaiheen aikana. Usein lasta kuvataan kohteena, jota sosiaalityöntekijän ja vanhemman välinen keskustelu koskee. Heinon mukaan erityisesti pienet lapset vaikuttavat jäävän vanhempien oman huolipuheen varjoon. (Heino 1997, 378–379.)

Heinon kanssa samansuuntaisia johtopäätöksiä totesivat myös Johanna Mäenpää ja Maritta Törrönen (1996) ”Lapsen tie laitokseen”- projektin loppuraportissa. Raportissa tarkastellaan lapsen näkymistä viranomaisverkostoissa ja millaisen kuvan asiakirjat antavat lapsen asiakkuudesta. Hankkeen tarkastelun kohteena olevissa lastensuojelun asiakirjoissa pieni lapsi kuvattiin usein toiminnan kohteena. Lastensuojelun asiakirjoissa ei havaittu olevan kuvauksia lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta, pientä lasta koskevista havainnoista kuten vauvan kehitystarpeista, elekielestä tai tunteista. Loppuraportissa todetaan, että lapsen ollessa vain kohteena, hän ei ole vuorovaikutuksen osapuolena. (Mäenpää & Törrönen 1996, 57.)

Aino Kääriäinen (2003) on väitöskirjatutkimuksessaan ”Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina” tutkinut lastensuojelun sosiaalityön dokumentointia. Tutkiessaan dokumenteista eri puhujien näkymistä, Kääriäinen löysi koko aineiston asiakirjoista myös lasten puhetta, vaikkakin se oli vanhemman puhetta vähäisempää. Kääriäinen havaitsi lapsen iän vaikuttavan siihen, miten lapsi näkyy dokumentissa. Pienen lapsen kohdalla luonnehdinnat lapsesta saattavat kuitenkin olla niukkoja. Asiakirjoissa lapsen puhe kirjataan useimmiten epäsuorina esityksinä tai suorina lainauksina. Lapsen sanomiset saattavat olla hyvinkin tehokkaita ilmauksia tai vaikuttavia asiayhteydessään, sanonta ”lapsen suusta kuulee totuuden” piti siis paikkaansa Kääriäisen aineistossa. Lapsi siis näkyy, kuuluu ja tulee kuulluksi tämän tutkimuksen mukaan. Lastensuojelun dokumenteissa tyypillistä on huolipuheen iso osuus, mutta useinkaan se ei ole lapsen tuottamaa, vaan muiden osallisten tuottamaa puhetta. Lastensuojelun asiakirjoissa on tyypillistä myös lapsen ja perheen arjen kuvaukset, näissä lasten tuottama puhe oli useimmiten totuudenmukaista, kun taas vanhemman puheessa näkyi pyrkimys tuottaa positiivista mielikuvaa. (Kääriäinen 2003, 63–64, 104, 167.; Kääriäinen 2006, 62–63.)

Kääriäinen (2006, 51) löysi tutkimusaineiston lastensuojelun dokumenteista lapsen kautta välittyvää tietoa kolmella eri tavalla tuotettuna: 1) lapsen suoraan kohtaamiseen ja lapsen omiin puheisiin perustuva tieto, 2) ammattilais- ja aikuisvälitteinen lapsen puhe ja 3) lapsen kohtaamisen havainnointiin perustuva tieto. Lapsi näkyi dokumenteissa eniten toimintaa kuvaavina kirjauksina, muita kuvauksia olivat lapsen ilmaukset kokemuksistaan, toiveistaan ja tahdostaan, lapsen kertomana huolenpidon puute, lapsen kuvaamat suhteet vanhempiin ja lapsen esittämää tilanteen tai toiminnan ihmettelyä. Kääriäinen asetti nämä kirjausten havainnot laajempaan asiayhteyteen ja havaitsi, että tällöin niiden tehtävänä on oikeuttaa lasta puhumaan, kuvata vanhemmuuden puutteita tai ne liittyvät lapsen tilanteen seurailuun. Tutkimuksessaan Kääriäinen löysi lapsen, joka on objektin sijaan subjekti ja aktiivinen tiedontuottaja. Kääriäinen kuitenkin muistuttaa, ettei lapsen tule olla vastuullisena tiedontuottajana tai lastensuojelun prosessin ohjaajana, kyse on ennemminkin siitä, että lapsi pääsee vahvasti osalliseksi asiakkuuteensa. Kääriäisen mukaan lapsilähtöisyys ulottuu myös dokumentointiin ja muokkaa kirjaamistapoja. (emt. 52–53. 65, 67.)

Sarianna Reinikainen (2007) on tutkinut lapsen näkökulmaa läheisneuvonpidoissa osana Stakesin pohjoismaista tutkimushanketta. Tutkimuksen tavoitteena oli kehittää läheisneuvonpitoa lapsilähtöisenä lapsen osallistamisen käytäntönä. Tutkimuksessa seurattiin useamman lapsen läheisneuvonpitoprosessia ja aineistona käytettiin prosessin aikaisia lasten haastatteluja, neuvonpitojen havainnointia sekä läheisneuvonpidoista tuotettuja viranomaisten kirjallisia yhteenvedoja. Tutkimusotteena oli lapsilähtöisyys, tämä näkyi esimerkiksi siinä, että lapset pyrittiin saamaan osalliseksi tutkimusprosessissa ja he saivat lukea tutkijan tekemiä tarinoita läheisneuvonpidoista. Tutkimuksessa mukana olleet lapset ja nuoret olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä osallistumiseensa läheisneuvonpidon prosessiin. Erityisesti tutkimuksessa mukana olleet nuoret olivat tyytyväisiä omien näkemystensä huomioimiseen. Toisaalta lapsilähtöisyyden toteutumiseen vaikutti lapsen myönteinen kokemus prosessin osallisuudestaan. Sen sijaan Reinikaisen mukaan sosiaalityöntekijöiden laatimista läheisneuvonpidon yhteenvedoista ilmenee, että ne on laadittu ensisijaisesti aikuisia varten ja ne sisältävät vaikeita käsitteitä tai viranomaiskieltä, joita lapsen on vaikea ymmärtää. Reinikainen pohti myös sitä, muistavatko sosiaalityöntekijät yhteenvedoja laatiessaan, että ne käydään läpi myös lapsen kanssa? Osa yhteenvedon lasta koskevista asioista oli tuotu esiin lasta loukkaavalla tavalla esimerkiksi kohdistuen lapsen persoonaan. Toteavasti kirjoitetut asiat lapsen tilanteesta taas saattoivat herättää lapsessa jopa pelon tunteita. Reinikainen korostaakin, että yhteenvedossa tulisi korostaa, että kyseessä on näkemys, joka on syntynyt tietyssä ajassa ja paikassa sekä tietyssä vuorovaikutustilanteessa. (Reinikainen 2007, 26–27, 73, 75–76.)

Asiakkaan näkökulmaa ja ääntä on tuonut esille Tuija Eronen (2012) väitöskirja-tutkimuksessaan. Lastenkodissa eläneiden ihmisten lapsuuden tarinoita tutkittiin erilaisten elämänkerrallisten aineistojen avulla. Tutkimuksessa eri-ikäiset lastenkodissa asuneet ihmiset pääsivät tuottamaan muistojaan lastenkodista. Yhtenä osana aineistossa oli myös lastenkodin institutionaalista dokumentaatiota, jota tutkittiin yhdessä muistellen lastenkodissa asuneiden nuorten kanssa. Tutkimuksessa muistutetaan dokumenttien luovan asiakkaasta institutionaalista vallan kautta syntynyttä muistia, joka on syntynyt niistä asioista, joita työntekijä on katsonut olleen muistamisen arvoista tarinaa asiakkaasta. Tällöin se yhteiskunnallisena muistiorganisaationa säätelee muistamista, unohtamista ja kertomista. Sosiaalityön arkipäiväisissä käytännöissä

tuotetut dokumentit saattavat vaikuttaa lapsen elämään lähihetkessä, mutta myöskin kauaskantoisesti. Dokumentit rakentavat lapsen tarinaa ja vaikuttavat osaltaan niihin muistoihin, joita lapselle muodostuu lastensuojelusta ja eletystä elämästä yleensäkin. (Eronen 2012, 62, 117.) Erityisesti tulevaisuudessa, kun dokumentit saattavat tulla asiakkaan tietoisuuteen lähes reaaliajassa, ovat ne entistä oleellisemmassa asemassa vaikuttamassa lapsen tarinaan ja niihin muistoihin, joita hänelle lastensuojelun asiakkuuden aikana syntyy.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä kappaleessa esittelen, miten olen tutkimuksen toteuttanut. Aluksi kerron tutkimuksen metodologisista valinnoista sekä tuon esille tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tarkoituksen. Sen jälkeen kuvailen tutkimuksen aineistoa eli lastensuojelun avohuollon asiakaskertomuksia. Tämän jälkeen kerron valitusta analysointitavasta ja sen soveltamisesta tässä tutkimuksessa. Kappaleen päättää tutkimuseettisyyden huomioimisen esiin tuominen.

4.1. Tutkimuksen narratiivinen lähestymistapa

Laadullinen tutkimus ymmärretään nykyään monimuotoisten tutkimustapojen kirjona niin aineistojen, kun tutkijan mielikuvituksen luovan käytön suhteen. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusprosessin vaiheet eivät aina noudata tutkimussuunnitelmaa eivätkä ole selkeitä yksittäisiä vaiheita, vaan aineistonkeruu, analyysi, tulkinta ja raportointi kietoutuvat toisiinsa. (Eskola & Suoranta 2008, 15–16.) Syrjälä (2011, 256–258) toteaa aloittelevan tutkijan joutuvan umpikujaan erilaisten metodien, käsitteiden ja teoreettisten suuntausten valinnassa. Olennaista onkin käyttää tekemiään valintoja johdonmukaisesti, sekä pyrkiä itse luomaan oma metodinsa kokeilemisen tutkimusprosessin viitoittamaa tietä kulkien.

Laadullista tutkimusta toteutetaan tässä tutkimuksessa narratiivisesta näkökulmasta. Heikkinen (2015, 156) toteaa, ettei kerronnallinen tutkimus ole tutkimusmetodi, vaan se voi toimia tutkimusotteena, taustafilosofiana tai tutkimuksellisenä lähestymistapana. Narratiivisuus eli kerronnallisuus on läsnä arjessamme, sillä ihmisillä on luontainen ominaisuus tuottaa arkipuhetta tarinamuotoisesti. Voi nähdä, että ihmisten maailma perustuu tarinoiden kertomiseen ja niiden kuuntelemiseen. Tällöin narratiivisuus viittaa laajasti katsoen ihmisenä olemiseen ja elämiseen. (Eskola & Suoranta 2008, 22–23.) Ihmisten tarinoiden yhteys tutkimukseen juontaa juurensa hyvin kauas, aina 200 vuoden takaiseen kirjallisuudentutkimukseen sekä historiantutkimuksen saralla suullisesti tuotettujen elämäntarinoiden tutkimukseen aikana, jolloin ihmiset olivat kirjoi-

tustaidottomia. Tällä hetkellä narratiivisuuden voimistuminen eri tieteenaloilla on näkynyt jo jonkin aikaa ja voidaan puhua jopa narratiivisesta käänteestä. Suuntausta voidaan luonnehtia sellaiseksi tietämisen kulttuurin muutokseksi, jossa vaikutukset eri tieteenalojen suuntaukseen ilmenee myös niiden välisissä suhteissa. Syrjälän (2010, 247–248) mukaan kyse on paradigman vaihtumisesta.

Narratiivisen tutkimuksen näkökulmana on joko huomion kohdistaminen kertomuksiin tai se voi väljästi ymmärtäen olla myös ”maailmasta tuotettu kertomus”. Narratiivisissa tutkimuksissa puhutaan usein lähes samaa tarkoittaen narratiivisesta, kerronnallisesta, kertomuksellisesta tai tarinallisesta tutkimuksesta. Yhteistä on kertomusten toimiminen tiedon välittäjinä ja rakentajina tutkimuksen luonteesta riippuen. Eri tieteenaloista ja suuntauksista riippuen tutkimuksen kiinnostuksen kohteet ja lähestymistavat painottuvat eri tavoin. Narratologinen tutkimus viittaa kielitieteelliseen kielen rakennetta koskevaan tutkimukseen. Elämäkerrallinen tutkimus taas keskittyy elämäntarinaa ja sen tapahtumien tutkimukseen. Narratiivisuudella voidaan tutkimuksessa viitata joko tutkimusaineiston luonteeseen, aineiston analysointitapaan, narratiivien käytännön merkitykseen tai tiedonprosessiin. Narratiivisia aineistoja voivat olla haastattelut, päiväkirjat, omaelämäkerrat, kirjeet, elokuvat, valmiit dokumentit eli lähes mikä tahansa tarkoitusta varten sopiva kuvallinen, kirjallinen, suullinen tai äänimateriaali, jossa voi nähdä kerrontaa. (Heikkinen 2015, 150–154, 159.) Narratiivisen tutkimuksen tutkimusotetta voikin kuvata moninaiseksi ja väljäksi, jonka sisältä ei ole löydettävissä selvärajaista ja yhtenäistä ajattelutapaa.

Narratiivisen tutkimuksen kohteena ovat kertomukset. Narratiivisen tutkimuksen taustalla metodologisena viitekehyksenä toimii sosiaalinen konstruktionismi, jossa tiedon nähdään rakentuvan kertomusten kautta. Tutkimuksen kiinnostuksen kohteena olevat sosiaalityön kertomukset ovat syntyneet tietyn sosiaalisen vuorovaikutuksen, yleensä asiakastapaamisesta syntyneen tiedon kautta. Sosiaalityöntekijä on tehnyt valintoja siitä mitä hän kirjoittaa, valinnat perustuvat tietoon, joka on ajasta, paikasta ja sosiaalityöntekijän asemasta riippuvaa. Sosiaalityöntekijän tieto muodostuu aikaisemman tiedon ja kokemuksen varaan. Tällöin sosiaalityöntekijä konstruoi tietonsa. Kertomus on syntynyt tietyn tiedon varassa, mutta se voi muuttua, kun

sosiaalityöntekijä saa uutta tietoa, eli tieto muuttaa muotoa, jolloin voidaan ajatella, että kertomuskin on alati muuttuva. (Heikkinen 2015, 156–157.) Tällöin voi ajatella, että kertomus tuo esiin vain yhden näkökulman asiakaslapsesta ja hänen tilanteestaan.

Tutkimusprosessini on alkanut teoreettisen viitekehyksen hahmottamisella ja kirjoittamisella. Tutkimuksen analysointivaihe sitoutuu teoriaan, siten että tutkimusprosessin eri vaiheissa olen palannut siihen ja teoria on ikään kuin kulkenut rinnalla. Teoria tuo tutkimuksen aiheeseeni useampaa näkökulmaa, lisäksi se toimii väljästi tulkintakehyksenä, jonka kautta tutkimusaineistoa tarkastelen. (Eskola 2015, 188–190.)

4.2. Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen avulla on tarkoitus tuoda esille, mitä lastensuojelun avohuollon asiakaslapsesta kirjoitetaan asiakaskertomukseen. Huomio ei niinkään kohdistu yksittäisen lapsen tarinan vaiheisiin, eikä lastensuojelun toimenpiteisiin lapsen asiakkuuden aikana. Olen sen sijaan kiinnostunut sosiaalityöntekijän tekemistä valinnoista, joita hän on tehnyt alkaessaan laatia lapsen kirjausta. Tutkimukseni tarkoituksena on lisäksi pyrkiä tuomaan käytännön sosiaalityöstä nousevaa tietoa lapsilähtöisestä sosiaalityöstä sosiaalityön dokumentoinnin ja tarkemmin lapsen asiakaskertomuksen kautta. Tutkimuksen avulla pyrin tuomaan esiin sosiaalityön kirjaamiskäytäntöjä sekä erityisesti lapsen näkökulman näkymistä sosiaalityön kirjauksissa. Tutkimalla lastensuojelun asiakaskertomuksia on mahdollista myös kyseenalaistaa nykyisiä kirjaamistapoja sekä herättää keskustelua lapsen näkemyksiä esiin tuovasta kirjaamistavasta.

Tutkimuskysymykset ovat:

- Miten lapsilähtöinen työskentely näkyy asiakaskertomuksissa?
- Mitä asiakaskertomukseen on kirjattu lapsen näkemyksiksi?

Tutkimuksen aihe herättelee lukijaa tällä hetkellä käynnissä olevaan sosiaalihuollon asiakastietojärjestelmien kehitystyön ja kanta-palveluun siirtymisen tuomien muutosten vaikutusten

pohtimiseen. Kanta-palveluiden tarkoituksena on tukea sekä sosiaalityön palveluja, että asiakastyötä. Kanta-palvelusta hyöttyy erityisesti asiakas, sillä jatkossa asiakastyön dokumentointi tulee asiakkaalle näkyville aivan eri tavoin kuin aikaisemmin. (Rötsä ym. 2016.) Tämä on iso muutos sosiaalityöntekijöiden työn arjessa, sillä tähän saakka dokumentointi on ollut viranomaisten hallinnassa, eikä asiakas ole juurikaan voinut vaikuttaa siihen, mitä hänestä kirjataan. Kanta-palvelu saattaa muuttaa sosiaalityöntekijöiden kirjoittamisen tapaa sekä sitä, miten he asiakkaan tietoja kirjaavat. Jatkossa kanta-palvelu saattaa lisätä myös asiakkaan osallisuutta dokumentoinnissa, mikäli sosiaalityöntekijät antavat asiakkaalle mahdollisuuden vaikuttaa siihen, mitä hänestä kirjoitetaan. Sosiaalihuollon dokumentointiin liittyvissä tutkimuksissa (esim. Kääriäinen 2003) on tuotu esille, ettei asiakkaan osallisuus dokumenteissa juurikaan toteudu ja dokumentit ovat viranomaiskeskeisiä.

4.3. Aineistona asiakaskertomukset

Tutkimuksen aineistona käytin valmista viranomaisen laatimaa asiakirjatekstiaineistoa, joka rajautui pidemmällä ajalla laadittuihin lastensuojelun avohuollon asiakaskertomuksiin. Aiemmin olen kertonut lastensuojelun dokumenttien koostuvan useammista erilaisista dokumenteista, kuten esimerkiksi päätöksistä, asiakassuunnitelmista tai laitoksen raporteista. Tässä tutkimuksessa aineistona on ollut ainoastaan lastensuojelun avohuollon asiakaskertomus, jonka laatijoina ovat olleet pääasiassa sosiaalityöntekijät, lisäksi teksteissä ilmeni jonkin verran sosiaaliohjaajan laatimaa kirjausta. Tutkimuksessa ei ole eroteltu, kumpi ammattikunta on kirjauksia laatinut.

Asiakirjateksti aineistona on kiinnostava tutkimuskohteena, sillä asiakirjat antavat kuvaa siitä, miltä sosiaalityön dokumentointi todellisuudessa näyttää. Kääriäisen (2003, 20) mukaan asiakirjat kertovat sosiaalityön ammatillisista käytännöistä tai asiakirjojen laadintaa ohjaavasta lainsäädännöstä. Tarja Heino (1997, 92) tuo esiin, että tutkimuksissa on havaittu sosiaalityön asiakirjajärjestyksen näkyvän epätäydellisen, katkonaisen, ongelmakeskeisen ja asiakkaan näkökulmaa painottamattoman kirjaamistyylin. Sosiaalityöntekijän työkokemukseni kautta saatu esiymmärrys auttoi tarkastelemaan aineistoa huomioiden nämä näkökulmat.

Tutkimuksen aineiston muodostavat 14 lastensuojelun avohuollon asiakkuuden aikaista asiakaskertomusta. Aineiston olen saanut käyttöni tutkimusluvalla erään keskisuuren suomalaisen kaupungin lastensuojelun avohuollosta. Tutkimusluvan sain toukokuun 2017 lopulla ja varsinainen aineistonkeruu tapahtui elo-syyskuun 2017 aikana.

Tutkimuksen aineiston valinnan kriteereitä pohtiessa päädyin ottamaan tietyn näytteen lastensuojelun asiakkuuksista. Asiakkuuksien näytteessä tutkimusaineiston valintaan ei tällöin vaikuta tutkijan oma valinta sopivista asiakaskertomuksista. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan puhua useimmiten varsin pienestä määrästä tapauksia, joita pyritään analysoimaan perusteellisesti. Tässä tutkimuksessa voi todeta aineiston koostuvan harkinnanvaraisesta näytteestä. (Eskola & Suoranta 2008, 18.) Näytteenottokriteeriksi valitsin Efficajärjestelmän hakutyökoneetta käyttäen tietyn kuukauden aikana alkaneet lastensuojelun avohuollon asiakkuudet. Hakutyökoneen hakukriteerinä oli päätös lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta. Tutustuin valitsemallani ajanjaksolla alkaneisiin 19 lastensuojelun asiakkuuteen silmäilemällä asiakaskertomuksia Efficajärjestelmässä. Tässä vaiheessa aineiston ulkopuolelle rajautui kaksi kertomusta lapsen tarinan tunnistettavuuden vuoksi. Tärkeä lähtökohta tutkimusetiikassa onkin asiakkaan yksityisyyden kunnioittaminen ja suojeleminen (Kuula 2006, 63). Aineiston ulkopuolelle rajautui lisäksi kolme muuta asiakaskertomusta, joista kaksi asiakkuuden ja asiakaskertomuksen lyhyiden vuoksi, sekä yksi sen vuoksi, että olin itse laatinut kyseisen asiakaskertomuksen. Lopulliseksi tutkimusaineistoksi muodostui täten 14 lastensuojelun asiakaskertomusta. Jatkossa käytän asiakaskertomuksesta myös lyhyempää muotoa, kertomusta.

Asiakaskertomusten sivumäärät vaihtelivat seitsemänsivuisesta kertomuksesta 47 sivuiseen kertomukseen ja keskimäärin yhden kertomuksen pituus oli 18,5 sivua. Asiakaskertomusten sivumäärä oli 1- rivivälillä yhteensä 259 sivua. Kolmesta kertomuksesta ilmeni lastensuojelun asiakkuuden kestäneen puolesta vuodesta vuoteen, joten näiden kertomusten kohdalla oli luettavissa koko lastensuojelun asiakkuuden kaari. Muissa kertomukset koostuivat noin 1,5 vuoden ajalta ja asiakkuus jatkui myös näytteen ottoajankohdan jälkeen. Asiakaskertomuksissa esiintyi kuusi alle kouluikäistä lasta, yksi alakouluikäinen lapsi sekä seitsemän yläkouluikäistä tai vanhempaa, mutta kuitenkin alle 18-vuotiasta lasta. Analysointivaiheessa jaoin asiakkuudet

kuuteen pienempään lapseen, jotka olivat iältään 3-6-vuotiaita sekä kahdeksaan nuoreen, jotka olivat iältään 12-17-vuotiaita. Mielenkiintoista oli, ettei aineistossa ollut ollenkaan 7-11-vuotiaita lapsia. Mahdollisesti tämä liittyy siihen, että olin valinnut näytteenottokriteeriksi lastensuojelun asiakkuuden alkamisajankohdan eli aineistossa olleet asiakkuudet olivat kaikki uusia asiakkuuksia. Lastensuojelun asiakkuuksien alkamisen yleisimpinä syinä ovat joko vanhemman päihde- tai mielenterveydenongelmat tai nuoresta itsestään johtuvat syyt.

Tutkimuksen aineiston muodostaneet asiakaskertomukset kopioin Word-tekstinkäsittelyohjelmaan. Aineiston asiakaskertomukset sisälsivät arkaluonteisia ja salassa pidettäviä tietoja sekä asiakkaiden henkilöllisyystietoja, joten tässä vaiheessa poistin kertomusten teksteistä henkilötunnukset, nimet sekä muut asiakkaan tunnistamisen mahdollistavat tiedot. Keksinkin jokaisen kertomuksen asiakkaalle uuden nimen, mutta kirjasin asiakkaan oikean syntymävuoden. Asiakkaan yksityisyyden suojaamiseksi tutkimuksen aineisto siis anonymisoitiin. Aineiston anonymisoinnilla tarkoitetaan suorien ja epäsuorien tunnistetietojen poistamista tai niiden muuttamista. Tässä vaiheessa poistin myös sosiaalityöntekijöiden ja muiden viranomaisten nimiä teksteistä. Lisäsin nimen tilalle ammattinimikkeen, eli esimerkiksi sosiaaliohjaaja, sosiaalityöntekijä, psykologi tai koulukuraattori. Tavoitteena oli toteuttaa anonymisointi siten, ettei yksittäisiä tutkittavia voi aineistosta helposti tunnistaa. (Kuula 2006, 112.)

Anonymisointivaiheen jälkeen aloitin kertomusten tarkemman lukemisen pyrkien muodostamaan kokonaiskuvaa aineistosta. Tässä vaiheessa pyrin toisaalta siirtämään sivuun omaa sosiaalityöntekijän identiteettiä, sillä aineiston analysointi edellyttää aineistosta esiin nousevaa tietoa, eikä omaan kokemukseeni perustuvaa tai jäsentämää tietoa. Tieteellisen tutkimuksen perusteltavuus syntyykin juuri siitä, että aineistosta tehtyjen luokitteluiden ja jäsenysten perustelut on pystytty nostamaan esiin. Kertomuksia lukiessa huomio kohdistui aluksi lapsen tarinaan, siihen, mitä lapselle oli tapahtunut ja miten hänen tarinansa eteni. Huomio kohdistui myös kertomusten osin epäjohdonmukaisiin tai epäselviin kuvauksiin kyseessä olleesta asiakastapaamisesta. Lyhyestä tai keskeneräisestä kirjauksesta ulkopuolinen lukija ei välttämättä saa selville tapaamisen tarkoitusta tai tärkeintä tavoitetta. On kuitenkin tiedostettava, ettei tutkimusaineisto ole täydellinen, eikä se edusta koskaan puhtaasti todellisuutta. (Ronkainen & Pehkonen & Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2011, 122.) Kuten Kääriäinen (2006, 45) toteaa,

asiakaskertomukset ovat valikoituja kertomuksia tehdystä sosiaalityöstä. Kaikkea ei voi kirjata, tähän vaikuttaa myös se, että sosiaalityöntekijä joutuu usein nopeastikin tekemään päätöksen siitä, mikä on oleellista kirjata. Kertomuksissa oli hyvin johdonmukaisesti kirjoitettuja ja selkeitä tekstejä kyseessä olleesta tapaamisesta. Aineistossa oli nähtävissä myös työntekijöiden yksilöllisiä kirjoitustapoja. Tämä näkyi kertomuksissa siten, että kirjoittamisen tapa vaihteli lyhyehköstä ja tiiviistä tyylistä, viranomaiskielisestä tyylistä laajaan proosamaiseen tyyliin. Kuten narratiiveissa, kertomuksista oli havaittavissa tietty yhdenmukainen rakenne: alku, keskikohta ja loppu, tämä näkyi osittain jopa yksittäisissä tapahtumakuvauksissa. Lisäksi kertomuksista oli havaittavissa juonellista kerrontaa. (Heikkinen 2015, 159.)

4.4. Narratiivis-diskursiivinen analyysitapa

Analysointivaihetta hämmensi aluksi vaikeuteni rajautua pelkästään tutkimuskysymysten mukaiseen tarkasteluun. Havaitsin, että suurehko aineisto toisi esille lukemattomia mahdollisuuksia tutkimiselle. Aineiston analysointimenetelmiin tutustuessa pohdin pitkään sopivaa menetelmää sekä miten menetelmiä tulisi käyttää. Kuten Eskola ja Suoranta (2008) toteavat, erilaiset analyysitavat kietoutuvat toisiinsa, eivätkä ole aina niin selvärajaisia. Analysoinnin alkuvaiheessa joutuu myös sietämään epätietoisuutta, mitä aineiston kanssa tulisi tehdä. (Eskola ym. 2008, 161–163.) Tutkimuksen analyysitavat voidaan ymmärtää eri tavoin, joko ne ymmärretään tiettyjä periaatteita kunnioittaviksi tai soveltaviksi systemaattisiksi toimintatavoiksi. Analyysitapoja voidaan luoda ja muunnella tutkimuksessa aineiston pohjalta. Analyysitapaan vaikuttaa myös tutkijan osaaminen ja kokemus, tarkoitus kuitenkin on löytää analyysitapa, jonka avulla voidaan toteuttaa tulkintaa analyysin tuottamien havaintojen pohjalta. (Ronkainen ym. 2011, 124.)

Narratiivisuus analysoinnissa voi tarkoittaa joko narratiivista analyysia tai narratiivien analyysia. Narratiivisessa analyysissa kertomuksista pyritään tyypillisesti muodostamaan uusia kertomuksia aineiston kertomusten perusteella. Narratiivisessa analyysissa kertomuksia tarkastellaan kokonaisina kertomuksina ja usein analysoinnissa tutkitaan juonellista kokonaisuutta. Tässä

tutkimuksessa en tarkastellut kertomuksia kokonaisuutena, vaan kohteena olivat niiden yksittäisten tekstien osat. Tällöin tutkimuksen varsinainen analyysitapa ei ole puhtaasti narratiivinen. Tässä tutkimuksessa kyse on narratiivien analyysistä. Narratiivien analyysissä kertomuksista tyypillisesti luokitellaan ja jäsennetään tapaustyyppejä tai kategorioita. (Heikkinen 2015, 160–161; Hänninen 2015, 174, 175–180.)

Kuten jo aiemmin olen tuonut esiin, tutkimuksessa en ollut niinkään kiinnostunut yksittäisen lapsen tarinasta ja sen vaiheista, vaan siitä, mitä asiakaskertomukseen oli kirjattu. Pysin siinä häivyttämään huomiotani lapsen tilanteesta ja keskityin tekstiin. Aloitin analysoinnin kertomusten muokkaamisella, jonka tarkoituksena oli tutkimusongelmien kannalta merkittävän tiedon poimimista tekstimassasta. Kertomuksista tuli ensin löytää ja tämän jälkeen erotella keskeisiä aiheita. Etsin kertomuksista esiin nousevia ja olennaisia teemoja tarkastellen kertomusten tekstien osia, jotka toisivat esiin tutkimusongelmaa valaisevia keskeisiä teemoja. Taustalla kulki teorian ja empirian vuorovaikutus, joka tutkimustekstissä tulisi näkyä niiden lomittumisena toisiinsa. (Eskola & Suoranta 2008, 174–178.)

Kertomusten muokkaamisen toteutin käytännössä asiakaskertomus kerrallaan huolellisesti ja tarkasti läpikäyden erotellen väreillä kertojat erikseen. Näiden erottelu ei ollut helppoa, joten päätin hyödyntää Kääriäisen (2003, 50) tekemää jakoa työpuheeseen, viranomaispuheeseen ja asiakaspuheeseen. Erittelin asiakaspuhe-osuuksista vielä erikseen pieni lapsi tai nuori, vanhempi sekä lapsen läheinen kertojana, joiden kautta pystyin osoittamaan karkean eron lasta tai nuorta koskevien tekstikohtien välille. Tämän jälkeen otin tarkasteluun pieniin lapsiin ja nuoriin erottelamani värikorostetut tekstiosuudet. Luin näitä tekstikohtia siten, että poimin kertomuksista muistiin lapsen sanomisista teemoja. Tällä jaottelulla havainnollistin, mitä aiheita lapsen tai nuoren näkemyksistä on kirjattu kertomuksiin. Jaottelin erilliseen muistiinpanoon samankaltaisuuksia, joita lasten ja nuoren esiintyminen kertojana sisälsi. Myöhemmässä vaiheessa teemoittelin ja nimesin aiheet uudelleen karkeampiin kategorioihin.

Seuraavaksi tarkastelin asiakaskertomuksista värikorostettuja tekstiosuuksia, joka koostui vanhempien tai muiden lapsen läheisten puheesta. Tämän jälkeen tarkastelin värikorostettuja teks-

tejä, joissa sosiaalityöntekijä tai yhteistyökumppani esiintyi puhujana. Lastensuojelussa asiakkaan tilanteen arviointiin tarvittavaa tietoa esiintyy kertomuksissa tyypillisesti useamman eri osapuolen puheenvuorona, jolloin kertomus on moniäänistä. Kääriäinen (2004, 164) toteaa tekstin moniäänisyydellä tarkoitettavan sellaista kirjoittamisen tapaa, jossa tapahtuviin osallistuville on annettu tekstissä oma ääni. Katsoin kertojien erottelun aineistosta tukevan tutkimuskysymykseni mukaista tarkastelua lapsilähtöisen sosiaalityön näkymisestä. Kertojien erottelun avulla havainnollistui eri kertojien sekä kertomien asioiden sisällölliset eroavaisuudet.

Tässä vaiheessa havaitsin pienten lasten kertomuksissa esiintyvän paljon tekstiosuuksia, joissa ei mainittu lapsesta mitään, vaan tekstit liittyivät paljolti vanhempien asioihin. Näitä vanhempiin keskittyviä tekstejä esiintyi pienten lasten kertomuksissa hyvin paljon enemmän kuin nuorten kertomuksissa. Koska vanhempia koskevien tekstien osuus oli niin iso pienten lasten kertomuksissa, päätin toteuttaa myös näistä teksteistä karkean jäsennyksen myöhempää analysointia varten. Vanhempien omiin asioihin liittyvistä tekstiosista poimin muistiin, mitä aiheita ne sisälsivät. Muistiinpanoihini kirjatun keskustelun aiheet jaoin karkeampiin kategorioihin.

Analysoinnissa päädyin soveltamaan myös diskurssianalyysia, sillä narratiivisuudessa on paljon diskurssianalyysin elementtejä, joten se soveltui tutkimukseni tarkoitukseen. Ilmonen (2015) toteaa diskurssianalyysin sallivan metodin käsityömäisen rakentelun. Tässä tutkimuksessa diskurssianalyysia hyödynnettiin, kun kertomuksia tutkittiin osatekstien tarkemmalla analysoinnilla. Diskurssi tässä tutkimuksessa tarkoittaa sitä kirjoittamisen tapaa, jonka aiemmin olen kertonut olevan sosiaalityön dokumentoinnille tyypillistä. Diskurssianalyysissa huomioidaan se yhteys, jossa diskurssi on tuotettu eli tiedon muodostumisen rakentamisella ja sen kirjaamistavalla on selkeä yhteys kontekstiin, jossa se tuotetaan. (Ilmonen 2015, 135, 140.) Diskurssianalyysin menetelmä soveltui osatekstien analysointitavaksi, sillä tekstiosuuksia tuli analysoida myös yhtenä kokonaisuutena niiden moniäänisen ja moniteemaisen luonteen vuoksi. Osatekstillä tarkoitan esimerkiksi yhden tapaamisen kirjausta. Mikäli olisin analysoinut pelkästään kertojien luokittelun mukaisesti yksittäisiä tapaamisia, analysointi ei olisi palvellut tutkimuksen tarkoitusta. Perustelen valintaani siis huomioimalla sosiaalityölle ominaisen kirjaamistavan, joka on lyhyesti kuvaten ikään kuin pienien yhteenvetojen tai tiivistelmien tuottamista.

Se ilmeni teksteissä esimerkiksi siten, että hyvin lyhyessäkin kirjauksessa saattoi näkyä palaverin tiivistetty kirjaus, joka sisälsi lähes samassa lauseessa useamman henkilön näkemyksiä, lakiperusteen sekä sovitut asiat.

Jatkoin tarkkaa lukutapaa huomioiden nyt osatekstin kirjauksen kokonaisuutta. Narratiivien analyysissä tarkoituksena on aineiston luokittelu teemojen perusteella huomioiden ja havainnoiden siis myös niiden välisiä suhteita. Pyrin muodostamaan aineistoon perustuvaa jäsenystä tarkastelemalla, millaisia kerronnallisia ratkaisuja sosiaalityöntekijät olivat tehneet, miten he lapsesta tai nuoresta kirjoittavat sekä millaista suhdetta asiakas ja kertomukset tuottavat. Tarkensin analyysia tutkimalla minkälaisin ilmaisuin ja lausumin asiat oli kirjoitettu. Yksittäisten asiakastapaamisten kirjauksista erittelin siis pienempiä asioita muistiin. Näitä selvittääkseni esitin aineistolle seuraavia kysymyksiä; miten nuorta tai lasta kuvataan, mitä sanoja käyttäen puhujan kertoma asia on kirjoitettu eli pyrin muodostamaan käsitystä siitä, minkälainen kuva nuoresta tai lapsesta muodostuu kirjauksen perusteella. Analysoinnin avulla pyrin ymmärtämään, mitä tarkoitusta varten sosiaalityöntekijät olivat valinneet kirjoittamansa asiat sekä mitä näistä valinnoista voidaan tulkita? Esimerkiksi minkälaisin ilmaisuin nuoren tunnetta on kuvattu tai miksi on kuvattu nuoren käyttäytymistä. (Eskola & Suoranta 2008, 194–196.) Näiden kysymysten avulla tein muistiinpanoja tekstiosuuksien vierelle. Muodostin aineistosta yleisiä kategorioita piirteitä tarkalla lukutavalla käymällä tekstejä läpi useita kertoja, kunnes aineistosta vaikutti tulleen esiin lopulliset tulkittavat esiintymät. Aineistosta tiivistyi lopulliseen muotoonsa ja olin hahmottanut yleisemmät kategoriat kertomusteksteistä. Narratiivien analyysi soveltuikin yleisten piirteiden pelkistämiseen aineistosta. (Heikkinen 2015, 160–162.)

4.5. Tutkimuksen eettisyys

Yksi keskeisimmistä alueista tutkimusprosessissa on eettisyyden tarkastelu. Eettiset asiat tulee huomioida koko tutkimuksen teon ajan. Kun tutkija kyseenalaistaa valintojaan sekä tunnistaa eettisten kysymysten problematiikkaa, hän luultavammin toteuttaa eettisesti hyväksyttävää tutkimusta. (Eskola & Suoranta 2008, 52.) Hyvää tutkimustapaa ja eettisiä näkökulmia huomioin

kertomalla jo varhaisessa vaiheessa tutkittavan kaupungin sosiaalityöntekijöille tutkimuksen toteutuksesta sekä myöhemmässä vaiheessa toteutettavasta aineiston keruusta (Ronkainen ym. 2011, 126). Aineiston keruuvaiheessa työntekijöillä oli näin tiedossa, mitä tarkoitusta varten käsittelin asiakastietoja sekä tulostin asiakkaiden kertomuksia.

Eettisiin pohdintoihin pysähdyin useasti etenkin analysointivaiheessa. Pohdin kriittisesti, mikä oikeus minulla oli lukea asiakkaiden elämän tapahtumia ilman, että he tietävät osallistuneensa tutkimukseen. Myöskään sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat eli kertomusten kirjoittajat eivät tieneet, kenen kirjoittamia tekstejä tutkimukseeni valikoitui. Onko minulla oikeus tehdä tulkintoja kertomusten valinnoista, loukkaanko kenties tietämättäni jotakuta? Pohdinnassani tulin siihen tulokseen, että olin toteuttanut huolellisen anonymisointiprosessin, jonka aikana poistin asiakkaiden tunnistetiedot sekä työntekijöiden nimet. Tällöin yksittäisen asiakkaan tai työntekijän tunnistaminen ei ole mahdollista, enkä tutkijana ollut anonymisoinnin jälkeen enää tietoinen tutkittavien henkilöllisyyksistä. (Kuula 2006, 213.) Lisäksi oikeus aineistoon on syntynyt tutkimusluvan myötä ja tarkoitukseni on toteuttaa huolellista tulkintaa.

Analysointivaiheessa pohdin paljon kertomuksen vallan elementtiä lapsen tai nuoren elämässä sekä sen suhdetta tutkimukseeni analysointiin. Kuten Heino (1997, 95) toteaa, asiakirjojen perustehtävänä on myös perustella julkisen vallan oikeutusta päätösten tekemiseen tietyissä tilanteissa sekä pitää pöytäkirjaa tehdyistä päätöksistä. Tarja Pösö (2010, 325, 330) tuo artikkelissaan esille lastensuojelun institutionaalisen rajan käsitettä. Institutionaalisella rajalla tarkoitetaan kohtaa, jossa lastensuojelun järjestelmä puuttuu tai on auttamassa muuten yksityisiksi katsottuja perheenjäsenten välisiä suhteita. Institutionaalisen rajan voi nähdä osin myös moraalisena kannanottona, jolloin instituutioon kuuluvat asiat ovat sellaisia, joita ei pidetä tavanomaiseen lapsuuteen ja perhe-elämään kuuluvina. Lastensuojelun institutionaalinen raja on monisyinen ja monien tekijöiden kontekstisidonnainen yhdistelmä, rajaa ylläpidetään inhimillisen ja tapauskohtaisen arvioinnin tuloksena monissa eri vaiheissa ja se on paikoin myös kiistanalainen. Tapauskohtaisuus liittyy osin myös asiakkaan ja sosiaalityöntekijän väliseen suhteeseen, inhimillinen muisti asiakkaasta ja asiakassuhteesta saattaa näyttäytyä dokumentteja tärkeämpänä tietolähteenä. Dokumentteihin ei ole mahdollista tuottaa sitä suhdeperustaista

tietoa, joka sosiaalityöntekijälle on muodostunut asiakassuhteen aikana. Dokumentit muodostavat asiakkaasta vain tietynlaista mielikuvaa, jonka ylläpitämiseen tutkijana osallistun. Minulla ei ole mahdollista tarkastaa sosiaalityöntekijältä tai asiakkaalta asioiden todellista tilaa. Vastavasti esimerkiksi Erosen (2012) väitöskirjatutkimuksessa asiakkaan ääni pääsi esille, kun tutkimuksen yhtenä osuutena oli yhdessä tutkimisen menetelmä. Lastenkodissa asuneiden nuorten kanssa lastenkodin asiakasdokumentteja tutkittiin ja luettiin yhdessä vuorovaikutuksellisesti muistellen ja kertoen. Tilaa annettiin muistoille ja tarinoille, joita dokumentit sekä yhdessä muistelu varmasti herättivät. (Eronen 2012, 62,73.) Tällöin tutkittavat dokumentit ikään kuin lihavoituvat ja kirjoitetut tekstit muuttavat merkitystään.

Tässä tutkimuksessa ainoastaan kertomukset toimivat tiedon välittäjänä ilman sosiaalityöntekijän ja asiakkaan henkilökohtaista tietoa. Kertomuksen tuottama tieto asettuu täten merkitykselliseen asemaan, mutta sen luonne sekä osin myös rajallisuus tiedon tuojana on otettava huomioon. Asiakkaan kertomus tutkimuskohteena asettaa tutkijan konkreettisesti tulkintavallan käyttäjäksi. Tutkijalla on vallan avaimet käsissään tehdessään tulkintoja sosiaalityöntekijöiden työstä sekä asiakkaan usein arkaluonteisistakin asioista. Suurennuslasin alla on asiakkaan tilanne, jonka kirjaukseen ei asiakas kuitenkaan itse ole päässyt vaikuttamaan. (Kuusisto-Niemi, Rissanen & Saranto 2011, 260–261.) Tutkimusprosessin aikana pyrin huomioimaan kertomusten kompleksista luonnetta ja tällöin omasta sosiaalityöntekijän kokemuksesta on etua myös eettisiä periaatteita huomioivassa analysoinnissa.

Tulosten raportointivaiheessa pohdin suorien lainausten käyttöä varsinaisessa raporttitekstissä. Suorien lainausten kohdalla vältin tietoisesti tunnistettavia, erikoisempia tai arkaluonteisempia tekstilainauksia. Pyrin pitämään vähäisenä kovin pitkien suorien lainausten määrän, jotta asiakkaan tilanne ei tule tunnistetuksi. Lisäksi suosin kirjoitustapaa, joka on tutkittavia kunnioittavaa, eikä leimaa tutkittavaa kohdetta. Tutkimuksen tarkoitus on myöskin tuoda esille monipuolista näkökulmaa, kovin yksipuolinen tai sensaationhakuinen tutkijan näkemyksiä esiin tuova tutkimus ei herätä luottamusta tutkimusraporttia ja sen tekijää kohtaan. (Kuula 2006, 206–207.)

5 KERRONTATAVAT LAPSESTA JA NUORESTA

Tässä osiossa kerron pienten lasten ja nuorten näkemysten esiintymistavoista kertomuksissa. Kuvaan aluksi, miten pienet lapset esitetään kertomuksissa, jonka jälkeen tuon esiin, miten ja mitä kertomuksissa pienistä lapsista kerrotaan aikuisten ollessa kertojina. Tämän jälkeen siirryn nuorten kertomuksiin, kertomalla aluksi miten nuorten oma kerronta näyttäytyy kertomuksissa. Tämän jälkeen kerron nuoren vanhempien sekä viranomaistahojen esiintymisestä kertomuksissa.

5.1. Sivussa olevat pienet lapset

Pieniä lapsia esiintyi tutkimuksen aineistossa kuusi. Pieneksi lapseksi olen tässä tutkimuksessa määritellyt iältään 3-6-vuotiaat lapset. Aineiston kertomuksissa pienten lasten oman puheen näkyminen sekä lapsen osallisuus tapaamisilla oli vähäistä. Aineiston muokausvaiheessa havaitsin pienten lasten kertomuksissa esiintyvän enemmän kertomusta heidän vanhemmistaan ja varsinaiset lasta kuvaavat osuudet olivat vähäisempiä. Sosiaalityöntekijän työskentely vaikuttaisi kertomustekstien perusteella kohdistuneen enemmän vanhempaan kuin pieneen lapseen. Kategorisoinnin jälkeen vanhempien kanssa työskentelystä kirjattujen vanhempien asioiden yleisimmät sisällöt olivat vanhemman päihde- tai mielenterveysongelma, perheväkivalta, asuntoasiat, raha-asiat, työ- ja opiskeluasiat sekä erilaiset arjen hallinnan vaikeudet. Tapaamisen tarkoitus vanhempien kanssa liittyikin useimmiten näiden edellä mainittujen asioiden ympärille. Ohessa otteet vanhempien kanssa käydyistä keskusteluista.

Äiti kertoo, että nykyinen vuokrasopimus on tehty sekä hänen että Arin nimiin. Äiti sai sosiaalitoimesta avustusta vuokravakuuteen 250 e ja toinen puoli tuli Arin kautta. Äiti toivoo, että olen yhteydessä aikuissosiaalityön toimistoon mahdollisuudesta saada apua tulevaan vuokravakuuteen.

Puhuttu lisäksi huolesta liittyen äidin vakavaan masennukseen. Äiti kertoi ihmettelevänsä, ettei aikaa ollut vielä kuulunut psykiatrian poliklinikalta...

Kuuden pienen lapsen kohdalta löysin vain muutamia merkintöjä lapsen tapaamisista. Jokaisen kuuden lapsen kohdalla sosiaalityöntekijä oli tavannut lapsen, mutta jokaisen lapsen kohdalla ei oltu kirjattu, oliko lapsen kanssa keskusteltu. Pääasiallisesti lapsia oli tavattu kotikäynnillä. Aineistosta tekemieni havaintojen perusteella toteutettujen kotikäyntien tarkoitus liittyi useimmiten perheen sen hetkisen tilanteen arviointiin, jota voidaan kutsua seurantakäynniksi. Käynnin tarkoitukseen viitaten lasten läsnäolo oli perusteltua. Seurantakäynnit ovat yleisiä lastensuojelun muutostyön aikana. Osa kotikäynneistä liittyi myös vanhemmista johtuvien syiden vuoksi toteutettuihin akuutteihin tilanteisiin. Kirjauksissa lasten oli mainittu olleen paikalla kotikäynnillä, mutta heidän kanssaan ei joko oltu keskusteltu, tai käytyä keskustelua ei oltu kirjattu. Mikäli lapsen kanssa käyty keskustelu oli kirjattu, oli se kirjattu kuvailevassa muodossa. Kirjaukset lapsista olivat pääosin lyhyitä, yhden lauseen mittaisia.

Lapset juttelivat kovasti; puhuttiin lemmikeistä, pyörällä ajon harjoittelusta

Lapset ovat kotikäynnillä puheliaita ja nauttivat selvästi aikuisen läsnäolosta.

Jääkaapin ovessa on lista, johon Anu saa kerätä tarroja hyvästä käyttäytymisestä. Listassa mainitaan kolme ”palkintoa”, jotka toteutetaan kahdestaan äidin kanssa; retki laavulle, seinäkiipeily ja uiminen. Kotikäynnin aikana Anu laittaa listaan äidin luvalla kaksi tarraa.

Leena jutteli tottuneesti työntekijälle ja rauhoittuu katsomaan tv:tä.

Toteutettujen kotikäyntien kirjauksista löysin kahden lapsen kertomuksesta selkeästi lapsen omaa kerrontaa. Lapsen kanssa käydystä keskustelusta kertomukseen oli kirjattu yksittäisiä lauseita.

Leena kertoi, että on itsekin pistänyt itseään ja verensokerin osaa ottaa.

Anu kertoi että hänellä on kolme kaveria eskarissa.

Anu kyseli kovasti sosiaalityöntekijältä aloittaako hän koulun uudessa paikassa?

Oheinen kirjaus antaa jo tietoa enemmän lasten kertomana kuvauksena äidin miesystävästä.

Lapset kyselivät monta kertaa, että kuka tulee ja toivoivat Kertun tulevan. Sanoivat, että toivottavasti se ei ole äidin miesystävä Kalle, Sanoivat etteivät pidä Kallesta koska tämä ei tee mitään heidän kanssaan ja haluaa vaan pelata.

Aineisto tuo esille keskustelun sisällön lapsen kanssa liittyneen lapsen arkisiin asioihin, päiväkodissa olemiseen, lapsen leikkimiseen tai pyörällä ajoon. Verrattaessa aikuisten kanssa käytyihin keskusteluihin, joista saattoi päätellä lastensuojelun asiakkuuden syyn liittyvän esimerkiksi vanhemman päihdeongelmaan, ei pienten lasten kertomuksissa näkynyt mainintaa, että lapsen kanssa olisi keskusteltu samoista teemoista. Pienten lasten vanhempien kohdalla keskustelujen sisällöt poikkesivat siitä, mitä oli kirjattu pienen lapsen kanssa käydyn keskustelun sisällöksi.

Jokaisessa kuudessa pienen lapsen kertomuksessa lasten oman puheen, mielipiteiden ja näkemysten osuus oli vähäistä. Myös lasten osallisuus häntä koskevissa asioissakin vaikutti olleen vähäistä. Kuuden pienen lapsen osalta ei löytynyt mainintaa, että sosiaalityöntekijä olisi tavannut lasta yksinään tai muutoin kuin palaverien tai kotikäyntien ohessa. Pääosin sosiaalityöntekijän työskentely oli aineiston perusteella kohdistunut vanhempiin ja heidän asioidensa työstämiseen. Kirjauksesta ilmeni kertomuksen etenevän vanhempien vaihtuvien tilanteiden seurailevana kirjaamisena.

Pienten lasten osalta lapsen näkymättömyys kertomuksissa on tämän aineiston perusteella yhteneväinen kuin aiheeseen liittyvissä tutkimuksissa on todettu (esim. Reinikainen 2007, Mäenpää & Törrönen 1996). Mäenpää ja Törrönen (1996) havaitsivat, että lasten oikeuksien tavoitteista huolimatta lastensuojelun päähenkilönä lapsi jää helposti sivuosaan käytännön työskentelyssä (Mäenpää ym. 1996, 76). Reinikainen (2007) totesi tutkimusaineistonsa yhteenvedoissa pienten lasten näkemysten, huolien ja toiveiden tulleen esiin vain osittain tai ei ollenkaan. Pienten lasten osallistuminen jäi vaillinaiseksi ja pienet lapset vaikuttivat jäävän sivuun aikuisten suunnitellessa ja toteuttaessa prosessia enemmän keskenään. (Reinikainen 2007, 80, 96, 114.)

Kääriäisen (2006, 65) mukaan lapsen ikä on keskeinen kriteeri sille, tuleeko lapsi kirjatuksi asiakirjoihin. Pienten lasten kohdalla korostuu vanhempien käyttäytyminen ja kyky huolehtia lapsesta. Usein lapsen tilannetta tarkastellaan vanhempien kautta. Heinon (1997) mukaan las-

tensuojelun asiakas vaihtelee vanhemman ja lapsen välillä, sillä sosiaalityöntekijä joutuu tekemään valintoja työskentelynsä kohteen suhteen lapsen edun vuoksi. Tällöin lapsi saattaa dokumenteissa esiintyä näkymättömänä, vaikka sosiaalityöntekijän orientaatio ei välttämättä olisikaan suuntautunut pois lapsesta. (Heino 1997, 378–379.) Tämän tutkimuksen aineistossa pienten lasten kohdalla tulos näyttää olevan samansuuntainen näiden tutkimusten kanssa.

5.2. Lapsesta keskustellaan aikuisten kesken

Aineiston perusteella pienet lapset tulivat esille vanhempien kautta. Tämä näkyi kertomuksissa vanhempien tuottaman tietona lapsesta, joka oli kirjattu joko ”lapsen suulla” tai vanhemman kertomana näkemyksenä lapsesta ja perheen arjesta. Lasta koskeva osuus esiintyi muun kerronnan yhteydessä, sillä tapaaminen vanhemman kanssa oli järjestetty useimmiten vanhemman asioihin liittyen. Kertomuksissa lasta kuvaava osuus oli vähäisempää ja pääpaino tekstissä oli vanhemman asiaa kuvaavassa osuudessa. Lasta kuvaava teksti esiintyi yleensä lyhyenä mainintana muun asian kirjauksen yhteydessä. Kuitenkin lyhyestäkin osuudesta lapsesta ja hänen arjestaan muodostuu jonkinlaista kuvaa ja tietoa.

Kaisa hakee Liinaa tanssiterapiaan, josta Liina on äidin kertoman mukaan kovasti nauttinut.

Äidin mukaan erityisesti Tomi on ollut uhmakas ja tottelematon. Äidin mukaan käytös on muuttunut sen jälkeen, kun lapset taas aloittivat isän tapaamiset

Liina on viime aikoina ollut hyvin itkuinen ja aikuista tarvitseva. Äiti kertoo Liinan kaipaavan kotona paljon syliä ja huomiota. Päiväkodissa Liina on killti ja avulias.

...Äiti kertoo, ettei Anu voi sietää myöskään Arin jatkuvaa oluen juontia. Väkivaltainen Ari on ollut silloin, kun on juonut kirkasta alkoholia. Anuun Ari ei ole käynyt koskaan käsiksi. Äiti toteaa Anun kuitenkin varmasti kärsivän äidin ja Arin riidoista

Lapseen liittyvää kerrontaa esiintyi kertomuksessa enemmän, kun vanhemman kanssa keskusteltiin selkeästi perheen kuulumisista. Vanhempien tuottaessa tietoa perheen arjesta, esiin nousi myös lapsen arjen asioita. Lasta koskeva asia oli poimittavissa tekstistä, jolloin lasta koskeva tieto rakentuu muun asian ympärille.

...Ulkoilusta äiti sanoo, että eivät käy pihan puistossa, koska hiekkalaatikossa on koirankakkaa. Sanoo etteivät ole niin ulkoilmaihmissä, että vesisateessa ulkoilisivat. Lastenhoitoapua äiti saa tarvittaessa omalta isältään. Äiti koki jaksavansa hyvin lasten kanssa.

Vanhemmat kertovat, että isä ei asu perheen kotona, vaan tällä hetkellä kaverillaan. Isä käy lähes päivittäin lapsia tapaamassa ja on äidin apuna perheessä.

Äiti, Ari ja Anu ovat lähdössä junalla äidin serkun häihin, äidin mukaan Anu ei ole koskaan ollut junassa ja muutoinkin yhteinen reissu voisi olla mukava juttu, mutta häntä huolettaa jo nyt Arin tuleva alkoholinkäyttö juhlissa.

Keskusteltu äidin kanssa perheen kuulumisista. Äiti kertoi, että hänen mielestään varsinkin Teemu oirehtii. Teemu on äidin kertoman mukaan esimerkiksi hyvin tarkka, mitä hän voi laittaa päälleen. Tällä hetkellä Teemu suostuu laittamaan päälleen vaatekaapista ainoastaan kolme paitaa.

Kertomuksissa esiintyi vanhempien lisäksi viranomaistahojen puhetta lapsesta. Tässä aineistossa pienten lasten viranomaistahoja olivat perheneuvola, päiväkotiki, perhetyö, tukiperhe sekä muu perheen läheinen. Lisäksi vanhempien asioihin liittyen esiintyi muita viranomaistahoja, mutta näitä koskevissa kirjauksissa ei näkynyt mainintoja lapsesta. Pientä lasta koskevat palaverit ja verkostotapaamiset perheneuvolassa ja päiväkodissa oli pidetty ilman lapsen läsnäoloa. Viranomaistahojen kanssa olleista palavereista lapset olivat olleet paikalla tukiperheneuvottelussa ja perhetyön palaverissa.

Eniten viranomaistahon puhetta esiintyi päiväkodin työntekijöiden tuottamana kerrontana. Lastensuojelun tukitoimena päiväkotipaikka on yleisin alle kouluikäisten lasten palvelu. Kertomuksissa esiintyi jokaisen lapsen kohdalla mainittuna lapsen olevan päiväkodissa sekä siellä pidettyä yhteistyöpalaveria tai muuta yhteistyötä koskevia kirjauksia. Päiväkodin työntekijöiden kertomat asiat oli kertomukseen kirjattu pääosin huolipuheeksi lapsesta tai perheen kokonaistilanteesta. Myös perheneuvolan työntekijöiden kertomat asiat lapsesta tai perheestä olivat huolipuheen sävyttämiä. Perheneuvolan huolipuheena esiintyi enemmän huolipuhetta vanhemmista. Ohessa aineistossa esiintyvää lapsen käyttäytymiseen liittyvää päiväkodin huolipuhetta, jossa korostuu pääasiassa negatiivinen ja erityisyyttä korostava kuvaus.

Palaverin aluksi lastentarhanopettaja kertoo lasten, erityisesti Tomin arjesta päiväkodissa. Tomin käyttäytyminen on viimeisten viikkojen aikana muuttunut erittäin

paljon. Esimerkiksi ruokapöydässä Tomi pelleilee, eikä usko mitä hänelle sanotaan. Tomi lähinnä ilveilee ja kiukuttelee. Erityisen haastavia ovat erilaiset siirtymätilanteet. Tomin on hyvin haastavaa mennä tilanteesta toiseen. Ulkoiluun Tomi on puettu ja kannettu ulos ja saattaa olla, että hän itkee tunnin ja kun tulee aika palata takaisin sisälle, hän ei suostu palaamaan takaisin

Päiväkodilla huoli Leenasta ja Tomista. Lapset ovat olleet huonotuulisia, väsyneitä ja aikuisen ikävää

Myös Reinikainen (2007) havaitsi tutkimuksensa aineistona olleiden viranomaisten laatimien yhteenvetojen joukossa olleen huolten ja vaikeuksien heijastamaa kuvausta pienemmästä lapsesta. Kuvauksissa saatettiin painottaa lapsen erityisyyttä toiminnan tai tarpeiden suhteen, jolloin lapsi tulee samalla leimautuneeksi erilaiseksi, "ei-normaaliksi" lapseksi. Lapsen omissa haastatteluissa lapset vastaavasti kuvailivat itseään myönteisemmin kuin viranomaisen kuvauksessa. (Reinikainen 2007, 75–76.)

Lastensuojelun palveluna tukiperhetoiminta kohdistuu usein pienille lapsille. Lapsi viettää tukiperheessä säännöllisesti aikaansa. Kertomuksissa esiintyi kirjauksia tukiperheen toimimisesta lapselle myönnettynä palveluna, mutta ei kirjauksia siitä, minkälaiselta lasten oleminen näyttäytyy tukiperheessä. Kertomuksista ei löytynyt mainintoja, mitä mieltä lapsi itse oli tukiperheessä vietetystä ajasta. Seuraavassa ote yhden lapsen tukiperheneuvottelusta, jossa lapsi oli ollut paikalla. Hänen sanomanaan ei oltu kirjattu mitään kyseistä palaverista, mutta aikuiset kertoivat lapsen näkemystä. Lapsen omaa näkemystä voi päätellä kuvauksena hänen elekielistään.

Äiti kertoo, että Anu ei voi edelleenkään sietää hänen puolisoaan, Aria. Pirjo(tukiperheen äiti) kertoo, että myös heillä Anu on tuonut tämän mielipiteensä voimakkaasti esille ja sanonut, että Ari vain makaa sohvalla eikä tee mitään Pirjo on koettanut puhua Anulle, että tämän tulisi koettaa tulla toimeen Arin kanssa, joka on nyt äidin puoliso, mutta Anu ei halua puhua asiasta ollenkaan. Äiti kertoo, että kotosalla he ovat usein kolmestaan, mutta välillä äidillä ja tyttärellä on kahdenkeskistä aikaa. Kysyn, voisiko Ari ehkä tehdä joskus kahdestaan jotakin Anun kanssa, johon äiti vastaa naurahtamalla. Myös Anu painaa heti päänsä äidin olkapäätä vasten ehdotuksen kuultuaan. Äiti kertoo, että voi kyllä jättää Anun aivan hyvin Arin seuraan vaikka käydessään kaupassa.

Lastensuojelun perhetyö on tyypillinen lastensuojelun tukitoimi pikkulapsiperheissä. Aineiston perusteella perhetyö näyttäytyi yhtenä keskeisenä tukitoimena, sillä viiden lapsen kohdalla se oli mainittu perheen palveluna. Kertomuksissa esiintyi mainintoja lapsen olleen paikalla perhetyön kanssa toteutetuissa palavereissa. Kertomuksissa esiintyi siis ainoastaan maininta lapsen paikalla olosta, mutta lapsesta ei oltu mainittu muuta kyseisestä palaverista. Perhetyön kanssa olleista palavereista ei löytynyt kirjausta lapsen näkemyksistä perhetyön toimimisesta perheen kotona. Perhetyölle asetetuista tavoitteista ei tämän aineiston perusteella muodostunut selkeää kuvaa, kirjattujen keskustelun teemojen perusteella perhetyön työskentely kohdistui vanhemman tukena toimimiseen ja vanhemman ongelmien työstämiseen. Kirjauksista ei ilmennyt, oliko perhetyön sovittu työskentelevän lasten kanssa tai mitä perhetyön ohjaajat olivat havainneet lapsesta. Ohessa esimerkki kirjatusta perhetyön tavoitteesta:

Sovittu perhetyön tavoitteista. Tavoitteena on ensisijaisesti äidin voimaannuttaminen. Tapaamiset kerran viikossa

Aineiston perusteella kertomuksissa esiintyvä puhe pienistä lapsista oli pääosin koostunut vanhempien ja viranomaistahojen kertomista tiedoista. Pienestä lapsesta kirjattujen tietojen perusteella lapsi näyttäytyi kohteena, josta kerrotaan sosiaalityöntekijälle. Tällöin huomion keskipisteeksi ei noussut lapsen itsensä tuottama tieto eikä myöskään sosiaalityöntekijän omaan ammatilliseen arvioon tai omiin näkemyksiin perustuva tieto lapsesta. Vanhempien ja muiden viranomaisten puheen perusteella pienet lapset tulivat esille pääosin negatiivisessa valossa.

5.3. Arjestaan kertovat nuoret toimijoina

Nuoria asiakaskertomuksissa oli kahdeksan, nuoreksi olen jaotellut aineistossa esiintyneet 12-17-vuotiaat nuoret. Nuorten ja pienen lasten kertomusten välinen eroavaisuus oli huomattava, sillä nuorten kertomuksissa nuoret näkyivät keskeisesti ja nuoresta muodostui selkeämpi käsitys kuin pienistä lapsista. Nuorten kertomusten perusteella oli pääteltävissä työskentelyn kohdentuneen ensisijaisesti nuoreen ja jokainen nuori näkyi toimijana lastensuojelun työskentelyssä. Kertomuksista oli pääteltävissä, että asiakkaana olo liittyi enemmän nuoreen itseensä

liittyviin asioihin, kuin vanhempien asioihin. Joidenkin nuorten kohdalla asiakkuuden syinä vaikuttivat olleen sekä nuoreen, että vanhempaan liittyviä syitä. Nuoren puhetta oli kirjattu tapaamisista, joissa nuorta oli tavattu yksin tai yhdessä vanhempiensa kanssa sekä erilaisista yhteistyötahojen palavereista. Kun nuorta oli tavattu yksin, oli kirjausten perusteella nuoren tavannut henkilö joko sosiaaliohjaaja tai sosiaalityöntekijä. Pääsääntöisesti nuori oli ollut läsnä häntä itseään koskevissa palavereissa ja tapaamisissa. Vanhempia oli tavattu jonkin verran myös ilman nuoria.

Nuoren tapaamisilta kirjatut tekstit muodostivat kuvaa nuoren arkeen liittyvistä asioista ja nuoren tilannetta seurailevasta työskentelystä. Nuorten kertomuksissa oli nähtävissä nuoren oma toimijuus, joka näkyi nuorten näkemyksinä, kokemuksina tai toimintana. Toimijuus saattoi liittyä myös sosiaaliohjaajan kanssa toteutettuun toiminnalliseen tapaamiseen. Kokosin nuorten kertomuksista yleisimmät teemat, joista nuorten kanssa oli keskusteltu. Kategorisoitin ne seuraavasti: koulunkäynti, kotitilanne, harrastukset ja vapaa-aika, vanhemmat, tukitoimet sekä terveyteen ja psyykkiseen vointiin liittyvät asiat. Tässä kappaleessa tuon nämä kategoriat esille.

Nuorten kohdalla koulu on keskeisin arkea määrittävä tekijä, siitä esiintyvää nuoren omaa kerrontaa esiintyikin runsaasti kertomuksissa. Koulunkäynti on aiheena myös neutraali, josta nuoren on helppo puhua. Joidenkin nuorten kohdalla koulunkäynnin tukeminen vaikutti olevan myös yksi lastensuojelun työskentelyn tavoitteista sekä asia, jota lastensuojelussa seurataan. Koulunkäynnistä esiintyi runsaasti tekstejä, niin nuoren kertomista onnistumisista kuin koulunkäyntiä vaikeuttavistakin asioista.

Liisin mukaan koulu on mennyt hyvin. Muutamia myöhästymisiä on tullut. Maanantai aamut ovat hankalia, mutta hän on silti mennyt kouluun.

Kysellessäni kuulumisia Paula kertoi viettävänsä loppuviikon vapaata ja ensi viikolla alkaa työssäoppimisjakso kotihoidossa. Työssäoppimisjaksolle meneminen jännittää Paulaa jonkin verran, mutta ei haittaavasti. Paula näkee, että se on suoritettava, jotta saa ammatin.

Veikon mukaan häntä haukutaan koulussa läskiksi ja estetään kulku portaissa. On kertonut siitä kuraattorille, mutta siihen ei ole puututtu hänen mielestään.

Pekan mielestä koulu on sujunut hyvin. Merkintöjä on tullut edelleen, mutta vähemmän kuin viime kuussa. Pekka suhtautui huolettomasti koulusta puhuttaessa eikä häntä häirinnyt huonot numerot tai merkinnät.

Vapaa-ajan vietto ja harrastukset sekä kotitilanteeseen liittyvät teemat olivat aineistossa tyypillisiä tekstin sisältöjä, joiden kautta nuoren oma toimijuus näyttäytyi kertomuksissa. Nuoren vapaa-ajan viettotapoja oli pohdittu yhdessä nuoren kanssa. Lisäksi vapaa-ajanvieton kautta saatetaan arvioida nuoren vointia, onko nuori liikkunut kodin ulkopuolella, kenen kanssa nuori viettää vapaa-aikaa tai missä hän liikkuu. Riippuen nuoren tilanteesta olivat vapaa-ajan vieton kuvaukset lyhyen toteavia tai vastaavasti huolen ollessa isompi, näyttäytyi kuvaus vapaa-ajasta laajempina tekstinä. Nuorten kertomana asioita tuotiin esille joko nuoren ollessa kertojana tai nuoren puheesta otettuna suorana poimintana. Joidenkin nuorten kertomuksissa esiintyi nuoren näkemys hyvinkin konkreettisesti.

Kertoi ettei halua uida kun kädet on huonot, samoin keilaaminen ei onnistunu kun kädet niin huonot

Keskusteltu Suvin kotitilanteesta. Suvi itse sanoo, että hänestä ei ole syytä olla huolissaan. Kertoo, että äidin kanssa tulee riitaa, mutta lähinnä ihan normaaleista asioista, pedin petaamisesta ja muista kotitöistä. Suvi kertoo äidin siivoavan 24/7 ja olevan aivan liian tarkka siitä, että hänenkin huoneensa on aina yhtä siisti, kun muu koti. Suvin mukaan äiti voisi olla huolissaan hänen koulupoissaoloistaan.

Vapaa-aikansa hän viettää toimintaelokuvia katsellen. Hän on juuri tehnyt ensimmäisen kerran itse ruokaa, muutoin syö eineksiä.

Keskustelimme Kallen kanssa hänen harrastuksistaan ja tärkein niistä on Kallelle sähkö. Sen toteutusta tosin häiritsee äidin heikko rahatilanne.

Jokaisen nuoren kertomuksesta oli näkyvillä nuoren oma mielipide tai toive tukitoimista. Nuoren kanssa oli keskusteltu esimerkiksi lastensuojelun perhetyöstä, lastensuojelun sosiaaliohjauksesta sekä lyhytaikaisesta sijoituksesta. Lisäksi keskusteluissa nuoren kanssa esillä olivat muut nuoren tukitoimet kuten perheneuvolan tai nuorisopsykiatrian poliklinikan käynnit. Nämä edellä mainitut tukitoimet ovat yleisiä lastensuojelun palveluja nuorten kohdalla. Nuoren mielipide tukitoimista ja sen kirjaaminen esille kertomukseen osoittaa, että nuoren mielipiteellä vaikuttaisi olevan merkitystä arvioitaessa nuoren ja hänen perheensä tukitoimia. Tällöin nuori saa koke-

musta toimijuuden tai kumppanuuden kaltaisesta suhteesta. Nuori on tekemisissä viranomaisen kanssa, mutta viranomaisvallan liiallista korostamista vältetään nuoren toiveita kuuntelemalla. Sosiaalityössä asiakkaan toimijuutta mahdollistava vallankäyttö onkin tavoiteltavaa. Tällöin kyse on nuoren kokemuksesta käyttää valtaa oman elämänsä suhteen. (Hokkanen 2013, 64–65, 67.)

Hänen mielestään perhetyö on ollut ihan ok. Joskin hänen peliaikansa on vähentynyt ja koki sen huonona asiana. Puhuttiin pelaamisesta, sen hyödyistä ja haittoista. Sosiaaliohjauksesta ei osannut sanoa juurikaan mitään. Totesi ettei siitä mitään haittaa ole ollut ja on saanut jäätelöä. Hänellä ei ollut toiveita asian suhteen.

Puhuttiin sosiaaliohjauksesta ja Pekka on tullut sovitusti aina paikalle. Sovittiin ohjauksen jatkuvan ja Pekan toiveena oli, että mentäisiin hampurilaisille. Pekka haluaa tulla jousiammuntaan mukaan ja esille tuli sen olevan isän vanha harrastus. Pekalle siis sopii sosiaaliohjauksen jatkuminen

Kertoo viihtyneensä (laitoksen nimi) hyvin, mutta ei osannut sanoa mitä haluaa, punnitsi sekä kotona olemisen että (laitoksen nimi) hyviä ja huonoja puolia.

Kallelle sopii perhetyön jatkuminen ja toteaa sen olevan tarpeen etenkin äidille.

Veikko toivoo sosiaaliohjauksen lopettamista työntekijävaihdoksen vuoksi, ei halua tutustua enää uuteen työntekijään.

Nuorten kanssa oli keskusteltu vanhemmista tai vanhemmuuteen liittyvistä asioista, tämä näkyi jokaisen nuoren kohdalla. Nuoret esittivät huoltaan vanhemmistaan, kertoivat yleisesti kodin ja perheen asioista, tässä esiintyi vaihtelua, osassa kertomuksista nuoren näkemykset olivat niukempia ja vastaavasti osa nuorista oli kertonut vanhempiin liittyvistä asioista avoimemmin. Osin nuoren näkemykset vanhemmasta liittyivät keskusteluun, jossa lastensuojelun työskentely vaikutti kohdistuvan perheenjäsenten välisiin vuorovaikutusongelmiin.

Kalle sanoi toivovansa, että äidin tulisi olla äiti ja hän saisi olla vielä nuori perheessä

Isä on hänelle etäinen ja kuvaakin häntä oikeastaan autokuskiksi.

Liisi oli huolissaan, ettei Äidillä ole rahaa ruokaan, tullut paljon laskuja

Pekan mukaan äiti ei ole juonut hänen ollessaan äidin luona, tai ei ole ainakaan nähnyt äidin juoneen

Suvin puheesta nousee esille, että äiti ja äidin miesystävä tappelevat paljon viikonloppuisin, kun miesystävä on kotona.

Neljän nuoren kertomuksissa oli laajasti tekstiä nuoren voinnista ja voinnin seuraaminen välittyi kertomuksen tarinasta. Nuoren voinnin tukeminen vaikutti olleen näiden nuorten kohdalla lastensuojelun työskentelyn tavoitteena, jolloin tekstin sisältö painottui paljolti tämän teeman ympärille. Nuoret kertoivat voinnistaan moninaisesti ja osin hyvin yksityiskohtaisestikin. Tekstit sisälsivät hyvin arkaluonteista kuvausta ja tietoa nuoren traumaattisista kokemuksista. Nuoren vointiin liittyviä asioita oli osin kirjoitettu hyvin laajasti, myös eri näkökulmista ja eri kertojien kuvaamana. Nuorten vointi ja erityisesti sen vaihtelu vaikutti kytkeytyvän moneen nuoren arjen asiaan. Esimerkiksi voinnin vaikutuksista koulunkäyntiin nuoren itsensä esiin tuomat näkemykset olivat ensisijaisena esillä.

Liisi kertoi viiltelystä ja raapimisesta, jota ollut edelleen.

Laura syönyt hyvin ja säännöllisesti, mutta paino kuitenkin tippunut 3 kiloa, ei tiedä mistä johtuu, ahdistusta kertoo olleen viime aikoina enemmän

Puhuttiin masennuksesta ja toimintakyvyn laskusta, joka voi joskus myös johtaa sairaalahoitoonkin. Paula ei halua elää loppuelämäänsä tällä tavoin, mutta tällä hetkellä ei elämässä oikein ole ilon aiheita ja lähteminen jopa kauppaan on kovan työn takana. Paula kokee kuitenkin mieluummin aloittavansa lääkityksen ennen kuin haluaa sairaalahoitoon. Hän kertoi asiaa käsitelleensä nuorisopsykiatrin ja lastensuojelun lisäksi myös kuraattorin kanssa. Kaikki tahot ovat puhuneet hänelle asiasta samalla tavoin. Kerroin kaikkien olevan huolissaan ja haluavan olla hänen tukena.

Nuoren oma puhe oli aloitettu kirjaamaan kertojatyyppisesti. Olin koonnut näitä kertomuksista erilliseen muistiinpanoon ja yleisimmät tavat olivat: *Veikko kertoo, Veikko otti puheeksi, otti esille, tuotti omatoimisesti, Veikko pohtii, hänen mielestään tai Veikon mielestä*. Muutamia esiintymiä oli nuoren suorasta puheen lainauksesta, mutta nämä olivat pääosin lyhyitä muutama sanan toteamuksia, kuten *”Veikko vastasi, että en mää tiä”*. Tällöin nuoren oma puhe oli erotettu selkeästi muusta kirjauksesta. Nuoren puhetta oli kirjoitettu kahdella tavalla. Nuoren kertomat asiat oli esitetty laajasti ja tarkasti, jolloin oli nähtävillä yksityiskohtaisia kuvauksia esimerkiksi viikonlopun vietosta. Toinen kirjoitustapa oli tiivis yhteenveto kyseessä olleesta tapaamisesta. Nuoren oma kerronta esiintyi myös muun kertojan kanssa niin sanotusti samassa

tekstissä. Tästä esimerkkejä olen esittänyt seuraavassa kappaleessa. Kirjoittamistyylin vaihtelut saattavat liittyä kirjoittajien yksilöllisiin kirjoitustapoihin. Nuoren näkemysten kirjaamistavat vaihtelivat tiivistetystä kirjaamistavasta laajempaan ja tarkempaan kirjaamistapaan. Toisaalta laajemmat tekstiosuudet nuoresta liittyivät lähinnä voitiin liittyviin asioihin, esimerkiksi nuoren ahdistuneisuuden vaikutukset nuoren toimintakykyyn oli saatettu kuvata tarkasti. Tällöin kirjoittaja on mahdollisesti nähnyt tarkempien tietojen tarpeellisena nuoren tilannetta seurailevassa työskentelyssä.

Nuorten kertomusten perusteella nuoret toivat esille arkeensa liittyviä asioita ja niitä kirjoitetaan laajasti kertomuksiin. Aineiston nuorten kertomuksissa nuorten omat näkemykset, toiveet ja arjen kuvaukset olivat hyvin esillä. Nuorten kertomuksista saamani tulkinnan mukaan sosiaalityöntekijällä tai sosiaaliohjaajalla oli muodostunut työskentelysuhde nuoreen. Joissakin kertomuksissa tämä tuli konkreettisesti esille hyvin tiiviinä tapaamistiheytenä. Reinikainen (2007, 81) havaitsi tutkimuksessaan, että yhteenvedoista välittyi esimerkiksi nuoren omaohjaajan ja nuoren välinen lämmin suhde, jolloin yhteenvedoissa sisälsi paljon nuoren itsensä ilmaisemia huolia, näkemyksiä ja toiveita. Vaikka tutkimuksen tarkoituksena ei niinkään ollut kokonaisten kertomusten analysointi, voi aineiston kertomusten perusteella kuitenkin todeta, että jokaisen nuoren kohdalla nuori itse oli tullut kuulluksi, nähdyksi ja kohdatuksi. Se miten nuori itse tämän kokisi, ei kertomusten avulla ole selvitettävissä.

5.4. Nuoresta kerrotaan

Nuorten kertomuksissa näkyi paljon vanhempien puhetta, mutta vanhempi ei näyttäytynyt teksteissä yhtä laajasti kuin pienten lasten kohdalla. Vanhemman puhe koski useammin nuorta, kuin häntä itseään koskevia asioita. Kertomuksissa nuoren ja vanhemman näkemys oli esitetty tasapuolisesti, kun tapaamisella olivat olleet läsnä sekä nuori, että vanhempi. Kertomuksessa esiintyi sekä vanhemman, että nuoren näkemys keskustelun aiheena olleesta asiasta. Oheisissa esimerkeissä tyypillisiä kerrontatapoja vanhemman ja nuoren yhteistapaamisista.

Kotona sujuu sekä äidin että Suvin mukaan hyvin. Suurempia riitoja ei heidän välillä ole ollut, jotakin pieniä yhteenottoja on ollut.

Kotona äidin ja pojan välejä myös hiertää kotityöt sekä äidin oma aika. Äiti toivoisi omaa aikaa enemmän ja toivoisi, että Kalle olisi pikkusiskon kanssa silloin. Kalle toivoisi äidin hoitavan kotia enemmän ja olemaan vastuullisempi vanhemmuudessaan. Äiti kokee myös, ettei Kalle tee omaa osuuttaan kotitöistä.

Suvi oli saanut suoritettua koulussa oppiaineet niin, ettei jäänyt luokalleen. Äiti kertoo todistuksen olleen huono, eikä Suvi itsekään ollut siihen tyytyväinen. Suvi kertoo korottavansa numeroita ensi vuonna.

Vanhemman puheissa esiintyi eniten huolipuhetta nuoren tilanteesta esimerkiksi vointiin liittyen. Lisäksi vanhemmat kuvailivat nuoren käyttäytymistä, jonka kokivat hankalaksi. Nuoret eivät niinkään itse tuoneet esille käytökseensä liittyviä hankaluuksia, vaan se nousi esille joko vanhempien tai viranomaistahon puheesta. Vanhempien puheessa esiintyi jonkin verran myös positiivisia ja nuoren vahvuuksia esiin tuovia näkemyksiä.

Äiti kertoi olevansa työstä huolissaan, kun nytkin edelleen nukkuu. Äidin mukaan Liisi on paljon omissa oloissaan ja pelaa sekä valvoo myöhään. Liisi ei ole lähtenyt katsomaan kavereita, vaikka äiti on tarjonnut kyytiä.

Äiti kertoo heillä arjen sujuvan paremmin tällä hetkellä. Hän kokee Veikon edelleen haluavan hänen tekevän asioita hänen kanssaan koska Veikolla ei ole kavereita. Äiti kertoi tekevänsä myös asioita sekä Pirkon (sisko) kanssa ja erikseen Veikon kanssa. Uimassa äiti on käynyt Veikon kanssa ja siitä hän on pitänyt.

Suvilla on koulussa ollut kokeita, joista arvosanoiksi on saanut muutamasta 6 ja jostakin 5 ja jostakin 7. Äidin mukaan Suvi saisi parempia numeroita, jos panostaisi hieman enemmän. Äiti kertoo saaneensa wilman kautta tietää Suvin olleen kaikki kuvaamataidon tunnit kahden viime viikon aikana pois. Suvi oli sanonut syyksi sen, ettei pidä opettajasta. Muuten koulunkäynti on äidin mukaan sujunut hyvin.

Äiti toivoo asioiden sujuvan ja lastensa täyttävän 18 vuotta. Äiti kertoi ettei tytöt liiku paljon ulkona vapaa-ajallaan, viihtyvät enemmän kotona. Kaupassa saattavat käydä hänelle tarvittaessa ja koiran ulkoiluttavat.

Vanhempien puheesta välittyi hätää ja neuvottomuutta nuoren tilanteesta. Vanhemmat toivat hyvin selkeästi esille arjen ongelmakohtia, jolloin lastensuojelun tukea voidaan kohdistaa oikei-

siin kohtiin. Voikin todeta, että sosiaalityöntekijällä tai sosiaaliohjaajalla on muodostunut kumpu-panuussuhde, jolloin työntekijä toimii aidosti vanhemman kasvatustyön tukena nuoren tilanteen kohentamiseksi.

Vanhempien puheen lisäksi nuorten kertomuksissa esiintyi viranomaispuhetta. Nuorten viranomaistahoina aineiston kertomuksissa esiintyivät perhetyö, koulukuraattori, opettaja, perheneuvola, lastenpsykiatria, nuorisopsykiatria, lastensuojelulaitos sekä nuoren muut läheiset. Nuorten verkostossa olevien viranomaisten puhe näkyi kertomuksissa huolta ja tietoa välittävänä puheena. Eniten huolipuhetta tuotettiin nuoren koulunkäynnistä, toiseksi eniten huolta esitettiin nuoren terveyteen liittyvistä asioista ja kolmanneksi eniten huolta esitettiin nuoren käyttäytymisestä.

...Psykologi kertoo, että äiti on häneen paljon yhteydessä ja äidiltäkin välittynyt viestiä, että äiti väsynyt Suvin kanssa riitelyyn. Äidillä ilmeisesti hankaluuksia rajoittaa Suvia, koska tämä ei ole totellut äitiä. Suvi itse näkee tilanteet eri tavalla, riitelee kyllä äidin kanssa mutta on mielestään noudattanut kotiintuloaikoja ja sovittuja sääntöjä koulunkäyntiä lukuunottamatta. Suvilla on koulussa vielä ensi vuonna paljon petrattavaa, jotta jatko-opiskelupaikka mahdollistuu. Suvin käytös koulussa on opettajan mukaan pääasiassa ihan hyvää, toisinaan tulee hetkiä, jolloin suvi alkaa väitellä asioista opettajan kanssa, eikä siirry opetettavassa asiassa eteenpäin. Kuitenkin opettajan mukaan pääasiassa Suvin opiskelu sujuu ihan hyvin.

Palaveri koululla. Paikalla olivat nuori, äiti, luokanvalvoja, luokan avustaja, terveydenhoitaja, opiskelija, sosiaaliohjaaja sekä sosiaalityöntekijä. Luokanvalvojan mukaan Veikolla on paljon myöhästelyjä koulusta ja usein ne ovat aamulla. Opiskeluvälineet ovat usein hukassa. Koulussa on tehty Veikolle oppimissuunnitelma (erityistuki). Suurin huoli koululla on kuitenkin Veikon käyttäytyminen sekä koulukiusaaminen. Hän on koulussa levoton ja häneltä puuttuu keskittymiskyky, häiritsee jatkuvasti muita tunnilta. Hän tarvitsee hyvin paljon aikuisen ohjausta. Hän jää helposti jankkaamaan, jumiutuu.... Palaverin aikana Veikko on ajoittain haluton puhumaan asioista ("ei vittuukaan kiinnostusta" tai "ei kuulu sinulle"). Äiti ei ota juurikaan kantaa asiaan.... Koulukuraattoria Veikko ei suostu tapaamaan. Veikko käy läksypiirissä. Allekirjoittanut tapaa äitiä Is-ilmoituksen tiimoilta ja keskustelelee äidin kanssa hänen tuen tarpeestaan. sosiaaliohjaaja jatkaa Veikon kanssa

Nämä eri kertojien esiin tuomat näkemykset näkyivät teksteissä kirjoittamistapana, jossa jokaisen kertojan puhe oli kirjoitettu esille hänen omana sanomanaan. Näistä puhujan sanomisista

jää lukijan ratkaistavaksi, minkälaista viestiä tekstillä lopulta kerrotaan. Sosiaalityöntekijä esiintyi tekstissä joko näkymättömänä, varovaisena kannanottajana tai hänen näkemyksensä oli kirjoitettu vahvasti esille. Kääriäinen toteaa, että sosiaalityöntekijä oman ajattelun näkyminen tekstissä tuo ymmärrystä ja varmuutta tehdyille päätöksille. (Kääriäinen 2005, 164–165.)

Nuorten kertomuksissa esiintyi sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan puhetta nuoresta. Kerrottavana se näkyi eniten nuoren tapaamisen yhteydessä ilmenneiden sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan havaintojen kirjauksina. Näiden esiintyminen vastaavasti pienten lasten kertomuksissa oli vähäistä tai sitä ei näkynyt ollenkaan. Havainnoilla viestitetään sitä ”konkretiaa”, jota käytetään nuoren tilanteen seuraamiseen liittyen. Lisäksi havainnot viestittävät nuoren suhtautumista asioihin.

Laura tyytyväisen ja iloisen oloinen.

Oli melko vähäsanainen, vaikkakin iloisen oloinen poika

Tapaamisella Pekka ei paljoa puhu ja usein vastaa "en mä tiä" sekä nyplää piposta lähtenyttä lankaa.

Liisi oli vaisun oloinen eikä oikein osannut sanoa syytä sille.

Oli hyväntuulinen poika, hän hymyili ja jutusteli

Suvi käyttäytyy ja vastaillee tapaamisella kysymyksiin asiallisesti. Muutaman kerran Suvia hymyilyttää työntekijöiden kysymykset, eikä halua niihin vastata.

Petralla vaikutti olevan näköalattomuutta tulevaisuuden suhteen ja hän sanoi, ettei hän saa enää mistään mielihyvää.

Tapaamisen ajan Paula ahdistuneen oloinen. Hän vastaili lyhyesti ja silmät olivat vetiset. Käytiin läpi hänen tuntemuksiaan

Petra on useimmiten hyvin surumielisen ja jännittyneen oloinen. Petran ajatus itsestään tarvitsee vahvistusta, sillä tämä rajoittaa paljon hänen elämäänsä.

Havainnot ovat osa tiedonmuodostusta, jota sosiaalityöntekijä tarvitsee tehdessään arviota nuoren tilanteesta tai pyrkiessään ymmärtämään nuorta. Havaintojen näkyminen kertomuksessa viestittää lukijalle moniakin tarpeellisia asioita nuoresta, erityisesti nuoren tunteiden ja

mielialan havainnot osoittavat konkreettisesti huolen nuoresta. Vastaavasti myönteiset ja positiiviset huomiot saattavat toimia huolta vähentävästi. Nuorten kertomuksissa oli nähtävissä myös työntekijän ammatillista arviointia, jolloin sen perusteella on helpompi tehdä tarvittavia päätöksiä. Tietoa on kerättävä, tutkittava sekä myös jalostettava oikeiden päätösten tai arvioiden tekemiseksi. Tällöin sosiaalityöntekijä paitsi kirjaa tietoa, myös prosessoi sitä hyödyntäen kertomuksessa olevia tietoja. (Kääriäinen 2005, 166.)

Aineiston perusteella puhujat kertoivat nuoresta pääosin hänen olleessaan itse läsnä. Muutamia viranomaispalavereja oli pidetty siten, että koollekutsujana oli ollut yhteistyötaho, näissä nuori ei ollut välttämättä itse aina läsnä. Jonkin verran nuoresta oli keskusteltu muiden viranomaisten kanssa käydyissä puhelinkeskusteluissa, tässä oli vaihtelua nuorten kohdalla, osassa kertomuksia esiintyi paljonkin puhelimesta käytyjen keskustelujen kirjauksia. Ohessa esimerkit tyypillisistä puheluista sosiaalityöntekijän ja toisen viranomaisen välillä.

Puhelu Kallen kuraattorille Kuraattori kertoi Kallen hakeutuneen hänen puheilleen sen takia, koska toivoi sitä kautta pääsevänsä keskustelemaan lastensuojelun kanssa. Kalle oli tainnut pelästyä koviksi yltyneitä riitoja ja halusi siksi apua perheelleen. Kuraattori kertoi, että Kalle on hyvin fiksun ja kypsän oloinen poika. Kuraattorin mukaan Kallen koulu sujuu ihan hyvin. Joitakin poissaoloja on, muttei hälyttävästi

Psykologi soittaa, hänellä on Suvista huoli. Psykologi on tavannut Suvia jo pitkän aikaa. Yhteistyö äidin kanssa on sujunut hyvin ja äiti soittaa psykologille aina, kun jotain on tapahtunut. Psykologi pohtii riittääkö se, että hän tapaa Suvia, sillä hänestä äiti tarvitsee tukea vanhemmuudessa.

Nuorten kertomuksissa esiintyvät muut kertojat toivat esille tietoa ja huolta nuoren arkeen liittyen. Muiden esille tuomia asioita oli otettu esille nuorten kanssa, jolloin nuori osallistettiin häntä koskeviin asioihin. Kun nuorelle kerrotaan mitä huolta tai tietoa hänestä on välittynyt, lisää se nuoren luottamusta työntekijöitä kohtaan.

6 LAPSILÄHTÖISYYDEN KRITERIT ASIAKASKERTOMUKSISSA

Tässä kappaleessa tuon esille tulkintaani siitä, miten lapsilähtöinen sosiaalityö näkyi kertomuksissa. Analysoinnissa havaitsin kertomukseen kirjattujen tekstien juonellisuudessa lapsilähtöisiä piirteitä, ne ovat tässä tutkimuksessa syntyneitä tulkintoja, jotka antavat yhden näkökulman lapsilähtöisyydestä. Aineistosta esille nostetut lapsilähtöiset kriteerit teksteistä ovat syntyneet tämän tutkimusprosessin aikana tekemistäni tulkinnoista sekä ymmärryksestäni teoriasta ja aiemmista tutkimuksista. Kun sosiaalityöntekijä on kirjannut asiakastyötä näkyville, näkyy siinä toisaalta painotus asiakkaasta työn kohteena, mutta myös perustelua tehdystä työstä. Analysoinnissa en niinkään keskittynyt sosiaalityöntekijän ammatillisen puheen analysointiin, vaan lähinnä lapsilähtöisen kirjaamistavan näkymiseen.

6.1. Lapsilähtöistä tiedon käyttöä

Löysin kertomuksista lapsilähtöisestä sosiaalityöstä kertovaa kirjaamistapaa. Lapsilähtöisyys kertomuksissa näkyi teksteissä silloin kun lapsi tai nuori on ollut osallisena työskentelyssä, häntä oli kohdattu ja kohtaamisilla hänen kanssaan keskusteltu häntä itseään koskevien asioiden lisäksi lastensuojelun asiakkuuteen liittyvistä asioista. Nuoren osallisuuden toteutuessa hänellä on selkeä kuva miksi hän on asiakkuudessa ja mihin sillä pyritään. Etenkin nuorten kertomuksista tämä oli pääteltävissä siitä, että nuorella oli ollut useita, säännöllisiä tapaamisia joko sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa, muutamaa nuorta oli tavattu lähes viikottain. Yhdenkään nuoren kertomuksesta ei välittynyt etäistä suhdetta vaan vaikutelma, että kirjoittaja tunsi nuoren hyvin. Lapsilähtöisyys kertomuksissa näkyi osaltaan siis aktiivisena ja säännöllisenä työskentelynä, jolloin myös nuoren näkemykset tulevat työntekijöiden tietoisuuteen ja ne kirjautuvat kertomukseen. Kuten jo aiemmassa kappaleessa toin esille, näitä tekstejä esiintyi lähinnä nuorten kertomuksissa, sillä pienten lasten kertomusten perusteella lapsen kanssa ei juurikaan oltu työskennelty. Tulos on yhteneväinen Reinikaisen (2007, 84) tutkimukseen, jossa tutkimukseen osallistuneiden nuorten näkemykset, huolet ja toiveet olivat viranomaisten yhteenvedoissa melko hyvin esillä, sillä nuoret olivat olleet osallisena.

Lapsilähtöisyys näkyi dokumenteissa kertomuksissa olevan tiedon käyttämisenä kohtaamis-työssä asiakkaan kanssa. Se näkyi kertomuksessa juonellisuutena ja työskentelyn johdonmu- kaisuutena. Löysin kirjauksista työn toteutusta kuvaavaa tekstiä, joissa merkityksellistä oli ollut aiemmilla nuoren tapaamisilla esiin noussut tieto. Kertomuksissa esiintyi kuvauksia yhteyden- otoista yhteistyötahoon tai vanhempaan, jossa oli otettu puheeksi nuoren tapaamisilla esiin tul- leita asioita tai muutoin tuotu esille nuoren näkökulmaa. Lisäksi aiempaa tietoa hyödynnettiin seuraavilla tapaamisilla, jolloin työskentely näyttää etenevän nuoren näkökulmasta käsin. Tämä kertoo siitä, että työn fokus on nuorella, työn tavoite näyttäytyy selkeältä ja nuori on prosessin keskiössä. Kertomuksissa esiintyi kirjattuja toimenpiteitä, joilla oli pyritty esimerkiksi helpottamaan nuoren arkea koulussa. Ohessa esimerkkejä, joissa tavoitellaan nuoren esiin nostaman asian toteutumista.

Soitettu kuraattorille ja otettu puheeksi Veikon toivoman koululuokkajako, kerrottu Veikon mielipidettä...kuraattori lupasi asiasta opettajien kanssa keskustella.

Laura on kertonut isälle, ettei laitoksesta pääse siskonsa luo lähtemään vapaasti. Kerron Lauran saavan vapaasti kulkea, toki pitää ilmoittaa ja ottaa talon säännöt ja muut asukkaat huomioon. Isä sanoo voineensa asian väärin ymmärtää, mutta toivoo että asia Lauralle oikaistaan. Puhelu Lauralle j keskusteltu edellä kirjatusta asiasta. Laura ilahtuu voidessaan vieraila siskonsa luona ja toteaa hänelle olleen epäselvää osa talon säännöistä. Kehoitettu vielä puhumaan ohjaajien kanssa säännöistä. Muutoin Laura kertoo asioiden olevan ihan ok.

Tässä esimerkissä nostettu esille nuoren aiemmin kertomia asioita vanhempaan liittyen, joista oli useampia kirjauksia. Asiaa oli keskusteltu äidin kanssa ja tuotu esille nuoren kokemusta ja näkökulmaa.

Keskustellaan äidin päihteidenkäytöstä, josta Pekka hieman puhunut. Myös isä on kertonut äidin olleen päihtyneenä viime viikonloppuna eikä lapset voineet mennä sinne. Pekka oli myös kuraattorille kertonut viime viikolla äidin juovan ja kertonut ettei se haittaa häntä. Äiti myöntää joskus juovansa kun Pekka on hänen luonaan, mutta kertoo ettei ole kuitenkaan ihan humalassa. Tuotu esille myös aiempi väki- valtatapahtuma josta Pekka kertonut. Äiti kertoo aiemmassa tapahtumassa heillä ollen humalaisten riitaa hänen miehensä kanssa, mutta yleensä heillä ei ole riit- toja...

Asiakaskertomuksissa näkyvien eri kertojien kautta tullutta tietoa ei siis pelkästään vain kerätä dokumentointiin, vaan tieto palautetaan ja hyödynnetään asiakastyössä nuoren kanssa. Tämä korostui myös nuorten tunnetyöskentelyn näkymisenä kertomuksissa. Lapsen tai nuoren traumaattisiakin elämäntapahtumia työstetään ja käsitellään asiakastapaamisilla. Nuorella on mahdollisuus kertoa kokemuksistaan ja tuntemuksistaan. Kertomukseen kertynyttä tietoa voidaan käyttää hoidollisena ja nuorta eheyttävän työn perustana. (Hurtig 2006, 181–182.) Ohessa esimerkit tiedon palauttamisesta takaisin asiakastyöhön. Ensimmäisessä kertomuksessa nuoren tuntemuksista oli keskusteltu useilla tapaamisilla. Toisessa kertomuksessa taas nuorelle annetaan mahdollisuutta asioiden käsittelyyn.

Keskustellessamme Paulan epätoivo oli jälleen pinnalla koko ajan. Kuitenkin pieni pilkahdus tulevaisuuden toivosta tuli esiin ja Paulakin sen itse havaitsi.

Pekan mukaan äidin luona on ollut rauhallista eikä äiti ole käyttänyt päihteitä. Puhuttiin siitä, että pekka olisi isään yhteydessä, jos äidin luona on päihteitä tai jotain muuta, mikä Pekkaa huolettää. Puhuttiin myös hätäkeskuksesta ja sinne soittamisesta, jos ei saa isää kiinni. Pekka oli vähäsanainen, mutta kuunteli mielteliäänä ja vastasi kysyttäessä.

Lapsilähtöinen dokumentointi ei tarkoita pelkästään lapsen tai nuoren oman kerronnan ja näkemysten näkymistä dokumentoinnissa. Aineistosta tekemiäni tulkintojen mukaan lapsilähtöisyys teksteissä näkyi sekä viranomais- että asiakaspuheen vuorotteluna. Eri puhujat tuovat laajempaa näkökulmaa sekä tärkeää tietoa nuoresta, jota hyödynnetään nuoren eduksi asiakkuuden aikana. Jotta sosiaalityöntekijä voi tehdä lapsen edun mukaisia päätelmiä, arviointia tai suunnitelmia, tarvitsee hän päätöksensä tueksi sitä moniäänisesti syntynyttä tietoa, joita asiakaskertomukset sisältävät. Sosiaalityöntekijä vastaa lapsen asiakasprosessin koordinoimisesta ja tarvitsee työnsä tueksi erilaisia näkemyksiä. Niistä sosiaalityöntekijä muodostaa lapsen kannalta sopivimman vaihtoehdon. Siihen tarvitaan laaja-alaista monien osapuolien tuottamaa tietoa, jossa tärkein osuus on kuitenkin asiakkaan itsensä tuottama tieto. Lapsilähtöisyys näkyi kertomuksissa siis tiedon erilaisina käsittelytapoina. Ensisijaisesti se edellyttää, että työskentelyn fokuksena on aina pyrkimys auttaa lasta (Hurtig 2006, 193).

Lastensuojelutyölle on tyypillistä ristiriitaisuus ja taiteilu tuen ja kontrollin sekä toisaalta myös lapsen ja vanhemman auttamisen välillä. Sosiaalityöntekijä joutuu käyttämään usein eettistä

pohdintaa, sillä kaikkia asiakkaita ei välttämättä edes saada yhteistyöhön. Sosiaalityöntekijät voivat kokea voimattomuutta vastahakoisten asiakkaiden kanssa ja pohdittavaksi nousee, mikälaisin keinoin tällöin asiakaslapsen huomioiminen toteutetaan. Toisinaan lapsen auttamista joudutaan toteuttamaan lastensuojelun toimenpiteisiin liittyvän arvostelun ja kyseenalaistamisen valossa. (Heinonen & Sinko 2013, 126–127.) Kertomuksissa esiintyi perusteluja tehdyistä ratkaisuksista, joita lapsen edun vuoksi toteutetaan. Näitä perusteluja löysin pienten lasten kertomuksista. Kuten Hämäläinen (2011, 57) toteaa, yhteiskunnan velvollisuutena on ajaa lapsen asiaa huoltajan kustannuksella, mikäli huoltajan kyvyssä vastata vanhemmuudesta on todettu puutteita. Lapsen asiaa ajetaan tukemalla vanhempaa sekä toisaalta myös puuttamalla vanhempien toimintaan tarpeen vaatiessa. Taustalla on ajatus turvata lapselle suotuisat kasvuolosuhteet.

Kerrottu isälle, että lastensuojelun arvion mukaan perheenä jatkaminen, tilanteen jatkuessa tällaisenaan, ei ole lasten edun mukaista. Isän tulee ensisijaisesti sitoutua hoitamaan itseään

Puhumme myös turva-asumisesta ja kehotan äitiä pohtimaan, olisiko se nyt hyvä vaihtoehto lasten kanssa

Tuotu isän päihteidenkäyttöön ja vanhempien väleihin liittyen esille, että lastensuojelu voi järjestää isälle valvotut tapaamiset. Tähän liittyen isälle tullaan järjestämään huumeuseuloja yllätyksenä ja seulojen tulisi olla puhtaat

Kerrottu äidille lähes heti tapaamisen aluksi, että allekirjoittanut oli ennen kotikäyntiä puhunut lasten isän siskon kanssa. Tähän viitaten tuotu esille huoli isän mahdollisesti päihdeongelmasta. Äiti myönsi isän päihteiden käytön

Kirjauksissa erityisesti pienten lasten kohdalla nousi esille kontrollin korostuminen lapsen etua ajatellen. Kertomuksiin oli kirjattu näkyville tekstiä, jossa vanhempia vahvasti ohjeistettiin, kuten edellä olevista esimerkeistä selkeästi ilmenee. Pienten lasten kertomuksissa kontrolli esiintyi sosiaalityöntekijän vahvana näkemyksenä lastensuojelun toimenpiteistä. Vaikka lapsesta ei ollut suoranaisesti mainintaa, ei voi kuitenkaan todeta, etteikö lapsi olisi sosiaalityöntekijän mielessä.

6.2. Lapsilähtöisyyden puuttuminen kertomuksista

Lapsilähtöisyyttä oli nähtävillä eniten nuorten kertomuksissa, kun sen puuttuminen vastaavasti näkyi pienten lasten kertomuksissa. Pienistä lapsista jää tämän aineiston kertomusten perusteella etäinen vaikutelma. Pienten lasten kertomuksista ei ole muodostettavissa käsitystä, mitä asioita sosiaalityöntekijällä oli tiedossa pienemmästä lapsesta. Sen sijaan pienten lasten vanhemmista ja etenkin heidän arkea hankaloittavista asioista muodostui selkeä käsitys. Tällöin kertomuksista jäi puuttumaan iso osuus lapsilähtöisyydestä. Pohtiessa syitä sille, miksi pienempi lapsi näkyi vain vähän kirjauksissa, on löydettävissä useampiakin näkökulmia. Heino (2006) tuo esiin lastensuojelun ammatillisten käytäntöjen olevan edelleen epäselviä, vaikka lastensuojelulaissa sosiaalityöntekijälle on määritelty selkeä rooli lapsen edun ajajana. Lastensuojelussa perheen ja lapsen ympärillä työskentelee useimmiten eri alojen ammattilaisia, joista osa lasten ja osa vanhempien kanssa. Sosiaalityöntekijän tehtäväksi tulisi kuitenkin aina määrittäjä kokonaisuuden arviointi lapsen edun kannalta. (Heino 2006, 198.) Kuten aiemmin olen tuonut esiin, lapsilähtöisen työn toteutuessa työntekijöiden tulee pitää lapsi mielessä kaikessa perheen hyväksi tehtävässä työssä. Epäilemättä tämä on työntekijöiden mielissä, vaikkei se sinänsä teksteissä esiintynytäkään.

Pienten lasten kohdalla kertomuksissa korostui lastensuojelun työskentelyn kohdistuminen vanhempien auttamiseen. Pienten lasten kertomuksista nousi keskeisenä esille vanhempien moninaiset vaikeudet ja niiden ympärille muodostuva asiakkuus. Tämä näkyi niidenkin tapauksien kirjauksissa, joissa lapsi oli ollut läsnä. Asioita oli käsitelty vanhempien näkökulmasta lapsen läsnäolosta huolimatta. Kertomuksessa kertojaksi lapsi pääsi vain harvoissa tilanteissa. Lasten auttaminen tapahtuu tällöin Johanna Hurtigin (2003) tihkuvan auttamismallin mukaisesti, eli lapsen oletetaan tulevan autetuksi vanhemman auttamisen kautta. Tihkuvassa auttamismallissa nähdään lapsen hyödyn tulevan vanhempien hyödyn mukana. Työskentelyn painopiste on vahvasti vanhemmissa eikä lapsen tarpeista lähtevässä auttamisen mallissa. Tällöin kysymys herää, tuleeko lapsi välttämättä autetuksi omine tarpeineen, varsinkaan jos häntä ei ole edes tavattu. (Hurtig 2003, 37–38.)

Kyseessä saattaa olla myös ajatus, ettei lasten ole syytä olla läsnä, kun puhutaan ”aikuisten asioista” eikä lapsille tule kertoa perheen vaikeista asioista. Esimerkiksi perheväkivallan teema nousi esille vahvasti kolmen lapsen kohdalla, mutta en löytänyt mainintaa, että lasten kokemuksista olisi keskusteltu heidän kanssaan. Toki saattoi olla, että lasten kanssa perheväkivallan käsittely oli sovittu jollekin muulle auttajataholle, mutta tästä ei ollut kirjausta. Lapsen tietämättömyys saa hänet kokemaan sivullisuutta ja vaillinaista toimijuutta omissa asioissaan. Lapset eivät itse välttämättä pyydä osallisuutta, eivätkä ole aktiivisia sellaisissa asioissa, joista heillä ei mahdollisesti ole selvää käsitystä. Tällöin lastensuojelun työntekijän tulisi olla avainasemassa nostamassa lapsia keskiöön. (Hurtig 2006, 192.) Tutkimuksen aineistosta tästä ei kuitenkaan pienten lasten osalta muodostunut käsitystä.

Lasten huomioimattomuus vanhemman ongelmien työstämisessä saattaa liittyä ennen kaikkea lastensuojelun perustehtävään lasten suojelemisesta. Lapsen huomioimattomuus voi tarkoittaa toisaalta myös lapsen kokemusten aliarvioimista. Voidaan katsoa, ettei lasta ole syytä muistuttaa ikävillä asioilla ottamalla niitä puheeksi hänen kanssaan. Ajatellaan lapsen mahdollisesti unohtavan ikävät asiat nopeasti. Lapsen roolin katsotaan joissain tilanteissa olevan liian raskasta lapselle, mahdollisesti myös vaarantavan lapsen turvallisuuden. Lapsen turvallisuus onkin kohtaamisissa aina erikseen arvioitava. Se vaatii sosiaalityöntekijältä perehtymistä vaihtoehtoihin, arviointia sekä eri osapuolten välistä vuoropuhelua. Lasten vaarantuminen asiakastilanteissa ei kuitenkaan tule olla lähtökohtainen oletus, vaan sen tulee perustua todelliseksi koettuun uhkaan ja sosiaalityöntekijän tuntemukseen siitä. (Hurtig 2006, 183–186; Hyytinen 2007, 125.) Toisaalta lastensuojelussa on perusteltua olla myös tapaamisia, jolloin pienet lapset eivät ole läsnä, mutta työskentelyn suunnittelussa tulee huomioida ja varmistaa myös lasten näkemysten huomioiminen ja ne tulee olla kirjattuna.

Lapsen oma kerronta lisääntyy aineistossa huomattavasti, kun lapsi kasvaa pienestä päiväkotilaisesta nuoreksi, jonka kohdalla voi todeta jo muodostuneen työskentelysuhde. Sosiaalityölle tyypillinen keskustelutyö on luontevampaa nuoren kanssa. Tämän aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että sosiaalityöntekijän tapana ei ole pienen lapsen kanssa työskentely, jolloin todennäköisempi vaihtoehto on mahdollisesti perhetyön ohjaajat. Perhetyöstä oli mainintoja kertomuksissa ja voisikin positiivisessa mielessä arvailla perhetyön roolina olevan niin sanottuna

lapsityöntekijänä toimiminen. Kyse on siis arvauksesta tai oletuksesta, sillä aineisto ei anna tähän vastausta. Aineisto kuvaa vain tietyltä ajalta olevaa sosiaalityöntekijän kirjaamaa työskentelyä, eikä sinänsä kerro koko todellisuutta pienen lapsen oman näkemyksen näkymisestä. Vierulan (2015) mukaan kertomus syntyy osana toimintaa, joka on kirjoitettu kyseessä olleesta todellisuudesta, tilanteesta, josta muodostunut käsitys on kirjattu kertomukseen. Kertomuksen sisältö voi muuttua, kun tieto asiakkaan tilanteesta lisääntyy. (Vierula 2015, 136.)

Lapsen kanssa on saatettu keskustella, mutta jostakin syystä sitä ei ole kirjoitettu kertomukseen. Lisäksi samassa organisaatiossa työskentelevien perhetyön ohjaajien kirjaukset ovat sosiaalityöntekijän nähtävillä. Sosiaalityöntekijä saattaa säästää työaikaansa jättämällä oman kirjauksensa tekemättä ja katsoa perhetyön kirjauksesta tulevan esille tarvittavat tiedot lapsesta. Mutta riittääkö tämä? Eikö lapsi ansaitsisi oman näkemyksensä esiintymisen myös vastuusosiaalityöntekijän laatimassa kertomuksessa? Lapsilähtöisyys on tämän päivän lastensuojelutyössä itsestään selvää, mutta kirjaamiskäytännöissä se ei näy tämän aineiston perusteella.

Erityisesti pienten lasten kertomuksista jäin kaipaamaan merkintöjä perheen auttajaverkostoista. Kertomukset eivät tuoneet esille oliko pienillä lapsilla kenties määritelty niin sanottu lapsen työntekijä. Kertomuksessa olisi hyvä näkyä selkeästi työnjako, sillä isohko asiakasmäärä huomioiden on selvää, ettei sosiaalityöntekijällä ole välttämättä mahdollisuutta muodostaa luottamussuhdetta jokaiseen asiakaslapseen. Toisaalta vaikei luottamussuhdetta olisikaan, ei kertomuksissa näkynyt muidenkaan viranomaisten puheena kirjattuja lapsen kokemuksia tai näkemyksiä, joita oli näkyvissä nuorten kertomuksissa.

Lastensuojelun avohuollon tuki ja kontrolli sekä lapselle että vanhemmalle kiinnostaa pohtimaan pienen lapsen kohtaamisen toteutumista. Miten sosiaalityöntekijät ovat varmistaneet, että myös lapsella on tila ja paikka kertoa omista näkemyksistään? Kertomuksista en tätä tietoa löytänyt. Pienille lapsille se, että sosiaalityöntekijä keskustelee heidän kanssaan perheen kotitilanteesta saattaisi helpottaa lasta sekä tuoda turvallisuuden tunnetta siitä, että perheen asioista huolehditaan. Pienellekin lapselle on tärkeää saada kokea, että häntä kuunnellaan ja hänet huomioidaan. Lapsen ikätaso huomioiden hänelle voidaan kertoa kotona tapahtuvista asioista yhdessä vanhemman kanssa. Asiat konkretisoituvat vanhemmallekin eri tavoin, kun

lapsi on läsnä ja osallisena. Lapsilähtöisyys tulee lisäksi ulottaa myös kertomukseen, jolloin pienenkin lapsen näkemyksiä sekä omasta arjestaan, että häntä koskevista tukitoimista ja lastensuojelun asioista olisi näkyvillä.

Kiilin (2006) tutkimuksessa lapset saivat arvioida aikuisten kanssa tehtävää yhteistyötä lapsiparlamenteissa. Lapset arvostivat aikuisten kokemusta, mutta kritisoivat aikuisten vallankäyttöä sekä rutinoituneita toimintatapoja, sillä ne eivät tarjonneet lapsille luontevaa toiminta-areenaa. Lasten kokemusten ja suunnitelmien esittäminen lapselle ominaisella toimintatavalla ei ole mahdollista perinteisissä kokouskäytännöissä, lapselta vaaditaan uskallusta puhua aikuisten hallitsemisissa kokouksissa. Tutkimuksessa lapsille parhaimpia tilanteita olivat ne, joihin he olivat voineet valmistautua etukäteen sekä heillä oli mahdollisuus itse määritellä osallistumistaan. Kiilin tutkimuksessa esiin tulleet lasten kokemukset on helppo mieltää koskemaan myös lastensuojelun palavereita, joissa toimintatavat ovat paljolti aikuiskeskeisiä, eikä lapsen ole kovin helppo ilmaista mielipidettään. Kiilin tutkimuksessa lapset pitivät tavasta, jossa he olivat itse miettineet käsiteltävät aiheet ja antaneet ne myös aikuisille tiedoksi ennen kokousta. (Kiili 2006, 183.) Vaikka pieni lapsi olisi mukana palavereissa, se ei vielä kerro mitään siitä, miten hänellä on mahdollisuus tuoda esille omia ajatuksiaan aikuisten puheen lomassa.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimuksen keskeisenä tehtävänä oli selvittää lapsilähtöisyyden näkymistä lastensuojelun avohuollon asiakaskertomuksissa. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimii lapsilähtöinen sosiaalityö, jota lähestyin useammasta näkökulmasta. Lisäksi keskeisenä käsitteenä toimi sosiaalityön dokumentointi. Tutkimuskysymykset rajautuivat selvittämään mitä asiakaskertomuksiin oli kirjattu lapsen näkemyksinä sekä miten lapsilähtöisyys asiakaskertomuksissa näkyi. Tutkimuksen aineisto koostui 14 lastensuojelun avohuollon asiakaslapsen asiakaskertomuksesta, kuuden kertomuksen asiakaslapsen olivat iältään 3-6-vuotiaita ja kahdeksan kertomuksen asiakaslapsen olivat iältään 12-17-vuotiaita. Aineiston muodostaneet asiakaskertomukset valikoituivat tietyllä ajanjaksolla alkaneen lastensuojelun asiakkuuden perusteella. Asiakaskertomuksia tarkastelin narratiivis-diskursiivisella analyysitavalla.

Tutkimuksen päätuloksina oli, että kertomuksiin kirjataan nuorten arjen ja elämän asioita monipuolisesti. Kertomuksista on luettavissa asiakkuudessa olevien nuorten ajattelutapoja, kokemuksia, tunteita ja toiveita. Nuorten kertomuksista oli nähtävissä työskentelyn muodostuneen vahvasti nuoren edun huomioimisen ympärille, jolloin voi todeta lastensuojelun työntekijöiden näyttäytyneen ”nuoren asianajajina”. Lastensuojelussa asiakaskertomus on tärkeä työväline, jonne sosiaalityöntekijät kirjaavat asiakkuuteen liittyvää tietoa, toimintaa ja tilanteita niin asiakkaan kuin työntekijän näkökulmasta. Nämä tulokset kertovat siitä, että sosiaalityöntekijöiden kirjaaminen nuorten osalta on lapsilähtöistä. Nuorten kertomuksissa esiintyi osin hyvin arkaluonteisia asioita, joita en voinut tuoda suorina lainauksina näkyville tutkimusraportissa. Nuorten tilanne vaikutti välillä hyvinkin huolestuttavalta ja lastensuojelun sosiaalityöntekijä tai sosiaaliohjaaja vaikutti olleen nuoren ”luottohenkilö”. Myös se kertoo lapsilähtöisyydestä.

On huomioitava myös se tosiasia, että vaikka nuoren näkemykset olivat kertomuksissa esillä, se ei toisaalta vielä kerro nuoren todellisesta tilanteesta kaikkea. Lastensuojelun työntekijät tiedostavat, että nuoret ovat useimmiten oppineet tietynlaisen tavan, miten lastensuojeluviranomaisten kanssa tulee toimia. Nuoret ja jopa pienemmät lapsetkin ovat oppineet olemaan kertomatta tai salaamaan tiettyjä asioita. Nuori itse valikoi, mitä ja miten hän asiaansa kertoo, sillä hän tiedostaa sen vaikutuksen jatkotoimenpiteisiin. (Eronen 2008, 26,32.) Kertomuksissa näkyi

mainintoja nuoren olleen välillä vähäsanainen tai hiljainen, ehkä tällä viestittää sitä, ettei nuori halunnut kertoa kovin tarkasti asioitaan. Nuoret varmasti ainakin osittain tiedostavat, että ovat arvioinnin kohteena ja tapaamista muodostunutta näkemystä kirjoitetaan asiakirjoihin.

Pienten lasten kertomuksissa näkyi työskentelyn kohdistuneen enemmän lasten vanhempiin kuin lapseen. Pienten lasten kertomuksissa näkyi, etteivät lapset välttämättä edes olleet läsnä tapaamisilla. Kun pienet lapset olivat olleet läsnä, heidän näkemyksiään ei oltu kuitenkaan kirjattu kertomukseen näkyville. Pienten lasten näkemyksiä esiintyi hyvin vähän kertomuksissa. Ne olivat esillä useimmiten yhdellä lauseella kirjatuttuna. Lapsilähtöisyys lähtee keskeisesti siitä, että lapsi on läsnä ja hän on osallisena työskentelyssä. Pienemmän lapsen osallisuus jäi vaillinaiseksi ainakin asiakaskertomusten perusteella tarkasteltuna. Lapsilähtöisyys pienten lasten osalta ei tämän tutkimuksen aineiston perusteella näyttänyt toteutuneen. Kuten jo aiemmin olen todennut, tämän tutkimuksen tulos on yhteneväinen aihealueen tutkimusten (esim. Heino 1997, Kääriäinen 2003, Reinikainen 2007) kanssa.

Yhteistyötahojen puhe näyttäytyi sekä pienten lasten, että nuorten kertomuksissa pääosin huolipuheelta. Tästä voi päätellä muiden viranomaisten katsovan lastensuojelun puuttuvan näihin huolta aiheuttaviin asioihin. Hankalat asiat halutaan mieluummin ohjata lastensuojelun käsiteltäviksi. Se kertoo myös siitä, että lastensuojelussa työskentely painottuu ongelmien ja huolten vyöhykkeelle, lastensuojelu on korjaavaa erityissosiaalityötä, jossa pyritään kohentamaan lasten haastavia tilanteita. Yhteistyötahot tunnistavat lapsen hyvinvointia uhkaavia asioita, mutta niihin puuttuminen katsotaan olevan lastensuojelun tehtävä.

Sosiaalityöntekijöiden kirjaamistyyliä näkyi vaihtelua, mutta tästä huolimatta asiakaskertomuksista oli havaittavissa tiettyä säännönmukaisuutta. Tämä ilmeni sekä pienten lasten kertomuksissa, että nuorten kertomuksissa. Tutkimuksen aineiston perusteella säännönmukaisuus ilmentää lastensuojelun kontekstissa asiakaskunnan yhteneväisyyttä. Pienten lasten vanhempien ongelmat liittyivät pääosin päihde- ja mielenterveydenongelmien näkymisenä lasten arjessa ja sen kuvaaminen kertomuksissa oli keskeisesti esillä. Sosiaalityöntekijät kirjaavat näkyville lapsen arkea hankaloittavia tekijöitä sekä sitä, miten pyrkivät perhettä auttamaan. Nuorten kertomuksissa säännönmukaisuus taas näkyi siinä, että työn fokus oli nuoren auttamisessa

ja kertomuksissa kuvattiin nuoren selviytymistä arjestaan. Nuorten kertomuksissa toistui selkeät arkea määrittävät teemat, joiden kautta nuoren tilannetta seurattiin. Esimerkiksi koulunkäyntiin liittyvää kirjausta esiintyi runsaasti. Se kertoo siitä, että nuoren tilannetta peilataan koulunkäynnin kautta, koulunkäynnin sujuminen tai sujumattomuus ohjaa työskentelyn suuntaa. Kertomuksen sisältämä tieto siis osaltaan rakentaa ja ylläpitää asiakkuutta, kun tieto palautetaan työskentelyyn. Etenkin nuorten kertomuksissa ilmeni kerätyn tiedon käyttäminen työskentelyssä nuoren eduksi, se kertoo lapsilähtöisestä sosiaalityöstä. Sosiaalityöntekijöiden kirjaamistyyli saattaa olla henkilökohtainen, mutta tutkimuksen aineiston perusteella kirjaamistavat ovat yhteneväisiä. Yhteneväisyys kertoo siitä, että sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuus on muodostunut vahvasti lapsilähtöisen sosiaalityön ympärille.

Tutkimuksen aineistona olleet kertomukset tuovat esille vain osan lastensuojelun asiakkuuden sisällöstä. Pelkästään asiakaskertomuksia tutkimalla ei voi saada selville kokonaisvaltaista käsitystä lapsilähtöisen sosiaalityön toteutumisesta. Tulee huomioida niin sosiaalityön käytännössä kuin myös dokumentteja tutkiessa, ettei dokumenteista ole pääteltävissä lapsen lastensuojelun asiakkuuteen liittyviä asioita kokonaisuudessaan. Tutkimusprosessin aikana havaitsin, että olisin hyötynyt myös perhetyön kertomusten tuomasta tutkimustiedosta. Näkemykseni perustuu siihen olettamukseen, että useammassa pikkulapsiperheissä työskentelee perhetyön ohjaajia ainakin jossakin vaiheessa asiakkuutta. Perhetyön työskentelyn aikana perhetyön ohjaajat työskentelevät lasten kanssa, joten perhetyön dokumentoinnista olisi saattanut löytyä enemmän pienten lasten näkemyksiä häntä koskevista asioista. Aineiston hankintaa suunnitlessani en huomionnut tätä näkökulmaa. Yhtä kaikki, kertomukset ovat vain kirjaamisvalintoja, jotka antavat tietyn kuvan lapsesta sekä siitä, miten häntä on huomioitu asiakkuuden aikana.

Kertomuksia olisi ollut mahdollista jäsentää lukuisilla muillakin tavoilla. Jälkeenpäin voi todeta, että analysoinnin olisin voinut toteuttaa puhtaasti narratiivisella menetelmällä. Takerruin ehkä liiaksi siihen, etten ollut kiinnostunut lapsen tarinasta kokonaisuutena, joten koin, etten voinut toteuttaa puhtaasti narratiivista analysointia, mutta tutkimusprosessin edetessä havaitsin, että se olisikin saattanut olla mahdollista. 14 kertomuksen läpikäymisen koin hyvin työläänä ja aikaa vievänä, mutta toisaalta se mahdollisti riittävän tiedon saamisen tutkittavasta ilmiöstä. Käytin hyvin paljon aikaa kertomusten lukemiseen. Alkuvaiheessa luin kertomuksia kahteen kertaan,

jotta saisin muodostettua niistä kokonaiskuvaa itselleni. Varsinaisessa analysointivaiheessa luin kertomuksia useita kertoja tarkemmalla lukutavalla, jolloin kertomuksista löytyi tarvittavat tiedot. Toisaalta havaitsin yli 20 sivuisten kertomusten kohdalla, ettei kertomuksen pituus sinänsä tuonut enää uutta tietoa tutkimusongelmiini liittyen. Kirjaamistapoja tutkiessa kertomukset alkoivat toistaa itseään.

Pohdin myös kertomusten jäsentämistä osiin, mutta en nähnyt sitä tutkimusongelmaani soveltuvana menetelmänä. Halusin säilyttää kertomuksesta muodostuvan tiedon yhteyden kertomuksen kokonaisuuteen. Tähän vaikutti myös lastensuojelutyön kontekstissa ilmenevä kertomusten moniäänisyys sekä lain ja eri näkökulmien esillä olo. Kertomusten käsittely yhtenä kokonaisuutena tuki myös narratiivisuuden periaatteita.

Tutkimusprosessin aikana pohdin sosiaalityön dokumentointiin tulevien valtakunnallisten ohjeistusten vaikutuksia käytäntöön. Dokumentoinnin valtakunnallista yhteneväisyyttä kehitettäessä vapaamuotoista ja avointa kertomusta tukevien ohjeistusten kehittämiseen tulisi kiinnittää huomiota, jotta ohjeistukset eivät liiaksi rajaa kertomusten kirjaamistapoja. Ohjaus standardoituun kirjaamiseen saattaa kadottaa lastensuojelutyön todellisuuden. Asiakkaan kertomus tulisi jatkossakin sisältää vapaamuotoisesti tuotettua moniäänistä puhetta ja eri näkökulmista muodostunutta tekstiä. Erityisesti asiakkaan näkemykset tulisivat olla selkeästi esillä. Nykyinen tarinamuotoinen kirjaamistapa on edelleen soveltuva, sillä se yksilöllistää asiakasta ja hänen tilannettaan. Lisäksi tarinamuotoinen kirjaamistapa sallii työntekijän dokumentoida omaa ammatillista ajattelua niistä lastensuojelullisista huolenaiheista, yksilöllisistä tilannekuvauksista sekä asiakkaiden näkemyksistä ja toiveista, jotka ovat ohjaamassa sosiaalityöntekijää ratkaisujen tekemisessä lapsen etua ajatellen.

Kanta-palveluun siirtyminen avaa uudenlaisia mahdollisuuksia asiakastiedon käyttöön. Asiakkaan osallisuuden lisääminen dokumentointiin sekä uudenlaiset kirjaamiskäytännöt saattavat tulla ajankohtaiseksi. Toivoisin tämän tutkimuksen herättävän lukijaa huomioimaan kirjaamiskäytäntöjen muutoksia sekä asiakastiedon uudenlaisia käyttömahdollisuuksia. Asiakkaan osallistaminen sosiaalityön dokumentointiin edellyttää uusia työtapoja sekä laajempaa ymmärrystä

dokumentoinnista. Asiakkaan osallisuuden mahdollistaminen saattaa parhaimmillaan hyödyttää sekä työntekijää, että asiakasta. Asiakkaan kanssa on uskallettava puhua asiakkaan asiakirjoista sekä sallia omien käsitysten ja ymmärrysten tuottaminen arjestaan asiakirjoihinsa. Tällöin asiakas saattaa paremmin arvioida myös sosiaalityöntekijöiden käsityksiä ja näkökulmaa. Lisäksi erityisesti ristiriitatilanteissa kommunikointi saattaa parantua. Asiakirjat voivat siis toimia työn tekemisen välineenä. (Kääriäinen 2005, 167.) Sosiaalityö tulee dokumentoinnin myötä läpinäkyvämmäksi ja vaatii sosiaalityöntekijöitä tiedostamaan, että kirjoitettu teksti on osa asiakkaan ja työntekijän välistä ymmärrystä. Se jää ikään kuin edustamaan asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välistä kohtaamista. (Kääriäinen 2005, 161-162.)

Käytännön toteutustapaehdotuksena asiakkaan osallistamiseen toimii esimerkiksi Toimiva lastensuojelu-loppuraportissa mainittu tapa, jossa asiakkaalle lähetetään neuvottelujen jälkeen sosiaalityöntekijän laatimat kirjaukset. Tällöin asiakkaalla on mahdollisuus pohtia rauhassa perheensä tilannetta, sekä omaa näkemystään sosiaalityöntekijän laatimasta kirjauksesta. Asiakkaan tulkinnoista voidaan keskustella seuraavilla tapaamisilla. Tällä varmistetaan molemminpuolista ymmärrystä sekä asiakkaan kokemusta osallisuudesta lastensuojeluprosessiin. (Toimiva lastensuojelu 2013, 38.) Jälkikäteen käydyllä yhteisellä keskustelulla vältytään yksipuoliselta tulkinnalta, sillä asiakkaan lukiessa jälkikäteen omia asiakirjojaan sosiaalityöntekijän kirjaamat asiat jäävät sen varaan, miten asiakas itse lukemaansa tulkitsee (Eronen 2008, 24).

Vierula (2015) esittää dokumenttien yhdessä lukemisen toteuttamista turvallisessa ympäristössä, jolloin olisi mahdollisuus dialogiseen kirjausten ja menneiden tapahtumien yhteiseen ihmettelyyn tai muisteluun. Asiakasta voidaan tällöin auttaa asioiden työstämisessä tai asiakkaalla on mahdollisuus halutessaan saada mielipiteensä esiin kertomukseen. Kyse ei ole tekstin uudelleen kirjoittamisesta, vaan asiakkaan näkemyksen tai huomion lisäämisestä viranomaisen laatiman tekstin ohelle. Lastensuojelun toimet toki herättävät toisinaan vahvoja tunteita, jolloin viranomaisiin saattaa kohdistua vihaa tai epäluottamusta. Tällöin yhdessä lukemisen mahdollisuutta on syytä toteuttaa neutraalimman tahon kanssa. Asiakkaan osallisuuden lisääntyminen häntä koskeviin asiakastietoihin vaatii kuitenkin sosiaalityöntekijältä paneutumista ja aikaa. (Vierula 2015, 144.)

Asiakkaan osallisuuden lisääminen häntä itseään koskevissa dokumenteissa tulee ottaa positiivisena mahdollisuutena. Erityisesti yhdessä nuorten kanssa kertomusten lukeminen ja tuottaminen voisi olla sekä asiakasta, että työntekijää hyödyttävä työmenetelmä, se on myös tapa huomioida lapsilähtöisyys. Samalla mahdollistuu uusi tapa tunnetyöskentelyyn jonkin vaikean kokemuksen työstämiseksi, joka voi toimia asiakasnuorta voimaannuttavana menetelmänä. Eronen (2012) havaitsi tutkimuksessaan, ettei lastenkodissa asuminen ja siellä eletty elämä ole sellainen asia, josta on helppo jälkikäteen kertoa. Kyseistä elämänvaihetta on ehkä tarkoituksella jätetty muistelematta ja pyritty unohtamaan. Tutkimuksessa näkyi lastenkodissa elämisen kokeminen häpeällisenä. Eronen toteaa siihen liittyvän halua suojella itseään, sekä itselle merkittäviä ihmissuhteita. Eronen mukaan lastensuojelulaitosten arkeen voi sisältyä yhteisen kertomisen, dokumentoinnin ja muistelun käytäntöjä. Näillä voidaan vaikuttaa niihin muistoihin, joita lapsille jää elämästään lastenkodissa. (Eronen 2012, 83, 100–109, 118.) Myös lastensuojelun avohuollon asiakkuuteen liittyy useimmiten ongelmien ja hankaluuksien vaiheita sekä häpeää lastensuojelun asiakkaan olemisesta, joka haluttaisiin ehkä mieluummin unohtaa. Kokemukset ja eletyt asiat seuraavat kuitenkin mukana, eivätkä välttämättä unohtu ainakaan kokonaan. Kertomuksia yhdessä lukiessa voidaan välttyä väärinymmärryksiltä ja avoimiin kysymyksiin löytää vastauksia. Työskentelytapa tukee lapsilähtöistä työskentelyä ja lisää nuoren osallisuutta häntä itseään koskevissa asioissa.

Kiinnostukseni kohdistui sosiaalityöntekijän kirjaamiskäytäntöihin. Koen, että tutkimus laajensi käsitystä asiakaskertomusten merkityksellisyydestä lapsen kannalta. Dokumentointi ei ole pelkästään asioiden kirjaamista muistiin, vaan sillä rakennetaan ja ylläpidetään lastensuojelun asiakkuutta palauttamalla tietoa työskentelyyn. Tutkimusprosessin aikana oma tietämykseni sosiaalityön dokumentoinnista syventyi. Se on jo näkynyt suoraan omassa työssäni sosiaalityöntekijänä. Kirjaamistapani on kehittynyt vuosien myötä, etenkin ymmärrys sen merkityksellisyydestä on korostunut työkokemuksen myötä. Pelkästään käytännöstä nouseva ymmärrys ei kuitenkaan riitä, vaan myös teoreettinen, jo sosiaalityön koulutuksen aikana nouseva tieto dokumentoinnista olisi perusteltua. Näkisin, että sosiaalityön koulutukseen tulisi sisältyä sosiaalityön dokumentointia koskeva opintokokonaisuus. Koulutuksen aikana opiskelijalle tulisi muodostua ymmärrys siitä, ettei dokumentointi ole raportoimista ja tietojen muistiin kirjoittamista, vaan keskeinen osa asiakastyötä. Etenkin viranomaisroolissa toimiessa dokumentoinnin valta korostuu

ja kirjatulla asioilla saattaa olla kauaskantoisiakin seurauksia. Toivon, että tätä tutkimusta lukeville herää ajatuksia dokumentoinnin merkityksellisyydestä sekä ymmärrystä sen olevan sosiaalityön tärkeä osa.

LÄHTEET

Bardy Marjatta & Heino Tarja (2013) Katsaus lastensuojelun toimintaympäristöihin. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.). Lastensuojelun ytimessä. Neljäs uudistettu painos. Tampere: Suomen yliopistopaino. 13-42.

Eronen, Tuija (2008) Lastenkoti dokumentoituna, kerrottuna ja yhdessä muisteltuna. Janus 16 (1), 19–34.

Eronen Tuija (2012) Lastenkoti osana elämäntarinaa - narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampereen yliopisto. Verkkojulkaisu. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8754-5>. Viitattu 20.8.2017.

Ervast Sari-Anna & Tuulensalo Hanna (2006) Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämistä. SOCCA:n ja Heikki Waris- instituutin julkaisusarja 8/2006. Yliopistopaino.

Eskola Jari (2015) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat, laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Valli Raine & Aaltola Juhani (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. 2015. Bookwell Juva. 185-206.

Eskola Jari & Suoranta Juha (2008) 8.painos. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Gummerus kirjapaino Jyväskylä.

Eskonen Inkeri & Korpinen Johanna & Raitakari Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asi- antuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, Hannele, Ritala- Koskinen, Aino & Törrönen Maritta (toim.). 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell. 21-67.

Forsberg Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen Maritta (toim.) (2006) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell.

Gilbert Neil & Parton Nigel & Skivenes Marit (2011) Child Protection Systems. International Trends and Orientations. New York: Oxford University Press.

Heino Tarja & Hyry Sylvia & Ikäheimo Salla & Kuronen Mikko & Rajala Rika. (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. Huosta-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Tampere. 2016.

Heino Tarja (2006) Lapsen tieto tutkimuksessa ja käytännössä. Teoksessa Hänninen Sakari, Karjalainen Jouko, Lahti Tuukka. (toim.) 2006. Toinen tieto kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. 2006. Gummerus kirjapaino Vaajakoski. 195–221.

Heino Tarja (1997) Asiakkuuden hämäryys lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijän tuottama määräyty lastensuojelun asiakkaaksi. Stakes, Tutkimuksia 77. Gummerus Kirjapaino Jyväskylä.

Heinonen Hanna & Sinko Päivi (2013) Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.). Lastensuojelun ytimessä. Neljäs uudistettu painos. Tampere Suomen yliopistopaino. 121-132.

Heikkinen Hannu L.T (2015) Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Valli Raine & Aaltola Juhani (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. 2015. Bookwell Juva. 149-167.

Hotari Kaisa-Elina, Oranen Mikko & Pösö Tarja (2013) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy Marjatta (toim.). Lastensuojelun ytimessä. Neljäs uudistettu painos. Tampere: Suomen yliopistopaino 149-164.

Hurtig Johanna (2003) Lasta suojelemassa -etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hurtig Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen Maritta (toim.). 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell. 167-193.

Huuskonen Saila & Korpinen Johanna & Ritala-Koskinen Aino (2010) Lastensuojelun avo-
huolto ja seurannan selonteot. Teoksessa Pohjola Anneli, Kääriäinen Aino & Kuusisto-Niemi Sirpa (toim.) Sosiaalityö, tieto ja teknologia. 2010. Bookwell Juva. 319-347.

Hyytinen Riitta (2007) Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Pekan Offset Helsinki.

Hämäläinen Juha (2011) Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Pehkonen Aini & Väänänen-Fomin Marja toim. 2011. Sosiaalityön arvot ja etiikka. 2011. Bookwell Juva. 47-66.

Hänninen Vilma (2015) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Valli Raine & Aaltola Juhani (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. 2015. Bookwell Juva. 168-184.

Juhila Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina, sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.

Karlsson Liisa (2006) Lapset tiedon ja kulttuurin tuottajina. Teoksessa Hänninen Sakari, Karjalainen Jouko, Lahti Tuukka. (toim.) 2006. Toinen tieto kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. 2006. Gummerus kirjapaino Vaajakoski. 173-194.

Kiili Johanna (2006) Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus ipanoiden osallistumisesta. ER-paino Lievestuore.

Kortelainen Pekka (2010) Strategiasta tietoyhteiskuntapolitiikaksi – katsaus sosiaalihuollon tietotekniikan kansalliseen kehittämiseen. Teoksessa Pohjola Anneli, Kääriäinen Aino & Kuusisto-Niemi Sirpa (toim.) Sosiaalityö, tieto ja teknologia. 2010. Bookwell Juva. 21-46.

Kuula Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino. Jyväskylä.

Kuusisto-Niemi Sirpa & Rissanen Sari & Saranto Kaija (2011) Asiakastiedon käyttö sosiaalityön tutkimuksessa – eettinen näkökulma. Teoksessa Pehkonen Aini & Väänänen-Fomin Marja. (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. 2011. Bookwell Juva. 236-274.

Kääriäinen Aino (2006) Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen Maritta (toim.). 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. WS Bookwell Juva. 45-68.

Kääriäinen Aino (2005) Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa Mirja Satka, Synöve Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. 2005. Palmenia-kustannus Helsinki. 159-171.

Kääriäinen Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsingin Yliopisto. Verkkojulkaisu. Viitattu 14.9.2017.

Kääriäinen Aino & Leinonen Ansa & Metsäranta Hannele (2007) Lastensuojelun dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Yliopistopaino.

Laaksonen Maarit & Kääriäinen Aino & Penttilä Marja & Tapola-Haapala Maria & Sahala Heli & Kärki Jarmo & Jäppinen Anu (2011) Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. THL – Raportti 54/2011. Tampere: Juvenes Print Tampereen Yliopistopaino.

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista. 254/2015. www.finlex.fi Viitattu 20.5.2017.

Lastensuojelun laatusuositus. 2014. Julkaisuja (STM): 2014:4.

Lastensuojelulaki. 417/2007. www.finlex.fi Viitattu 20.5.2017.

- Morén Stefan (1999) Dokumentationens roll i socialt arbete. Perspektiv och utvecklingsmöjligheter. Socialvetenskaplig tidskrift 4, 329–342.
- Muukkonen Tiina (2008) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. SOCCA:n ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja 17:2008.
- Mäenpää Johanna & Törrönen Maritta (1996) Dokumentoitu lapsi. Miten lapsi näkyy lastensuojelun asiakirjoissa? Stakes aiheita 4/1996. Helsinki.
- Mäntysaari Mikko & Pösö Tarja (2013) Sosiaalityön aika ja asiakastutkimus. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere Vastapaino, 2013. 19–30.
- Ojaniemi Pekka & Rantajarvi Kaisa-Maria (2010) Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus. 2010. 219-244.
- Oranen Mikko (2008) Mitä mieltä!? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki. <http://docplayer.fi/383636-Mita-mielta-mita-mielta-lasten-osallisuus-lastensuojelun-kehittamisessa-mikko-oranen.html> Viitattu 20.5.2017.
- Pösö Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus 18 (4) 2010, 324–336.
- Reinikainen Sarianna (2007) Läheisneuvonpito lapsinäkökulmasta. Stakes, raportteja 7/2007. Helsinki Valopaino. 2007
- Ronkainen Suvi & Pehkonen Leila & Lindblom-Yläne Sari & Paavilainen, Eija (2011) Tutkimuksen voimasanat. Helsinki WSOY.
- Rötsä Maarit & Berlind Heidi & Huovila Mikko & Hyppönen Konstantin & Peksiev Tiina & Mykänen Juha (2016) THL: Sosiaalihuollon valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen ja määrämuotoisen kirjaamisen toimeenpanohanke, hankesuunnitelma vuosille 2016-2020. 10/2016. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-660-5>. Viitattu 15.11.2017.
- Sosiaalialan tietoteknologiahanke: Hankesuunnitelma 2008–2011. <http://www.sosiaaliportti.fi/File/303afc17-94e3-4b82-b044-295fc6e1ddc3/Tikesos+hankesuunnitelma+2008-2011.pdf>. Viitattu 6.5.2017.
- Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. (2015) http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf. Viitattu 3.5.2017.

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2017) http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tyoryhma-lapsi-ja-perhepalveluiden-asiakastiedoille-yhteinen-sahkoinen-tietojarjestelma. Viitattu 13.11.2017.

Syrjälä Leena (2010) Elämänkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Aaltola Juhani & Valli Raine. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. 2010. Ws. Bookwell Juva 2010. 247-261.

Lastensuojelu 2015. (2016) Terveysten- ja hyvinvointilaitoksen tilastoraportti. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131625/Tr20_16.pdf?sequence=4 Viitattu 25.5.2017.

Toimiva lastensuojelu 2013. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLF E-26809.pdf. Viitattu 13.11.2017.

Tulensalo Hanna & Muukkonen Tiina (2005) Lapsikeskeinen tilannearvio ja työprosessi lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Mirja Satka, Synnove Karvinen-Niinikoski, Marianne Nyland & Susanna Hoikkala (toim.). Sosiaalityön käytätötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus. 304–321.

Vierula Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. Tampere. Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0565-9>. Viitattu 28.11.2017

Vierula Tarja (2015) Lastensuojelun asiakirjojen lukutavat vanhempien kuvaamina. Yhteiskuntapolitiikka 80. 2015/2. 134-146.

Vierula Tarja (2013) Lastensuojelun asiakirjakäytäntöjen tahattomat seuraukset vanhempien kokemina. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.): Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere Vastapaino, 2013. 272–298.